

T.C.
İSTANBUL GEDİK ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

KADIN HAREKETİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ VE HUKUKA ETKİLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Metin ÖZTÜRK

Kamu Hukuku Anabilim Dalı

Kamu Hukuku Tezli Yüksek Lisans Programı

**EYLÜL 2023
İSTANBUL**

T.C.
İSTANBUL GEDİK ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

KADIN HAREKETİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ VE HUKUKA ETKİLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Metin ÖZTÜRK
(211231009)
(0009-0001-4206-9642)

Kamu Hukuku Anabilim Dalı

Kamu Hukuku Tezli Yüksek Lisans Programı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Gülsün Ayhan AYGÖRMEZ

İstanbul 2023

T.C.
İSTANBUL GEDİK ÜNİVERSİTESİ
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürlüğü

Jüri Tez Onay Formu

22.09.2023

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

Bu çalışma 22.09 2023 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Kamu Hukuku (Tezli Yüksek Lisans) Programı Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

TEZ JÜRİSİ

Prof. Dr. Gülsün Ayhan AYGÖRMEZ

Danışman

İstanbul Özyeğin Üniversitesi

Prof. Dr. Erdal YERDELEN

Üye (İmza)

Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Aras TÜRAY

Üye (İmza)

İstanbul Gedik Üniversitesi

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Kadın Hareketinin tarihsel Gelişimi ve Hukuka Etkileri” adlı çalışmanın, tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Bibliyografyada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve onurumla beyan ederim (22.09.2023)

Metin ÖZTÜRK

ÖNSÖZ

Hesiodos'un "Theogonia" adlı kitabında yazdığına göre kadın Tanrılar Tanrısı Zeus tarafından insanlara ceza vermek için yaratılmış. Eğer tarih sahnesine böyle bir giriş yapmış ise kadının tarih boyunca yok sayılmasına şaşırılmamalıdır. Toplumsal cinsiyet algısı yukarıda örneğini verdiğimiz mitlerden başlayarak destanlarda, halk hikâyelerinde oluşturulmaya başlanmış ve topluma yayılmıştır.

Kadın bu algıyla mücadele ederek günümüze gelmiştir. Günümüzde birçok mevzi kazanmış olmakla birlikte kadının mücadelesi halâ devam etmektedir.

Günümüzde kadınların hukuk normlarındaki yerini almaları uzun ve zor bir süreçten geçmiştir. Cinsiyet algısı nedeniyle kadınlar istedikleri gibi toplumsal hayatta boy gösterememişlerdir. Kadın hareketleri bu toplumsal algıya karşı çıkmış özellikle Fransız Devriminden sonra organize bir şekilde sesler yükselmeye başlamıştır. Bu hareketler sonucu kadınlar hukuki düzenlemelerde daha fazla yer bulmuş artık günümüzde kadın hakları ile insan hakları eş değer olarak görülmeye başlanmıştır. Geline bu nokta kadın hareketleri bakımından büyük bir başarıdır. Kadın hareketi günümüzde de durmamakta sürekli mevzi kazanarak özellikle çevre gibi güncel sorunlara odaklanmaktadır.

Çalışmamın temelinde kadınların ataerkil düzen tarafından geri plana itilmesinin nedenleri ve süreç içerisindeki kadın hareketlerinin hukuki normlara etkileri bulunmaktadır.

Tezimin bitirilmesinde her zaman yanımda olan ve hiçbir desteğini esirgemeyen tez danışmanım Sayın Prof. Dr. Gülsün Ayhan AYGÖRMEZ'E şükranlarımı sunuyorum.

Eylül 2023

Metin ÖZTÜRK

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖNSÖZ.....	iv
İÇİNDEKİLER	v
KISALTMALAR	vii
ÖZET.....	viii
ABSTRACT	ix
1. GİRİŞ	1
2. TARİH BOYUNCA YARATILAN KADIN ALGISI.....	4
2.1. Kadın Algısına Etki Eden Unsurlar.....	4
2.1.1. Mitolojide yaratılan kadın algısı	5
2.1.2. Yazında (Roman, şiir vb.) yaratılan kadın algısı.....	9
2.1.3. Düşünürlerin yarattığı kadın algısı.....	11
2.1.4. Dinlerde kadına bakış.....	13
2.1.4.1. Çok tanrılı dinlerde kadın	13
2.1.4.2. Tek tanrılı dinlerde kadın	14
2.1.5. Atasözü ve deyimlerde yaratılan kadın algısı	16
2.1.6. Sözlü edebiyatta ve halk hikâyelerinde yaratılan kadın algısı	17
2.2 Yaratılan Kadın Algısının Toplumsal Yaşama Etkisi	20
3. KADIN HAREKETİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ.....	24
3.1 Erken Dönem Kadın Hareketleri.....	24
3.1.1. Mitsel kadın figürleri	25
3.1.2. Bir memlekette politika kadınların kafasını kesiyorsa orada kadınların politikaya karışmaya hakları vardır.....	26
3.1.3. İz bırakan öncü kadınlar	27
3.1.4. Süfrajat	29
3.1.5. Toplumsal cinsiyet algısına kısa bakış.....	30
3.2. Kadın Hareketi İle Anılan Kavramların Birbirine Karışması	33
4. KADIN HAREKETİNİN BAZI DÖNÜM NOKTALARI	36
4.1 Genel Olarak	36
4.1.1. Kadın hareketi mücadelesinde oy hakkı	36
4.1.2. Kadın ve yurttaş hakları bildirgesi	39
4.1.3. Dünya kadınlar günü, kadınlar yılı ve kadının on yılı	41
4.1.4. Kadın eşitliği günü	43
4.1.5. Birleşmiş Milletler Dünya İnsan Hakları Konferansı	43
4.1.6. Uluslararası Nüfus ve Kalkınma Konferansı (ICPD)	44
4.1.7. Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW)	45
4.1.8. İstanbul Sözleşmesi.....	46
4.2 Kadın Hareketlerinin Bazı Devletlerdeki Görünümleri ve Hukuka Etki Süreci	48
4.2.1 Genel olarak	48

4.2.2 Kadın hareketinin Amerika Birleşik Devletleri'ndeki gelişim sürecine ve hukuka etkisine kısa bir bakış	49
4.2.3. Kadın hareketinin Hindistan'daki gelişim sürecine ve hukuka etkisine kısa bir bakış	52
4.2.4. Kadın hareketinin Fransa'daki gelişim sürecine ve hukuka etkisine kısa bir bakış.....	55
4.2.5. Kadın hareketinin İngiltere'deki gelişim sürecine ve hukuka etkisine kısa bir bakış.....	58
4.2.5.1. Victoria döneminde kadınlar.....	59
5. GÜNÜMÜZDE KADIN HAKLARI VE HUKUK.....	63
5.1 Genel Olarak	63
5.2. Kadına Karşı Şiddetin Sanal Ortama Taşınması ve Hukukun Koruyuculuğu	71
5.3. Şiddetin Boyutları ve Hukukun Koruyuculuğu.....	73
6. ÜLKEMİZDEKİ KADIN HAREKETİ VE HUKUKA YANSIMALARI.....	76
6.1. Eski Türk Toplumlari.....	76
6.2 Osmanlı İmparatorluğu	79
6.2.1. Tanzimat dönemi.....	81
6.2.2. II. Meşrutiyet dönemi.....	82
6.3 Cumhuriyet Dönemi.....	88
6.3.1. Kadın haklarının anayasadaki yansımaları	99
6.3.2. Kadın haklarının medeni kanundaki yansımaları.....	102
6.3.3. Kadının hareketinin önemli bir başarısı: yeni TCK.....	105
6.3.4. 6284 Sayılı kanun.....	107
6.3.5. Kazanımların genel olarak mevzuat ve içtihatlarla yansımaları	110
7. SONUÇ.....	115
KAYNAKÇA	119
ÖZGEÇMİŞ.....	136

KISALTMALAR

AIPWA	: All India Progressive Women's Association (Hindistan İlerici Kadınlar Derneği)
AİHM	: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AL	: Uluslararası Af Örgütü
CEDAW	: Declaration on the Elimination of Discrimination Against Women (Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi)
DEKAUM	: Dokuz Eylül Üniversitesi Kadın Hakları ve Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi
DİE	: Devlet İstatistik Enstitüsü
ICPD	: International Conference on Population and Development (Uluslararası Nüfus ve Kalkınma Konferansı)
İLO	: International Labour Organization (Uluslararası Çalışma Örgütü)
İstanbul Sözleşmesi	: Kadınlara Yönelik Şiddet ve Ev İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi
KHK	: Kanun Hükmünde Kararname
OECD	: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
UNFA	: United Nations Population Fund (Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu)
UNİCEF	: Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu
VDPA	: Vienna Declaration and Programme of Action (Viyana Beyannamesi ve Eylem Planı Programı)
WHO	: World Health Organization (Dünya Sağlık Örgütü)

KADIN HAREKETİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ VE HUKUKA ETKİLERİ

ÖZET

Uygar dünyamızdaki tüm devletler günümüzde insan haklarının temel bir hak olduğunu kabul etmektedirler. Çağdaş metinlerde cinsiyet söz konusu edilmeden tüm insanların eşit olduğu kabul edilmektedir. Geçmişten günümüze çeşitli toplumlarda ve coğrafyalarda kadınların erkeklere nazaran hukuka ulaşmaları inişli çıkışlı bir yol izlemiştir. Kadınlar zamanla organize olarak hukuksal haklarını talep etmeye başlamışlardır. Bu çalışma kapsamında kadının ikinci sınıf insan olarak görülmesinden, gelinen güne kadar zaman içerisinde kadın hareketlerinin hukuka yansımaları incelenmiştir. İlk bölümde kadının toplumdaki yeri ve mitolojik metinlerde, dinlerde, halk hikâyelerinde, düşünürlerin söylemlerinde kadına bakışın toplumsal algıyı nasıl etkilediği incelenmiştir. İkinci bölümde kadın hareketlerinin erken dönemleri incelenmiş, üçüncü bölümde kadın hareketlerinin bazı dönüm noktaları ele alınmıştır. Dördüncü bölümden itibaren kadın hareketlerinin hukuksal yansımaları ele alınarak ülkemizdeki kadın hareketlerinin gelişimi eski Türk toplumlarından başlayarak günümüze kadar incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Kadın hareketi, Kadına sanal şiddet, Sufraj*

THE HISTORICAL DEVELOPMENT OF THE WOMAN MOVEMENT AND ITS EFFECTS ON THE LAW

ABSTRACT

All the countries in our civil world today accept that human rights are a basic right in modern texts. It is regarded that all human beings are equal without paying attention to gender. From past to present, in various societies and geographies, women's access to law has followed a undulant path compared to men. Therefore, women have started to demand their legal rights in an organized. Within the scope of this study, the reflections of women's movements on the law over time, have been studied from the fact that women are seen as second-class people to the present day. In the first part, the place of women in society and how the perception of women in mythological texts, religions, folk tales and the rhetorics of the philosophers affect social perception is investigated. In the second part, the early periods of the women's movements were addressed, and in the third part, some landmark points of the women's movements were taken up. Starting from the fourth part, the development of women's movements in our country has been studied starting from the old Turkish societies to the present day by taking into account the legal reflections of women's movements.

Keywords: *Women's movement, Virtual violence against women, Sufrajat*

1. GİRİŞ

Kadın Hakları deyince akla Fransız İhtilali gelmektedir. Acaba kadın hakları konusunda daha erken bir tarihe gidebilir miyiz? Tarihin başladığı yıllara hatta tarih öncesi mitolojik devirlere gitmek mümkün müdür? Anaerki yapıdan Babaerki yapıya geçişin izleri araştırılabilir mi? Kadının kutsallığının tanındığı tarihlerden kadının yok sayıldığı devirlere nasıl geçildiğinin izlerini bu yolla sürebiliriz belki. Bunun gerekçesi olarak kadının tarih boyunca nasıl algılandığını ve kadının toplumsal cinsiyet baskısıyla nasıl ötekileştirildiğini bulabilirsek kadın hareketinin geçmişini içeren bundan sonraki bölümler daha anlamlı görünür. Eğer kadının tarih boyunca nasıl algılandığını anlayabilirsek bu durumda kadın hakları için verilen mücadelenin ve kadının başkaldırısının değeri ortaya çıkar.

Tarih boyunca kadına bakış açısının nasıl oluştuğunu ortaya koymadan kadının yok sayılmasını ve kadının başkaldırısı anlaşılmaz. Kadınların nasıl algılandığını mitolojik metinlerden dinsel metinlere, romanlardan, şiirlere kadar birçok yerde arayabiliriz.

Kadının nasıl algılandığı ortaya konduktan sonra kadınların yıllarca süren hak ve hukuk mücadelesi daha anlamlı hale gelir.

“Zeus’un Öcü: Pandora (Hesiodos, 2018, s. 25)

Ve hemen, kazandıkları ateşe karşılık,

Bir bela yarattı insanoğluna

Ünlü topal Hephaistos Zeus’un buyruğuyla

Kız oğlan kız bir varlık yarattı.

Gök gözlü Tanrıça Athena da urbalar giydirip

Bağladı belini ve alnından aşağı

Öylesine bir duvak düşürdü ki,

İşlemeleri gözlere şenlikti.

Pallas Athena bir çelenk koydu başına

Çayırların, taze çiçekleriyle bezenmiş.

Bir de altın ta koydu ki başına,
Ünlü topal kendi usta elleriyle yapmıştı onu,
Babası Zeus'a beğendirmek için kendini.
Bu tata görülesi neler neler vardı,
Toprağın, denizlerin beslediği türlü türlü yaratık.
Binlercesini koymuştu içine Hephaistos,
Büyülü, pırıl pırıl bir gerdanlıktı bu
Canlanacak, konuşacak gibiydi nakışları.
Ve Zeus bir nimete karşılık
Böylesine güzel bir belayı yaratınca,
Götürdü onu tanrıların ve insanların önüne
Tanrı kızı gök gözlü Athena'nın bütün süsleriyle.
Ölümsüz tanrılar ve ölümlü insanlar
şaşakaldılar görünce bu aldaticı güzelliği,
İnsanları baştan çıkaracak olan
Bu derin, bu sonsuz büyü kaynağını.
Çünkü bu kaynaktan çıkmıştır aslında
Kadın dediklerimizin o belalı soyu,
Ölümlü insanların o baş belası.
Fukaralığa bir türlü alışamaz kadınlar,
Hep bolluktur onların özledikleri.
Nasıl arı oğullarının sığındığı yerde
Hep verimli bal arıları beslerse
İşi gücü kötülük olan yabancılarını,
Bal arıları her gün güneş batıncaya dek
Bembeyaz petekleri öredururken
Ötekiler sığınıp kovanların içine
Başkalarının emeğiyle beslenirler.
İşte bunun gibi bulutlarda gümbürdeyen Zeus
Yarattı baş belası olarak
Kadınlar soyunu ölümlü insanlara,
O kadınlar ki kötülüktür işleri güçleri
İyiliğe karşı kötülük sağladı onlarla.
Her kim ki, sakınır evlenmekten

Kadın derdi sarmamak için başına,
Olmaz olası ihtiyarlık bir geldi mi
Desteksiz kalır yaşlı günlerinde;
Yaşadıkça ekmeksiz kalmaz gerçi,
Ama ölünce varını yoğunu yakınları bölüşür.
Buna karşılık bahtında evlenme olan da
Aklı başında iyi bir kadına düşse bile,
İyi şeyler kadar kötü şeyler de gelir başına;
Hele üstelik çılgının tekiyse karısı
Ömrü boyunca azap çekip canından bezer,
Devasız dertlere düşmüş gibi olur.”

Kadının yaratılma nedenine bakınca¹ ilk andan itibaren kadının hiç şansı yokmuş diye düşünmeden edemiyor insan. Kadın Hesiodos’un eserinde bir intikam aracı olarak yaratılmış oysa. Kadın tarihe böyle bir giriş yaptıktan sonra elbette kadının yok sayılması ve abalıya vurulması kolaylaşıyor. Tarih boyunca bütün mitlerde, yazarlarda, şairlerde, hikayelerde kadının yok edilmesi daha doğal geliyor insana. Bu açıdan bakınca kadının günümüzde elde ettiği hukuksal koruma altındaki hakların ne büyük haklar olduğunu ironik de olsa söylemek gerekiyor.

¹ Kadının inanç bağlamında yaratılması tezimizin konusu dışındadır. Mitolojik metinlerden yola çıkarak günümüze kadar hikâyelerde, atasözlerinde vb. kadının nasıl bir görüntü ile bilinçaltına işlendiğini anlamaya çalışıyoruz.

2. TARİH BOYUNCA YARATILAN KADIN ALGISI

2.1. Kadın Algısına Etki Eden Unsurlar

Yukarıda alıntılanan ve okuyanın “Bu da nereden çıktı?” sorusunu sormasına neden olan mitolojik hikâye önemlidir. Eğer kadın günümüzde var olma mücadelesi veriyorsa ve bazı mevziler elde etme pahasına giyotinde dâhil birçok fedakârlığı tarihsel süreç içerisinde göze almış ise bu kadının yok sayılmasının ve her zaman hor görülmesinin bir neticesidir. Yok, sayılmanın temellerini ilk önce gerçek ile hayalin iç içe geçtiği mitolojik hikâyelerde, atasözlerinde, halk hikâyelerinde, romanlarda, şiirlerde, toplumu yönlendirme gücüne sahip olan düşünürlerde, yöneticilerde vb. aramak gerek. Bunun nedenini şöyle ifade edebiliriz; insan içine doğduğu toplumun değer yargılarının bir yansımasıdır ve bunu içselleştirmektedir. Eğer insanın bulunduğu yerde her şey kadının aleyhine ise insan ister istemez kadını öcü gibi görmeye başlayıp ona başka bir yaratık gibi davranıyor. Bu kadın annesi, eşi, kızı olsa bile durum ve ön yargı değişmiyor.

Erkek egemenliği ve kaba gücü sayesinde yok ettiği ve yok saydığı kadını yaratma çabası içerisinde tarih boyunca yer alan az da olsa başkaldırmalar Fransız Devriminden sonra görece artarak günümüze kadar gelmiş olsa da sorunun çözüldüğünü söyleyemeyiz mücadelenin sürdüğünü söyleyebiliriz. Çalışmamızda kadının yok sayılmaya ve ötekileştirilmeye başkaldırısının zaman içerisinde nasıl bir seyir izlediğini incelemekteyiz.

Hesiodos’un yukarıda alıntıladığımız metnine dönecek olursak. Ateşi çalarak insanlara veren Prometheus acaba insanlığa iyilik mi yoksa kötülük mü yapmıştır anlamak oldukça güçtür. Prometheus’un bu hareketi Zeus’u o kadar kızdırmıştır ki insanlara akıl almaz bir ceza² vermek için kadını yaratmıştır. Kadın yaratıldığı günden bu yana kötülük ile anılmaktadır. İlk başta anlamsız ve bağlantısız gibi gelen bu durum erkeğin toplumsal cinsiyeti inşa ederken kadının yok sayılması kimliğini

² Benzeri olmayan bu akıl almaz cezanın “Kadın” olduğu gerçeğinden hareketle aslında erkekler açısından kadının yaratılışında sorunun başladığını da kabul etmek gerekmektedir.

kaybetmesi bağlamında ele alındığında oldukça anlamlı gelmektedir. (Yılmazcan, 2020, s. 1v)

Kadın tarih boyunca yaratılan algı ile mücadele etmektedir. Kadının işi gerçekten zordur. O kadar eski bir tarihten söz ediyoruz ki hem kadının hem erkeğin genetik haritasına işlenen bu algı kodlarının zaman içerisinde nasıl değiştirilebileceğini kestirmek, yorumlamak güçtür. Çünkü kadın da bu algıyı içselleştirmiş ve kendi genetik haritasına kodlamıştır. Kadın hareketi tarihinin öncülerinden birisi olarak kabul edilen Mary Wollstonecraft yazmış olduğu “Kadın haklarının gerekçelendirilmesi” adlı kitabında bu içselleştirmeden yakını ve şöyle der; “Kadınların bağımlı kılındıkları zamanın uzunluğu düşünülecek olursa, içlerinden bazılarının ehlileştirilmiş av köpekleri gibi zincirlerine alışmasını ve onu bu zincire mahkûm edene yaltaklanmasını şaşkınlıkla mı karşılamalı? (Wollstonecraft, 2020, s. 52-53-126)

“Ataerkil düzen kadınların varlığını nasıl engeller” diye sorar Zeynep Direk ise ve cevabını kendisi verir “Kadını kendi varlığını erkeğe ve çocuklara adamaya zorlar” der. (Beuavoir, 2021, s. 16)

Kadınlarımız adlı kitabının 42.sayfasının dipnotunda Celal Nuri İleri kadının esaretinin Yevm-i Tekvinden (Yaratılış gününden) beri mevcut olduğunu söyleyerek en uygar ülkelerde bile bu esaretin izlerinin kaldığını söyler.

Bu kodlamanın izlerini mitolojide, romanlarda, hikâyelerde vb. aramak doğru bir yaklaşım olur. Mitolojik metinler bize yok sayamayacağımız kanıtlar sunar.

2.1.1. Mitolojide yaratılan kadın algısı

Tarih ilkel insana çok şey borçludur. İkel insan, insanlığı uygarlığın eşğine kadar getirmiştir. Bu yolculuk sırasında ilkel insan milyonlarca yıl boyunca biriktirdiği ne varsa onları da getirmiştir. Aldığı enerjiyi beyne taşıyan kan damarları gibi insanlığı beslemiş ve ne biriktirmiş ise bunları da aktarmaktan geri kalmamıştır. Bu aktarmalar esnasında gerçek ve gerçek dışı birbirine karışmış, gerçeğin nerede başlayıp gerçek dışının nerede bittiği belli olmamıştır. Bizim mitoloji olarak gördüğümüz ne varsa uygarlığın eşğine kadar getirilen bu birikimlerdir ve bu birikimler sayesinde eskiyi anlamaya çalışırız. Günümüze kadar gelen mitleri bu nedenle yok sayamayız. Eğer kadın hakkında oluşan olumsuz fikirlerin izini sürmek

istiyorsak gerçek ve gerçek dışının biri birine karıştığı mitolojik çağlara gitmek zorundayız

Mitolojik metinlere baktığımızda kadınlar hakkında onların kötülükleri, ikiyüzlülükleri, şeytanlıkları, fendleri gibi birçok konuda sayısız metne rastlayabiliriz.

Yukarıda geniş olarak değindiğimiz Pandora'yı saymaz isek söze mitoloji deyince herkesin aklına ilk gelen kadın Truva savaşının çıkma sebebi Helen ile başlamak gerekir. Homeros'un İlyada'sına (Homeros, 1975, s. 75 vd.) konu olan savaşın çıkış noktası olarak görülen Helen, Sparta kralı Menelaus'un karısıdır. Truvalı Paris ile gizli aşk yaşamaktadır. Kadını temsil eden Helen kocasını aldatan iffetsiz biri olarak erkeğin bilinçaltına girmeye başlamıştır artık. Hem de İlyada gibi tarihin ilk eserlerinden başlayarak. İlyada da anlatılan savaşa Olimpos'ta oturan tanrılar da kayıtsız kalamamışlar ve kadın tanrılar hile ve desisenin en akla hayale gelmezlerini yapmışlardır. Savaş boyunca ölümlüleri yalnız bırakmamışlardır. Bu savaşı sanki ölümsüzler, ölümlüler aracılığıyla kendileri yapmıştır.³ (Homeros, 1975, s. 41-42-43) Kadın Tanrıların acımasızlığının bazen haddi hesabı yoktur. Troya savaşını çıkaran ateşi yakan Afrodit'in, savaşta rolü büyüktür. Nifak Tanrıçası Eris⁴ ortamı bozmasın diye bir düğüne çağrılmaz. O da düğünün en heyecanlı yerinde ortaya bir elma atar ve üzerinde "En güzele" diye yazar. Artemis, Hera ve Afrodit bu elmayı paylaşamazlar ve bir hakeme başvurmak isterler. Çobanlık yapan Paris hakem olur. Kadın Tanrıçalar Paris'i kendi lehlerine oy kullanması için rüşvete boğarlar ama Helen'i vaat eden Afrodit yarışmayı kazanır. Helen'i alan Paris bir dünya savaşını da başlatacağından habersizdir. Artemis ve Hera gibi kıskançlık söz konusu olduğunda insanoğluna en acımasız cezayı veren Tanrıçaları kızdırmıştır. Artemis kendisini çıplak gören Aktaion'u önce geyik haline getirmiş hırsını alamamış ve onu av köpeklerine parçalattırılmıştır. (Balıkçısı, 1990, s. 46) Tanrı Athena'nın ise kini ve acımasızlığı insanı korkutur. Aşağıda bir yüzünü gösterdiğimiz Medusa efsanesinin

³ Halikarnas Balıkçısı "Anadolu Efsaneleri" adlı kitabının "Troya Savaşı" bölümünde Troya savaşının Tanrılara da bulaştığını söyler. Aphrodite Paris'i desteklemekte, Ares ve Zeus da Troyayı desteklemektedir. Ancak Zeus'un karısı Hera Akhaları desteklemektedir. Bunun gibi Pallas Athena da Akhaları desteklemektedir. Özetle Olimpos'ta ki bütün tanrılar bir tarafı desteklemektedirler. Sanki insanoğlu bu savaşta taşeron olarak kullanılmıştır. (1975 yılında dilimize Azra Erhat'ın çevirdiği İlyada'da 41.s ve devamında bu tespitler yapılmaktadır)

⁴ Ataerkil yapının mitlerinde geçen bir kadın olan Eris'i nifak Tanrıçası olarak göstermesi kadınlara bakışın önemli örneklerinden birisidir. İlerleyen kısımlarda görüleceği gibi cadı, büyücü, nifak vb. gibi kavramların hemen hepsi kadınlar ile bir şekilde ilişkilendirilmiştir. (Kaya, 2017) Özellikle "Binbir gece masallarında" bu temalar yoğun olarak kullanılmaktadır. (Sarıkaya, 2016)

bir başka yüzünde (Medusa efsanesi hakkında değişik varyasyonlar bulunmakla birlikte konumuzu ilgilendiren varyasyonu aktarılmaktadır) Tanrılar döneminde Medusa bütün Tanrıların dikkatini çeken bir güzeldir. Bu durum Tanrıçaların hoşuna gitmez Medusa mecburen kendini Tanrılara adayarak Athena'ya ait bir tapınakta yaşamaya başlar. Athena'nın eşi Poseidon Medusa'dan etkilenir ona sahip olur. Bundan haberdar olan Athena onu cezalandırmak için ifrite çevirir. Medusa güzelliği ile herkesi büyülerken şimdi kimse korkusundan yüzüne bakamaz olur. Kını soğumayan Athena birde Medusayı sürgüne gönderir⁵. Efsanelerde Tanrı kadınlarında ne kadar kötü kadın oldukları menfaatleri icabı yapmadıkları kötülük kalmayacağı açığa çıkarılmaktadır. Kadın tanrı da olsa kadındır ve kötüdür. Medea, Yunan Mitolojisinde kadının büyücülük ile ilişkilendirilerek hafızalara kazındığı mitlerden birisidir. Bu mit Medea'nın erkekleri -hatta kardeşini kesen, kendi çocuklarını öldüren- bir cadı olarak hafızalardaki yerini almasını sağlamıştır. (Sears, 2018, s. 200-205) Burada zorlama bir yorum ile dünya iktidarını temsil eden altın post ile kadının -yani iktidarı her zaman elinde tutmak isteyen kadının- ilişkilendirildiği söylenebilir. Büyücü ve büyücülükle anılan bir başka kadın olan Kirke büyü sözlerle ve uyuşturucu kullanarak insanları kurtlara, domuzlara dönüştürmektedir.(Erhat, 2019, s. 178) Kadının mitolojik metinlerde yerden yere vurulması örneğine sıkça rastlanır. Poseidon'un kızı Lamia, çocuk bakıcısı kadınların küçük çocukları korkutmak için kullandığı bir dişi canavar örneğidir. Mutluluklarını kıskandığı annelerin çocuklarını kaçıırıp yiyen kadın başlı, eşek bacaklı bir canavar. (Günseren, 2009, s. 4) Düzene ilk olarak karşı çıktığı için ondan sonraki gelen bütün kuşaklara çocuk katili olarak tanıtılan Lilith kadın hakları savunucuları tarafından ilk feminist olarak kabul edilmekte ve çocuk katili kimliği ile ataerkil yapı tarafından cezalandırılmaktadır. (Ercan, 2013, s. 89).

Mitolojik hikâyeler kötü kadın tiplerini aramak için sonsuz bir kaynak sunar. Bu tiplerden diğer birisi yukarıda bir varyasyonu verilen Medusadır. Medusa üç Gorgodan birisidir. Bu korkunç canavarların saçları birbirine sarılmış yılanlardan meydana gelmiştir ve kendilerine bakanları da taş haline getirmektedirler. (Granger, 1979, s. 92)

⁵ Burada güzelliği ile cinsel tacize uğrayan Medusa cezalandırılmakta ve sürgüne gönderilmektedir. Mit haline gelen bu hikâye de kadınların adeta binlerce yıldır çektikleri bir araya toplanmış gibidir. (Onur Acar & Nisa Beril Bora, 2023)

Kötü kadın tiplmesi derken Bellerophontes efsanesinde kocasını aldatmak isteyen ama Bellerophontes yüz vermediği için olmadık iftira atan ve onun öldürülmesini isteyen iffetsiz kadın ve intikam modeli Anteia'dan (veya Stheneboia) söz etmemek olmaz. (Balıkcısı, 1989, s. 146-150)

Tanrıça İştar Gılgamış'ın yakışıklılığına vurulur ve kocası olmasını ister. Gılgamış bu isteği geri çevirerek sevgililerine ettiği kötülükleri İştar'ın yüzüne vurur. Tanrıça buna çok öfkelenir ve Gök Boğa'sını onun üzerine salar. (Maden, 2020, s. 35)

Ataerkil yapı kadının geçimsiz halini kendisini yaratan Tanrı ile bile inatlaşmasına kadar götürmüş ve insanın çıkış noktasına kadar işi uzatmıştır. Yukarıda çok kısa değindiğimiz Lilith önemli bir örnektir. Buna göre Tanrıya isyan eden Lilith bütün çocuklarını öldüren Tanrıya Âdem'den sonraki tüm erkeklerin başına musallat olacağını söylemiş ve bunun gereğini yapmıştır. (Yüzgüller, 2023, Çevrimiçi)

Mitolojide kadın algısını Samsatlı Lukianos'un kadının düşmanlığını (veya kadını yok saymasını) doruğa çıkardığı bir hikâyesi ile bitirmek anlamlı olacaktır. Kimine göre tarihin ilk bilimkurgu yapıtı, kimine göre Samsatlı Lukianos'un o dönem Yunan ve civar toplumlarını eleştirisi olarak kabul edilen yazıları Nurullah Ataç'a göre insan ruhunun kötü, bayağı yanlarını eleştirmek, ilkçağın çok tanrılı dinlerinin çürüklüğünü anlamsızlığını göstermek için yazılmıştır. Her ne kadar paragrafın başı "kadın düşmanlığının doruğa çıkarıldığı" cümlesi ile başlamış olsa da bunun Lukianos'un kadın düşmanlığını işlediği bir parçası olarak değerlendirmek oldukça zordur. Ancak tezimizin örgüsü açısından son örnek olarak seçilmesi elbette ki tesadüf değildir. İroni dolu öykünün adı bile öykünün içeriği hakkında bir bilgi vermektedir. Samsatlı Lukianos "Olmuş bir öykü" adlı öyküsünde gemi ile çıktıkları zorunlu uzay seyahatinin bir evresinde ay ile ilgili olarak "O ülkede kadın yoktur" demektedir. Neslin nasıl devam ettiği sorusuna karşılık olarak da erkeklerin baldırlarından çocuk çıkardıklarını yazar. (Lukianos, 1999, s. 418-419) Yunan mitolojisi annelerin –doğal olarak kadınların- yok olmasına sebep olmuştur. Zeus karısı Metisin hamile olduğunu öğrenince tahtının sallanabileceğini düşünerek Metisi yutar, Athena Zeus'un başından çıkmıştır. (J.Adams, 2018, s. 17) Ataerkil yapı bu mitlerden beslendiği için babalar her zaman saygı görürken annelerin adı bile anılmaz.

Ataerkil yapı kadını Tanrıya başkaldırıdan nihayetinde kadını olmayan bir topluma kadar işi tırmandırmış, kadının yok sayılmasını burada ete kemiğe büründürmüştür.

2.1.2. Yazında (Roman, şiir vb.) yaratılan kadın algısı

Toplumsal cinsiyet kurumu mitolojik geçmişte yaratılmaya başlanmıştır. Efsanelerde yaratılmaya başlanan toplumsal cinsiyet algısı yazının bulunması ile ilerleyen dönemlerde romanlarda, hikâyelerde, şiirlerde yazın hayatında yerini bulmuş bazen açık olarak bazen örtülü olarak kadını hedef almıştır. “Tembellik Hakkı” adlı kitabının bir bölümünde bankaların acımasızlığını ve halkın cebinden paralarını nasıl çekip aldığını anlatırken yazar “Sırtlan gövdeli ve Harpia pençeli Banka, çevik hareketlerle onun cebinden yüz meteliklik paraları aşırıyor” (Lafargue, 2020, s. 36) demektedir. Burada Lafarge bankaları Yunan mitolojisinde yerini bulan Harpia’lara (Harpya) benzetmektedir. Harpya Azra Erhat’ın mitoloji sözlüğünde şöyle tanımlanmaktadır; “kapıp kaçanlar” anlamına gelmektedir ve kadın yüzlü, yaygın kanatlı, sivri pençeli bir çeşit yırtıcı kuşlardır. (Erhat, 2019, s. 122) Toplumsal cinsiyet algısı kadını ”Sırtlan gövdeli ve Harpia pençeli banka” deyiminde olduğu gibi okuyucu gözünde yırtıcı bir kuş şeklinde göstermektedir.

“Her ne ise ben, şehvet, yosmalık, eleştiri ve dedikodu gibi şeylerin köklerinin kadın soyunda yaratılıştan bulunduğunu hayret ve üzüntü ile düşünmeden kendimi alamadım.” (Swift, 2020, s. 288)

“Dünyaya gönül verenlerin gönlü kaygı ile dolar ki yabancı bir askerinin bir ülkeyi istilasına benzer. Dünyaya gönül vermek erin kadına uyması gibidir. Hakiki er, güzellikte peri bile olsa, kadının sözüne kulak asmaz, asarsa gerçek er değildir. Gerçek er sözünde durmalıdır. Sözünde durmayan er kadından daha fenadır.” (Atsız, 2015, s. 182)

“Başımıza bir felaket gelmiş olsa erkeklik babadansa kancıklık da anadandır.” (Boratav, 2016, s. 323)

“Orda bir koca karı yurt tutmuştu; dev yüzlü, korkunç bir cadı. Sanki şeytandı da cehennemde oturuyordu” (Galib, 2019, s. 234)

“İğrenç bir kadındı bu. Yüzü bir ihtiyarın kızı kadar çirkindi” (Onaran, 2020, s. 183) Yukarıda 4 nolu dipnotta da dile getirildiği gibi “Binbir Gece Masalları”

kadınlar için kullanılan metafor veya direkt söylemlerin doruğa çıktığı bir dizi hikayeden oluşmaktadır. Bin bir gece masalları tarih boyunca doğudan batıya bütün dünyayı etkisi altına almış ve yazın hayatını büyük ölçüde etkilemiştir, bu etkilemenin kadınlara da sirayet ettiğini söylemek gerekir.

“Eğer kadın sürekli olarak baskı altında tutulmazsa erkeği köleye çevirir.” (Balzac, 2019, s. 32)

“Sana yemin veriyoruz. Bu yemini bozar, hainlik yaparsan Allah seni kadın yapsın” (Fadlan, 2021, s. 52) Burada tarihçi Fadlan’ın kitabında yer alan bu yemin türü için söylenebilecek fazla söz yoktur. Kadının nasıl bir konumda ele alındığı gerçekten ürkütücüdür. Beddua insanlık tarihi kadar eskidir. Beddua ile karşıdaki insanın bir şekilde zarar görmesi istenir. Burada yapılan beddua ise başlı başına ağır bir ceza içermektedir. Ceza gibi yapılan bedduada kadının bu bedduayı yapan kişinin aynı zamanda annesi olduğu düşünüldüğünde söz konusu toplumsal cinsiyet ve ataerki yapı olunca ne anne ne başka bir değer söz konusu olmadığı da görülmektedir.

“Nefret ettiğimiz her şeye dokunur kadının eli der bir şiirinde Pope ve “Kadınların karakteri yoktur” (Pope, 2020, s. 12) demek suretiyle kadını şiirlerinde ve söylemlerinde aşağılar. Kadının karakteri yoktur sözü en az yukarıda Fadlan’ın dile getirdiği söz kadar ağır bir sözdür. Bu sözü söyleyenin nasıl bir nefret içerisinde olduğunu tasvir etmek elbette ki oldukça zordur.

Çarşamba karısı diye bilinen yaratık Çarşamba günleri ortaya çıkan korkunç görünüşlü dişi bir yaratıktır. (Polat, 2020, s. 79-81) Bunun gibi kimi yörelerde hal karısı, al karısı adıyla Çarşamba karısı gibi tasvir edilen kadın tipleri vardır.

“Acımasız yüreğinin sersemce hevesleri uğruna sevgili yavrularını harcayan bir üvey anayı döver gibi...” (Zola, 2020, s. 506)

“...kader aklına geleni yapan ayyaş bir kadınmış...” (Saavedra, 2020, s. 844) Tarihte yazılmış ilk roman olarak kabul edilen Don Quijote kitabının ikinci cildinde Cervantes yukarıda söylendiği gibi binbir gece masallarından etkilenmiş benzemektedir.

Francis Bacon’un “Kadınlar genç erkeklerin metresi, orta yaşlıların arkadaşı ve ihtiyaçların hastabakıcısıdır.” Sözü ataerki yapıda özlenen kadının yerini göstermesi açısından çok ilgi çekicidir. (Öztürk, 2012, s. 18) Çünkü kadın her

döneminde erkeğe hizmet etmeli ve erkeğin isteklerine cevap vermelidir, başkaca bir amacı olmamalıdır kadının.

Destan ve halk hikâyelerinde de kadın, kötü kadın tiplerinden nasibini almıştır. “Destan Dünyasında Kadın” çalışmasında Hüseyin Aksoy tatmin edici bir çalışma yapmıştır. Kötü kadın tiplerini çok fazla olmakla birlikte kötü eş kadının önemli bir varyantını oluşturmaktadır bu tiplerin (Aksoy, 2020, s. 307) söyleneğeldiği gibi yine bütün dünya yazarlarının şu veya bu şekilde etkilendikleri binbir gece masallarındaki kötü kadın tiplerini atlamamak gerekmektedir. İrfan Polat’ın Türk masal ve efsanelerindeki olağan üstü güçleri incelediği kitabında kötü kadın, cadı tiplerine çokça rastlanmaktadır. Polat, Esat Korkmaz’ın kitabına atıf yaparak şöyle demektedir “... Cinvat Köprüsü’nü geçen kötü ruhları karşılayan ve onları Cehenneme götüren dişil Ehriman gücüdür” (Polat, 2020, s. 61 vd.)

Destan deyince Dede Korkut hikâyelerine özel bir önem atfetmek gerekir, Dede Korkut kadınları dört türe ayırmaktadır, solduran soy, dolduran soy, birisi evin dayacağı, birisi ne dersen de bayağı. Bunlardan 3 tanesi kötü olarak tanıtılmakta ve bir tanesi iyi olarak tanıtılmaktadır. (Genç, Kılıç,Aksoyak, 2014, s. 558)

Yukarıda birkaç örneği verildiği gibi yazın hayatında kadınların dile getiriliş tarzı kadınları toplumun hafızasına kötü olarak kazır.

2.1.3. Düşünürlerin yarattığı kadın algısı

Kadınların sıradan insan tarafından nasıl görüldüğü fazla önemli değildir. Söz konusu toplumun dikkatle izlediği bir düşünür, yazar, şair, ressam olursa söyledikleri her söz yaptıkları her hareket toplum tarafından dikkate alınır. Düşünür, yazar, şairlerin söylediği sözler halk tarafından içselleştirmekte ve bu sözler zaman içerisinde topluma mal olmaktadır.

Aristo ve Platon kadının erkeğin gerisinde olduğunu söylemektedir. (İsmayılzade, 2022, s. 5)

“Zira kadınlar ve erkekler insan topluluklarını meydana getirirken, biri boyun eğmek, diğeri ise hükmetmek için doğmuştur.” (Seneca, 2020, s. 3)

“Kadınların başvurduğu, hileden ve aldatmadan elini eteğini çek” (Attâr, 2020, s. 185)

“Ey Keşişler, kadınlar gizlice davranır” (Kaya, 2019, s. 80)

“Kim kadınlar tarafından kandırılmamıştır ki?” (Kaya, 2020, s. 50)

“Zira bu adam Consul olarak Gallia’da bulunduğu sırada bir şölende bir hayat kadını tarafından kandırılarak hapiste idam cezasıyla yargılanan birinin başını vurdu.” (Cicero, 2020, s. 22)

Şantideva, “Aydınlanma Yoluna Giriş” adlı eserinde dilekte bulunur; “Dünyada kadın olarak bulunanlar ilerleme gösterip erkek olsunlar” (Şantideva, 2020, s. 40)

“Ey koldaş, erdeş, bir söz söyleyeyim kesinlikle bu kızlar doğmasa daha iyi. Doğarsa yaşamasa. Dişileri her zaman evde gözetmeli dışının dışı gibi olmaz içi. Vefa yoktur bunlarda ezelden beri gözleri nereye baksa oraya akar gönülleri” (Hacip, 2019, s. 323)

Pythagoras “Düzeni, ışığı ve erkeği yaratmış olan bir iyi ilke ile kaosu, karanlığı ve kadını yaratmış olan bir kötü ilke vardır.” (Beauvoir, 2021, s. Giriş)

Filozof Schopenhauer’in söylediği söz: “Kadın dayak yemek, güzel beslenmek ve hapsedilmek için yaratılmış bir hayvandan başka bir şey midir? Kadının saçı uzun aklı kısadır” (İleri, 2017, s. 65)

“Diyorlar ki: Üç şey var ki bunlara ancak ahmaklar cüret eder ve bunlardan çok az kişi kurtulur. Bunlar: Padişaha arkadaş olmak, kadınlara emniyet etmek, tecrübe için zehir içmektir.” (Hint Filozofu Beydeba, 2017, s. 39)

“Kim kendini kadınlara kaptırır da başına belâ gelmez” (Hint Filozofu Beydaba, 2017, s. 71)

“Kadın eksik bir erkektir”, “Kadın doğanın bir hatasıdır, düşük nitelikli bir spermden doğar” (Galeano, 2021, s. 84)

Farklı sözleri günümüze ulaşan düşünürlerde bulunmaktadır. 354 yılında doğan ve kendisinden sonraki neredeyse tüm batı felsefesini etkileyen Saint Augustine “Eğer Tanrı kadını erkeğin efendisi olarak zihninde kurmuş olsaydı onu erkeğin başından, şayet erkeğin kölesi olarak düşünmüş olsaydı ayağından yaratırdı. Ama kadını erkekle eşit haklara sahip bir arkadaş olarak düşündüğü içindir ki onu böğründen çıkarmıştır” demektedir. (Smilles, 1975, s. 189)

Birçok toplumda elit kişilerin düşünceleri kabul görmekte ve tartışılmamaktadır düşünürler içinde böyledir onların fikirleri toplum tarafından

önemsenmektedir. Psikologlar hayatın karmaşık hale gelmesi durumunda insanların bunlarla başa çıkabilmek için kısa yollar oluşturduğunu söylemektedir. İnsanlar günlük kararlarını verirken bu kısa yollara sıkça başvurmaktadırlar. Bir uzman söylüyorsa bu kesinlikle doğru bir söylemdir. Toplumdaki otorite olan kişilerin söylediklerini toplum sorgusuz sualsiz kabul etme eğilimindedir. Söyleyenin söylediklerini düşünüp doğru olup olmadığını anlamaya çalışmaktansa insan söyleyen kişinin unvanına bakarak ikna olabilmekte ve söylenene inanmaktadır. (Cıaldını, 2020, s. 28-29)

Örnekleri verilen düşünürlerin sözleri düşünürler hakkında elbette bir fikir vermez. Söylendiği zamana veya yere göre değerlendirildiğinde başka anlamlar çıkarılabilir. Toplum kadına bakış açısının gerekçesi olarak düşünürlerin kadınlar hakkındaki olumsuz düşüncelerini gösterebilir. Toplumdaki bireylerin birçoğu tarafından bu sözler içselleştirilerek kadına bakış açısında bir olumsuzluk söz konusu olabilir.

2.1.4. Dinlerde kadına bakış

Tarih boyunca insanların inandıkları çok tanrılı dinlerde “Kadın” konusu üzerinde fazlaca bir bilgi bulunmamakla birlikte tek tanrılı dinlerde “Kadın” konusu daha belirgin olarak karşımıza çıkmaktadır. Kadın tarih boyunca “Kız evlat olarak”, “Eş olarak” veya “Anne olarak” çeşitli açılardan ve çeşitli yükümlülükleri ile karşımıza çıkmaktadır. Özellikle “Anaerkil” toplumlarda kadınlar kutsallaştırılırken ataerkil toplumlarda kadının izine pek rastlanmaz. (Harman, 2001, s. çevrimiçi)

2.1.4.1. Çok tanrılı dinlerde kadın

Tek Tanrılı dinler öncesi toplumlarda kadının yeri topluma, coğrafyaya, kültüre göre değişiklik gösterir. Anaerkil toplumlarda doğurganlık ve doğurduğu çocuğun beslenmesi kadına olan saygınlığı arttırmış, bu paralelde kadının sorumluluğu da artmıştır. Kadının öneminin artması bereket ile ilişkilendirilmiş anaerkil yapının etkin olduğu toplumlarda kadınlar kutsal bir düzeye yükseltilmiş hatta tanrılaştırılmıştır.⁶ Günümüz Anadolu coğrafyasında antik dönemde yer alan toplumların tümü bereket tanrıçaları yaratmıştır. (Akarpınar, 1997, s. 178-184) Pagan

⁶ Tarımın çok önemli olduğu hatta Hammurabi kanunlarında saban kırmanın ölüm ile cezalandırıldığı dönemlerde tanrılaştırılmış kadınlar tarım ve üretim ile ilişkilendirilmiş ve tapınma ona göre yapılmıştır. Örnek olarak Hestia ailenin dumanlı ocağının tanrıçasıdır. Anadolu'nun bolluk ve bereket tanrıçası Kybele'dir. Eski Yunanda yine bereket ve mevsim tanrıçası Demeter'dir. (Sina, 2004)

dönemlerde atalarımız açısından etrafta neler olduğu konusu çok önemliydi ve atalarımız iyi birer gözlemci olarak ayın hareketlerinden güneşin hareketlerine, mevsimlerin dönüşümlerinden topraktan elde edilen ürünlerin yetişmesine kadar her şeyi yakından gözlemlemişlerdir. Doğanın bereketi, ayın hareketleri kadın ile ilişkilendirilmiş ve ana tanrıça kültü ortaya çıkmıştır. (Kürklü, 2020, s. i)

Mısır toplumunun bereket Tanrıçası İsis, Osiris'in karısı ve kız kardeşidir. Arpayı ve buğdayı bulmuştur. Kardeşi ve kocası Osiris ise daha önce yamyam olan Mısırlıları yabanılıktan kurtarmış onlara kanunlar vermiş ve tanrılara tapınmayı öğretmiştir. Yunanlı Demeter, Frigya'lı Kibele, Mısırlı İsis aynı kültün toplumlara göre değişik görünümüdür ve bereket ile ilişkilendirilmişlerdir. (Frazer, 2021, s. 181, 197)

Antik toplumlarda ve çok Tanrılı dinlerde kadın ele alınırken bir gerçeğinde göz ardı edilmemesi gerektiğini vurgulamak gerekmektedir. Elimizdeki bilgiler ve yorumlar ile tarihin ilk dönemlerine gitmeye çalışmaktayız. Gerçekte ise neler olup bittiğini bilmemize imkân bulunmamaktadır. Tarihi elimizdeki bilgiler ve çağdaş bilimlerin ellerinde bulunan imkânlar ile yeniden kurgulamak bizleri yanılmaya götürebilir. Ana Tanrıça kültünün ortaya çıkışı, kadına tapınılırken kadının yok sayılmasına giden sürecin nasıl işlediğini elimizdeki bilgiler ile açıklamak söz konusu değildir. Elimizdeki bilgiler ile ancak şu yorumu yapabiliriz; çok Tanrılı dinlerde "Ana Tanrıça Kültü" bulunmakta kadına değer verilmekte ancak zaman içerisinde kadına verilen önem yavaş yavaş gerilemektedir. (Uhlig, 2022, s. 73 vd.)

2.1.4.2. Tek tanrılı dinlerde kadın

Kadının ikincil bir varlık olarak insan zihninin en derinlerde yer etmesinin genetik kodlara işlenmesinin ve kadının da bunu ister istemez kabullenmesinin çıkış noktasının en başında din unsurunun bulunduğunu kabul etmek gerekir. İlk günahtaki kadının rolü ve kadının -Âdem'in kaburga kemiğinden yaratılması, kadının erkeğin yardımcısı olarak yaratılması- gibi unsurlar kadınların ikincil olmalarının en temel sebeplerinden birisi olarak gösterilmektedir.

Şeytan Musa'nın huzuruna gelip dedi ki "Kadınlardan sakın; çünkü insanlara kadınlar gibi güvenilir bir tuzak kurmadım" (Gazali, 2019, s. 353).

"Davut Peygamber oğluna "Aslan ve ejderhanın arkasından gitmek kadınların arkasından gitmekten daha iyidir" (Gazali, 2019, s. 388).

Yahudilikte kadının durumu ataerkil yapının görüşleri doğrultusunda şekillenmiş bulunmaktadır. Kadın erkeğine tabi bir konumdadır ve asli görevi çocuk doğurmaktır. Yahudi geleneğinde kadın aile içerisinde değer bulmaktadır ancak tatmin edici değildir. Yahudi toplumlarında kadının şeytanın işbirlikçisi olarak anıldığı görülür. Yahudilikte bazı dualarda “Tanrım beni kadın yaratmadığın için sana şükürler olsun” cümlesi kullanılmaktadır (Kaval, 2016, s. 308).

Hıristiyanlık kültüründe kadın yasak meyveyi erkeğe yedirerek insan neslinin günahkâr olmasına neden olmuştur. Hz. İsa’dan sonraki metinlerde özellikle Pavlus’ta kadına karşı olumsuz bir tutum görünmektedir. Pavlus’a göre kadın erkek için yaratılmıştır ve kadın erkeğe tabidir. Kadının erkeklerin önüne geçmeden onlara tabii olmasını salık veren Pavlus mektuplarında kadının altın ve incilerle değil sade giyimle kadınlara yaraşır şekilde süslenmesini istemektedir (Fidan, 2022, s. 243).

Ortaçağda kadının konumu öyle kötü bir duruma gelmiştir ki artık kadının ruhu olup olmadığı tartışılmaya başlanmıştır. Ancak milattan sonra 2.yüzyılda Phrygia’da doğan Hıristiyanlık dininin bir mezhebi olarak ele alınan ve Montanos tarafından kurulduğu için Montanizim adını alan bir mezhep kadınlara tam eşitlik sağlamaktaydı. Montanos bu mezhepte iki kadını da kendisi ile birlikte peygamber ilan etmişti (Prokopios, 2020, s. 59).

Kur’ân-ı Kerîm’de kadın ile erkek eşit olarak görülmektedir. İslam yargılama hukukunda günümüzde en fazla üzerinde tartışılan konulardan birisi kadının mahkemelerdeki şahitliği konusudur. Kur’ân-ı Kerîm borçlanma söz konusu olduğunda iki erkek şahit veya bir erkek iki kadın şahit ile ispat istemektedir. Bir kısım hukuk erbabı El-Bakara suresinin 2/282 ayetini genel düzenleme olarak kabul ederek iki kadının bir şahit yerinde değerlendirilmesini kabul etmektedirler. En-Nûr suresi 24/4’e göre kazf suçunun ispatında ise kadınların tanıklığının geçerli olmadığını çoğunluk kabul etmektedir. Miras hukukunda da kadının miras payı erkeğin miras payının yarısı kadardır.

İslam’dan sonraki dönemde kadınların kıyafetlerinde bazı sınırlamalar getirilmiştir.

İslam toplumlarında zaman zaman ve toplumlar arasında ataerkil yapının zorlaması ile farklı uygulamalarında görüldüğünü belirtmek gerekir. (Harman, 2001, s. Çevrimiçi)

Aile reisliği görevi kocaya verilmiştir. Koca aile reisi olduğuna göre bu yetkisini kullanmada ifrata kaçması durumunda kadının kişiliği etkilenecektir. Kocasına karşı itaatsiz duruma düşen kadına önce nasihat edileceği, olmazsa yatakların ayrılacağı eğer o da olmazsa kadının darp edilebileceği hususu en fazla tartışılan konuların başında gelmektedir. Kadının aile içerisindeki görevlerini aksatma endişesi kamuda iş imkânının sınırlarını çizmektedir (Aydın, 2001, Çevrimiçi).

“Yahudi ve Hıristiyan metinlerine bakıldığında kadının daha yaratılıştan itibaren göze çarpan eksikliği ve kusurlu oluşu onun erkeğe nazaran değersiz olduğunu ortaya koymaktadır.” (Kaval, 2016, s. 308)

Sonuç olarak Dini kaynaklar kadını itaatkâr olmaya zorlamış ve ilahi planı toplumsal cinsiyet eşitsizliği üzerine kurulu olarak tanımlamıştır. (E.Wiesner-Hanks, 2020, s. 162)

2.1.5. Atasözü ve deyimlerde yaratılan kadın algısı

Kadınlar her nedense erkekler tarafından şeytanla özdeşleştirilmiş, cadı olarak düşünölmüştür. Bütün dünya da şu veya bu şekilde kadın aleyhine oluşmuş atasözleri gündelik hayatta kullanılmaktadır. Atasözleri gündelik dilde konuştuğumuz cümlelerden oldukça farklı bir konumda ele alınmalıdırlar. Yüzyıllar boyunca toplumda konuşulan sözler toplumun hafızasında yer ederek günden güne olgunlaşmakta ve ortaya atasözü olarak çıkmaktadır. Yüzyıllarca çeşitli mecralardan geçen bu sözler her geçtiği mecrada izler bırakır toplumun hafızasında yer eder. Artık bir cümle değil toplumun yüzyıllar almış hafızasıdır gün yüzüne çıkan. Toplum yüzyıllar içerisinde kadının aklını kısaltıp saçını uzatmış bazen de dilini uzatıp aklını kısaltmış, sırtına sopayı karnına da sıpayı⁷ yerleştirmiştir. Erkeği eritebilecek güçte olduğunu ancak erkeği “Er” edebilecek güçte de olduğunu söylemiştir. Atasözlerinde kadının izleri arandığında tüm dünya devletlerinin kendine has atasözlerinde kadın aleyhine bolca söze rastlanmaktadır. Bu sözlerin büyük bir kısmı aslında aynı atasözleridir. Küçük değişiklikler ile değişik dillere yerleşmiştir. Bu da kadın ile ilgili düşüncelerde yeryüzündeki tüm toplumların üç aşığı beş yukarı birbirlerinden

⁷ Burada sıpadan kastedilen çocuktur, birçok yörede hala çocuğu sevmek için sapa kelimesi çokça kullanılır.

etkilendiğini göstermektedir. Bu sözlere bakarak kadın algısını insanların nasıl içselleştirildiğini de anlayabiliriz.

Bu konuda otorite olan Mineke Schipper'in "Dünya Atasözlerinde Kadın" kitabından birkaç ülkeye ait atasözünü anımsayalım.

Bir Macar atasözünde kadının, felaketin ve hıyar turşusunun küçük olanının değerli olduğundan bahsedilir. Bir Hollanda atasözü ilginçtir en iyi kadının kafasının olmaması gerektiği söylenir. Tibetliler kadının soğan gibi sürekli yere bakmasını isterler. Slovenyalılar atasözünde çığır açarak şöyle derler; erkeğe söylenen sözlerin o erkeğin bir kulağından girip ötekenden çıktığını söylemesine rağmen kadına söylenen sözlerin ise iki kulağından girerek ağzından çıktığını söylerler. Slovenler burada bir taşla birkaç kuş vurmuşlardır. Bengal atasözünde kadının dudaklarının ballı ama kalplerinin zehir dolu olduğu söylenir. Arap atasözünde kız çocuğu doğan evin damının bile ağladığından bahsedilir. Bulgarlar son noktayı koyar ve kadının şeytandan daha habis olduğunu söyler. (Başaran, 2017, p. 68)

Kızını dövmeyen dizini döver. (Gültekin, 1973, s. 396)

Yüzyılların verimli ortamında büyüyerek serpilip gün yüzüne çıkan atasözlerinde kadınların aşağılandığı da görülmektedir. Konumuz açısından atasözlerindeki kadın algısı önemlidir.

2.1.6. Sözlü edebiyatta ve halk hikâyelerinde yaratılan kadın algısı

Yazılı tarih insanlık birikimini aktarım aracı olarak kullanılmaktadır, ancak sözlü aktarımın en az yazılı aktarım kadar önemli olduğunu söylemek gerekir. Hatta nesiller boyunca kuşaktan kuşağa geçen sözlü aktarımın yazılı aktarımdan daha önemli olduğunu söyleyebiliriz. Yazılı aktarım sınırlı bir kitle tarafından takip edilebilmektedir. Erken dönem yazılı kaynaklarının o dönem için okuma yazma bilmeyenler tarafından okunamadığını ve yaygın bir etkisi olmadığını söyleyebiliriz. Oysa sözlü aktarım insanlığın ilk günlerinden beri kültürü aktarmış ve aktarmaktadır günümüze kadar da aktarmıştır.

Halk hikâyeleri, türküler, atasözleri, deyimler vb. sözlü aktarımı besleyen ana kaynaklar olarak kendilerini göstermektedir. Halk ozanları buldukları coğrafyada sürekli hareket ederek ayak basmadıkları köy, mezra, kasaba bırakmadıkları için bu yolla kültürü ve sözlü aktarımı mükemmel bir şekilde yapmışlardır. Özellikle

Kafkasya bölgesindeki sözlü aktarım oldukça güçlüdür çünkü âşıklık ve ozanlık geleneği adeta burada simgeleşmiş ve kök salmıştır. Dede Korkut'u yaratan bu coğrafyada halk ozanlarının aktarım gücü hafife alınmaz. Âşık Şenlik, Âşık Sümmani, Âşık Zülali gibi halk ozanları bu sözlü aktarım kültürünün son ozanları olmuşlardır diyebiliriz. Günümüzde her ne kadar 4. kuşak halk ozanları diyebileceğimiz geleneği yaşatma savaşı veren âşıklar bulunmakta ise de bu iyiniyetli âşıklar sözlü aktarım yapabilecek güce sahip değillerdir. (Öztürk & Öztürkler, 1997, s. 70) Günümüzdeki halk ozanlığı geleneğini folklorik bir zenginlik olarak görmek gerekir. Bizimde defalarca izlediğimiz âşık atışmaları Kafkasya yöresinde Azerbaycan'dan Gürcistan'a Kars-Erzurum'dan Mersin-Adana'ya kadar söylediğimiz ve her platformda savunduğumuz zayıf⁸ sözlü aktarımı yapmakta ve bu atışmalarda anlatılan hikâyelerde kadınların güvenilmezliği, tembelliği vb. hasletlerini saymaktadırlar. Söylenenler insanların zihinlerine nakşolunmakta ve çıkarılıp kullanılacakları güne kadar orada kalmaktadır. Örnek vermek gerekirse kadının tembelliğine vurgu yapan “Yatan garı, dağların yatan garı erkeği tez gocaldar erkenden yatan garı” gibi âşıkların söylediği tekerlemeler çok alkış aldığı için abartılmakta ve çokça söylenmektedir.

Sözlü aktarım toplumun hafızasında daha çok yer etmektedir çünkü sözlü aktarım insanın doğduğu günden beri içine doğduğu toplum içinde konuşulanları söylenenleri anlatılanları hafızaya yerleştirir.

Yazılı olan materyallerin tümüne insanın ulaşması oldukça zordur. Ekonomik nedenlerden veya çeşitli imkânsızlıklardan dolayı yazılı belgelere ulaşmak bir insan için her zaman mümkün olmamaktadır. Ama hiçbir çaba harcamadan bulunduğu yerdeki topluma mal olmuş hikâyeleri dinleyerek insan daha çok –doğru veya yanlış- bilgi almaktadır. Bu anlamda yazılı materyallerden daha çok sözlü aktarımın insanları etkilediğini söyleyebiliriz. Halk hikâyelerinde masallarda halk ozanlarının türkülerinde atasözleri ve deyimlerde kadının ikinci plana atılmasının insan tarafından içselleştirileceği ortadadır. Onu özümseyerek hafızasına yerleştirmesi daha kolay olacaktır. Yakın geçmişe kadar köy odalarında toplanan halk sadece bu hikâyeler ile günlerini geçirmekte idi. Televizyon, cep telefonu vb. iletişim

⁸ Dördüncü kuşak âşıklar diyebileceğimiz halk ozanları hiçbir sözlü aktarım gücüne artık sahip değillerdir. Bunun birçok sebebi olmakla birlikte asıl sorunun halk ozanlarının artık bir geleneği yaşatma savaşı verdiklerini ve kendilerini geliştirmek için hiçbir şey yapmadıklarını söyleyebiliriz.

araçlarının toplumun yaşamına girmesi ile birlikte bu toplantılar yavaş yavaş ortadan kalktı.

Kişi doğduğu günden itibaren sözlü edebiyatın içindedir. Nesilden nesle geçen bir kültürün bundan etkilenmesi doğaldır. Sözlü edebiyatta kötü kadın imajı oldukça fazla işlenmiş ve kadının tarih boyunca sözlü aktarımlardan etkilenerek ikincil konuma düşürülesine hatırı sayılır bir etkisi olmuştur. Doğu Anadolu bölgesinde Ardahan ilinin Güğübe köyündeki Niyazi Aktürk'ten derlenen “Eyi garı kötü garı” adlı meselde olduğu gibi. Burada iyi bir eş ile kötü bir eş arasındaki farklar anlatılmakta ve kötü karı bağlamında insanın hafızasına enjekte edilen imaj abartılmakta “Garı milleti vefasızdır” denilerek hikâye bitirilmektedir. (Özmen, 1970, s. 33)

“Ersiz arvat yularsız at”, “Arvat erini rezilde eder vezirde eder” yöresel atasözleri diyebileceğimiz bu sözlerin yanında kadın manilerde de yerini bulmuştur. “Gaya başında pat pat/ Kâsıfsan öküzün sat/ Öküzüne gıymazsan / Canın çığsın yarsız yat. (Kars Valiliği., 1967, s. 191-198)

“Uzak ol” adlı eserinde Âşık Sümmani “bir karıdan gelen maldan uzak dur” demektedir. (Erkal, 2018, s. 64)

Halk edebiyatı deyince ve halk ozanı deyince akla ilk gelen isimlerin başında yer alan Karacaoğlan'ın şiirlerinde gelinin kızın vefasızlığı, güvenilmezliği üzerinde oldukça fazla şiire rastlanmaktadır. Bunlardan seçtiğimiz bir örnekte sevdiğine sitem ederek şöyle demektedir. “Ölürsem cenazem eller kaldırsın, Gelmesin üstüme ilazım değil” (Yağcı, 1996, s. 202)

Azerbaycan şairi Mikail Azaflı'dan alınan bu dize kadını net olarak ortaya koymaktadır. “Yüz fitneli, yüz bir dilli gözelin/ Yüz el deyen ellerine inanma” (Kafkasyalı, 1996, s. 175)

Kadının vefasızlığına örnek olarak verebileceğimiz bir halk ozanı şiiri de Âşık Zülali'nindir Zülali vefasız ve sözüne sadık olmayan kadınlardan yakınıdır. (Zeyrek, 1988, s. 150)

“Zehirli yılanı benzer bed asıl bazı garılar/ Şeytanla beraber gezer fitnekâr cazı garılar. (Yıldız, 2003, s. 501)

Halk ozanları bireysel olarak gezici bir kültürün ürünüdürler. Anonim hale gelmiş türkülerde kadının ikinci cinsiyet olarak görüldüğü istismar edildiği ve güvenilmez olduğu görülmektedir. Bu tür türkülerimiz az değildir. (Yazıcı, 2018, s. 15)

Sözlü edebiyat sınıfına sokabileceğimiz binbir gece masallarının olgunlaşmasına birçok kültür katkıda bulunmuştur. Bu nedenle en yaygın halk hikâyesi binbir gece masallarıdır. Binbir gece masallarını özenle Türkçemize kazandıran Şerif Onaran şöyle söylemektedir; “Binbir gece masallarının ana temasının ”kadının sadakatsizliği” olduğu söylenebilir. (Onaran, 2020, s. 19)

Binbir gece masalları gibi yüzyıllar boyunca doğu toplumlarının hikâyelerinde yer etmiş ve batıda operalara, senfonilere esin kaynağı olmuş önemli bir eserin “kadın sadakatsizliğine” dayanması bu masallara katkıda bulunan tüm toplumların ortak noktası olarak görülebilir.

2.2 Yaratılan Kadın Algısının Toplumsal Yaşama Etkisi

Kadın mitolojide, yazılı ve sözlü edebiyatta, romanlarda, şiirlerde, düşünürlerin sözlerinde, atasözlerinde ve diğer araçlarda bin yıllardır hedefe konulmuştur. Bunun sonucu olarak toplumsal cinsiyet algısının kadının aleyhine sürekli nasıl geliştiği kadının topluma nasıl algılatıldığı kısa örneklerle aktarılmaya çalışıldı. Kadınların yok sayılma sürecine kadınlarda ne yazık ki kayıtsız kalmamışlar ve kendilerini her zaman ikinci sınıf insan gibi görmeye alışmışlardır. Üstelik bunu içselleştirmişlerdir. Kadınlar neden erkek egemenliğini reddetmez? Diye sorar Simone de Beauvoir ve rüyalarında bile kadınların erkeklere karşı çakamadıklarını söyler. Kadını erkeğe bağlayan bağın ne olduğunu sorgular. Kadınların tarih boyunca verdiği eşitlik mücadelesinde bazen kadınların önüne yine kadınlar çıkmış bastırılmışlığı ve sindirilmişliği ile ikinci planda kalmayı tercih etmişlerdir. Bu durum binlerce yılın tortusunun kadınların ruhlarına nasıl işlediğini göstermesi açısından önemlidir. (Beauvoir, 2021, s. 29)

Tarih boyunca yaratılan kötü kadın algısının sonucu olarak kadının ikinci planda kaldığını söyleyebiliriz. Böyle bir algıdan sonra kadının somut durumunun elbette ki çok kötü olacağı tahmin edilebilir. Kadın kötü imajıyla bilinçaltına bu

şekliyle girip genetik kodlara işlendikten sonra kadının değişik tarihlerde ve değişik toplumlardaki durumuna kısaca göz atmak gerekir.

Antik Roma döneminin bir kısmında kadınlar “hiç” oldukları için isim bile verilmedi. Kadınların sadece numaraları vardı. Kadın doğmayanlar Tanrıya dua ettiler. Kadınlar tarla olarak bile görüldü ve çocuk yapmak için kullanıldı. Kadınlar adeta bir av hayvanı gibi erkekler tarafından avlandılar. Geçtiğimiz yüzyılın erken devirlerine kadar Afrika kıtasındaki kadınlar hala kaçırılıyordu, eğer kaçırmayı vahşi bir eylem gibi değerlendirmez isek aslında günümüzde bile evlenme bahanesiyle kadınlar kaçırılmaktadır ve bu geleneğin dünyanın birçok yerinde devam ettiğini söyleyebiliriz. Günümüzde kadını kaçıran erkeğin kadını çocuk doğurmak ve ev işlerini yapmak için eve hapsettiğini ve onu malı gibi gördüğünü söylememize gerek yok. Ülkemizin doğu ve güneydoğu bölgelerinde kız kaçırma günümüzde bile sıradan bir iş gibi algılanmakta ve toplum tarafından bir yaptırıma tabi tutulmamaktadır. Yaptırım sadece ceza hukuku anlamında resmi makamlarca verilmektedir. Konu antropolojik açıdan da incelenmiş ve kız kaçırmanın artık bir kültür olarak toplum tarafından kabul edildiği belirtilmiştir. (Tezcan, 2003, s. 1-8)

İkel toplumlarda kadınlar ortak mal olarak kullanılırdı. Hindistan da Manu kanunlarınca erkek ölünce kadın onunla birlikte yakılırdı. İronik biçimde annesi de Kafkasya'dan kaçırılan Abdülhak Hâmit Tarhan en ünlü oyunlarından birisi olan Duhter-i Hindu'da bu gelenekleri çok acıklı bir şekilde anlatmış ve dikkatleri bu gelenek üzerine çekmiştir.

Manu kanunlarında kadın asla ilerleyemez bir mahlûk olarak görülmektedir. Kız çocuğu babasının emrindedir. Evlenince kocanın hâkimiyetine girer. Kocası ölünce oğullarının emrindedir. Eğer çocukları yoksa eşinin en yakın akrabasının emrine girer. Kadının kurtuluşu ve kaçacağı bir alan yoktur bir şekilde birisinin tahakkümü altına girmektedir. (Tezokur, 2006, s. 100)

Medeniliği günümüzde tartışılmayan İsviçre ve İsveç gibi ülkelerde bile elimizi uzattığımız zaman tutacağımız bir zaman dilimine kadar kadınlar sürekli çocuk olarak değerlendirilirdi. Code Napolyon'da kadının sürekli vesayet altında tutulduğunu unutmayalım. Yakın geçmişe kadar doğulu toplumlarda kadın bir meta gibi alınıp satılırdı Arnavutluk da kadın okuyamaz, yazamaz eşini ismi ile çağıramazdı sofrada beraber oturamazdı. Hindistan'da durum aynı idi, kuvvetli

emareler göstermektedir ki Çin’de kadınlar müşterek olarak erkeklerin malı idiler. Moğol ve Tatarlarda da durum aynı idi. Çin’de kızların kişilikleri yoktu, isimleri olmaz bir numara iki numara diye anılırdı. Eski Çin’de ve Roma’da kızlar kaçırılarak evlendirilirdi. Bu kaçırma eylemi neredeyse bütün Avrupa ve dünya devletlerinde böyle idi. Eski Çin ve Japonya’da eski Hindistan’da ve yukarıda zikredilen Arnavutluk örneğindeki gibi kadınlar çocukken babalarına evlendikleri zaman kocalarına kocaları ölmüş ise oğullarına tabi olurlardı. Kadın çocuk ve eşi ile birlikte sofraya oturamazdı ve yemekten sonra kalan kırıntılar ile idare ederdi. Çin’de kızların ayakları küçük olsun diye demir ayakkabılar içine konulurdu. Eski Arabistan’da kızlar diri diri gömülürlerdi. (İleri, 2017, s. 42 vd.)

Eski Yunanistan’da bir erkeğe kadın demek en büyük hakaret sayılırdı, kadınlar sessizliğe mahkûm idi. Eski Roma’da kadın yoktu. Romulus’un adamları Sabin kızlarını kaçırap getirmişler ve daha sonra bu kaçırma adet olmuştur. Yüzyıllarca düğünlerde hep kaçırma taklidi yapılırdı. Eski Roma’da kızlar doğduklarında nişanlanırlardı. Günümüzde hala ülkemizde azda olsa bu geleneğe rastlanmaktadır. Roma’da en son yedi yaş limitti en geç bu yaşta nişanlanmak şarttı. Eski Yunan ve Roma’da kadın erkeğin malı olarak sayılırdı. Zina yapan kadınları eski Saksonlar boğarlardı. İngiltere’de kadının burnunu ve kulaklarını keserlerdi. Cermenlerde kadını çıplak olarak dolaştırırlardı. Derebeylik zamanlarında ilk gece hakkı denilen kurum oluşmuş bu kurum Kamboçya’da, Keşmir’de Hindistan’ın bazı bölgelerinde Yeni Zelanda, Güney Madagaskar da, eski Peru’da ve birçok yerde de vardı. On ikinci yüzyıla kadar Fransa’da evlenmemiş kadınlar devamlı kısıtlı konumunda idiler. (İleri, 2017, s. 41 vd.)

Karga Kızılderililerinde ailenin büyük kızıyla evlenen kişi eğer varsa diğer kız kardeşler erginleştikçe onun doğal karısı olarak kabul edilmekteydi. İsterse bu hakkından feragat edebilirdi. (Morgan, 2021, s. 270)

Dünya tarihinden ve dünya coğrafyalarından yaptığımız bu küçük derlemeden de anlaşılacağı üzere yukarıda kısaca değindiğimiz yollarla yaratılan kadın algısının kadını yok saymada ne kadar etkili olduğu görülmektedir. Bu algı kadının her zaman kaba kuvvete maruz kalmasına ikinci bir insan gibi algılanmasına, kişiliğinin yok edilmesine kısaca yok sayılmasına neden olmuştur. O nedenle toplumsal cinsiyet algısının oluşmasına katkıda bulunan bu unsurları dikkate almak ve toplumu şekillendirmede ne kadar güçlü bir araç olduğunu bilmek gerekir.

Özetle söylemek gerekirse tarih boyunca kadının bastırılmışlığı erkeklere ayrı bir öz güven vermiş kadınların bu durumu kabullenmesi ise ayrı bastırılmışlık duygusu oluşturmuştur.

3. KADIN HAREKETİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ

3.1 Erken Dönem Kadın Hareketleri

Birinci kısımda kadının ötekileştirmesinin tarihi kökeni aktarılmaya çalışıldı. Tarih boyunca bu algıya başkaldırılar olmuş ama bunlar bir hareket haline gelememiş bireysel düzeyde kalmıştır. Özellikle Rönesans ve Reform hareketlerinden sonra kadınların sesleri daha fazla duyulmuş feminizm adında bir olgu yavaş yavaş zihinlerde yerini almaya başlamıştır.

Feminizm kadını merkeze alan ve konuya oldukça ideolojik açıdan yaklaşan bir dünya görüşüdür. Bizim tezimize konu olan kadın hareketi kavramı kadın ile ilgili bütün değerleri, dünya görüşlerini, kurulmuş tüm örgütleri içine alır. Kronolojik anlamda olmasa bile⁹ kadın konusunun sistemli olarak gün yüzüne çıkarılması için çalışan kadınlardan bazılarını, erken dönem kadın hareketlerinin öncüleri olarak değerlendirmemiz ve verilen savaşta kafasını giyotine verenlerden hapislerde çürüyenlere kadar onların hakkını teslim etmemizi bütün kadınlara ödenmesi gereken bir borç olarak algılamamız gerekmektedir.

Kadın tarihini araştıran birçok araştırmacı ilk olarak kadın hareketlerinin - erken feminizm denilebilir- öncülerini bulmaya çalışmakla işe başlarlar. Bu noktada kadın düşmanlığı ile savaşmış Christine de Pizan ile karşılaşılır sonrasında konuyu sistemli hale getiren kadınlardan kadın ve erkek eşitliği kitabını yazan Marie De Gournay, Mary Wollstonecraft, Olympe de Gouges, Jeanne Deroin, Pauline Roland. Lucretia Mott Theroigne de Mericourt, Harriet Taylor Mill, geç dönem yazarlarından Simon de Beauvoir ile karşılaşılır. Burada saymadığımız ancak mücadelede bizzat sahada olup militanca mücadele verenler dışında hakları ödenmeyecek olan düşünsel boyutlarda da kadın hareketlerine katkıda bulunan yazarlarda bu mücadelenin bir

⁹ Kronolojik olarak kadın hareketi tarihini incelemek çok iddialı bir yaklaşımdır. Tarih boyunca isimleri gün yüzüne çıkmamış nice kadınlar bu savaşın içerisinde yer almış, ancak birkaç efsaneleşmiş figür dışında çoğunun isimleri unutulmuştur. Bireysel anlamda değerlendirdiğimiz bu savaşları değil bütün toplumu bu konuya odaklanmaya iten ve bir “kadın hareketi” varlığını yavaş yavaş toplumun hafızasına sokan öncü kadınların bir kaçından söz edilmektedir.

parçasıdırlar, onlar hareketin felsefesini oluşturan taşları döşemişlerdir. (Smiles, 1975, s. 223-224)

Kadın hareketlerinin tarihi Christine de Pizan ile başlatılabilirse de kadın hareketleri tarih öncesine kadar uzanır. İsimleri yok olmuş nice kadınlar bu savaşta yer almışlar ancak zaman içerisinde efsaneleşen birkaç mitsel kadın figüründen geriye pek bir şey kalmamıştır. Erken dönem kadın hareketlerine başlangıç yapabilmek için tarihin başladığı devirlere giderek oradan bugüne gelmek gerekir.

3.1.1. Mitsel kadın figürleri

Birçok kadın tarih sahnesine çıkmış zamanla bu kadınlar efsanelere dönüşmüştür. Toplumun hafızasına kazınan kadınlar gerçek olsun olmasın her dönemde kadınların hatta bazen erkeklerin mini putları (idol) olmuşlardır. Zaman içinde mit ile gerçek birbirine öylesine karışmış ki gerçeğin nerede başlayıp mitin nerede bittiğini tahmin etmek güçleşmiştir. Nefertiti'den Jeanne D'Arc'a, Cleopatra'dan Hatşepsut'a liste çok uzun.

Lilith'in İbrani mitolojisinde Âdem'in ilk karısı olduğu inancı vardır. Âdem ile eşit bir konumdadır. Ancak Âdem eril gücünü kullanmaya ve Lilith'i tahakkümü altına almaya çalışır. Durum Lilith'in tepkisini çeker ve bu baskıya dayanamayarak Âdem'i terk eder. Gelişen olaylar sonucu Tanrıya başkaldırır. (Çınar, 2018, s. 383)

Lilith'in Tanrı'ya başkaldırısını saymaz isek tarih boyunca erkek egemenliğine karşı cılızda olsa başkaldırılar olmuştur

Metafor kullanılmadan tarihin ilk feministi Kassia denilebilir. Bizanslı kadın ozan olarak tarihe ismini yazdırmış olan Kassia bir edebiyatçı olarak ünlenmiş ve tanınmış olsa da ikinci planda kalan kadın hareketi öncülerinden sayılabilir. Hatta iddialara göre ilk feminist olarak da değerlendirilmektedir. Onun Theophilos'a cevabını bir cesaret girişimi olarak saymak gerekmektedir. Bizans İmparatoru Theophilos güzeller arasında bir yarışma yapar seçilene altın bir elma verecektir. Başından beri bakire ve güzel olan Kassia'yı gözüne kestirmiş olan Theophilos altın elmayı ona vermek planlamaktadır. Elmayı vermek için elini uzattığında bir nükte yapmak ister ve Kassia'ya kadının bütün kötülüklerin anası olduğunu söyler. Bunun altında kalmayan şair ise kadının iyiliklerin kaynağı olduğunu söyler. Bu hazır ve beklemediği cevap karşısında imparator Theophilos elmayı vermekten vazgeçer. Theodara'ya verir ve sonra onunla evlenir. (Ozansoy, 1994, s. 37-42)

Bu başkaldırıları bir cümleden saymadığımız için kadın hareketi içerisine sokmamız mümkün değil ancak bu direnişler sonra gelen kadınların bilinçaltında yeşermiştir. İlk çağlardan beri tarihte ismini bulamadığımız ama kendi alanında mücadelesini vermiş bütün kadınların bu hareketleri mutlaka toplum içerisinde hak ettiği yeri bularak mitolojide, destanlarda, halk hikâyelerinde yer etmiş ve kendisinden sonra gelen kadınlara ilham kaynağı olmuştur. Samuel Smiles'in söylediğimiz sözü destekleyen bir tespiti vardır "Karakter" adlı kitabında şöyle devam eder "Bir gaye uğrunda her türlü cefaya katlanan kimse, eğer uğrunda acı çektiği hak ve hakikate, yeniden bir fedakârlıkta bulunarak erişecekse, başarısızlığa uğramış sayılmaz.¹⁰ Davası uğrunda hayatını feda eden vatansever zafere daha çabuk ulaşmış olabilir. Büyük bir hareketin öncüsü olarak hayatını feda etmekten çekinmeyenler, çoğu zaman peşlerinden gelenlere, cesetleri üzerinden geçip zafere ulaşmaları için bir yol açarlar. Haklı bir davada zafere ulaşılması biraz gecikmiş olabilir ama ulaşıldığı zamanda sonunda başarı kazananlar kadar ilk hamlede başarısızlığa uğrayanların da hakkıdır bu zafer." (Smiles, 1975, s. 224)

Tarihte ismi ne olursa olsun ismi unutulmuş hiç hatırlanmayan kadın hakları hareketinin taşlarını döşeyenler günümüzdeki kadınlar bir şeyler elde ettik diyorlar ise bu başarıdan onlarda paylarını almalıdırlar. Çünkü onlar hafızalardaki yerlerini koruyarak bir sonraki nesle her zaman ilham kaynağı olmuşlardır.

3.1.2. Bir memlekette politika kadınların kafasını kesiyorsa orada kadınların politikaya karışmaya hakları vardır¹¹

Birçok kadın erken dönem de her ne kadar isimleri kayıtlara girmese de gerek Rönesans ve gerekse Reform hareketlerine faal bir şekilde katılmışlardır. Özellikle imkânı olan kadınlar ki bunlar genellikle soylu kadınlar olmuştur Atina'da, İskenderiye'de, İtalya ve Fransa'da cemiyetler oluşturarak, salonlar,¹² himaye yerleri açarak düşünürleri, sanatçıları, yetenekli olanları etraflarına toplamışlardır. Buralardan birçok kadın düşünür yetişmiştir. Daha önceki devirlerde oldukça kötü

¹⁰ Samuel Smiles, Carlisle Lordunun bir konuşmasında "Cennet bu dünyada başarısızlığa uğrayanlar için yaratılmıştır" sözünü yıllar önce bir gazetede okuduğunda şok olduğunu söyler ve yukarıda sözü edilen tespiti yapar.

¹¹ Madam De Stael'e atfedilen bu söz Celal Nuri İleri'nin Kadınlarımız adlı kitabının 69. Sayfasında geçmektedir. Ancak bu sözü Olympe de Gouges bizzat kaleme aldığı "Kadın ve kadın vatandaş hakları bildirgesinin" 10. Maddesinde yer almaktadır.

¹² Salon adı verilen bu toplanma yerlerinde dönemin ünlü kişileri, ileri gelenleri bir araya gelir memleket meselelerini konuşurlardı.

görülen kadın figürü İtalyanların kült düşünürlerinden devlet adamı ve yazarlarından Dante'nin sevdiği kadın Beatrice'yi adeta tanrılaştırması ile bir nebze değer kazanmaya başlamış ilerleyen süreçte kadınlar edebiyattan sanayiye birçok alana bizzat veya nüfuz itibarıyla dâhil olmuşlardır. Kadınlar bu dönemlerde hukuk isteklerini de dile getirmeye başlamışlardır. 14.Louis döneminde kadınlar işe ciddi şekilde el atmışlar ve denilebilir ki Fronde olaylarının başkahramanı olmuşlardır.¹³ Bu isyanlarda ne yazık ki kafası kesilen kadınlar da olmuştur. Bu dönemlerde kadınların siyasete hakkı olup olmadığı konusu tartışılırken Olympe de Gouges yukarıda bölüm başlığı olarak verdiğimiz meşhur sözünü söylemiştir. (İleri, 2017, s. 68-69) Gouges, bir oyun yazarıdır ancak özellikle Fransız devrimindeki hareketleri ile ön plana çıkmış mücadelesi ile kendisinden sonra gelen bütün kadınları cesaretlendirerek mücadele meşalesini yakmıştır.

Kadınların politikaya girmesi oy kullanma hakkı ile her zaman içe içe geçmiştir. Özellikle Amerika'da sömürge döneminde kadınlar siyasetin içinde olmuşlar çalışmaları ile devrimi destekleyerek bu uğurda büyük çaba göstermişlerdir. Mitinglere katılmışlar salon adı verilen toplantı yerlerinde ev sahipliği yapmışlardır. Bu çalışmalarda her zaman oy hakkı da gündemde tutulmuştur her ne kadar bu dönemde bazı sömürge kolonilerinde mülk sahibi olan kadınların oy kullanma hakkı bulunmaktaysa da oy kullanma hakkının inişli çıkışlı yol izlenmeden tartışmasız kullanılması için daha zaman vardır.

3.1.3. İz bırakan öncü kadınlar

Gerçek anlamda kadın hareketinin öncülerinden birisi yukarıda değindiğimiz gibi Christine De Pizan'dır. Hatta bazı bilim adamları Pizan'ı ilk kadın hareketi öncüsü sayarlar. Ortaçağda yaşamış olan Pizan yaşadığı dönemde kadın düşmanlığı ile savaşmıştır. Avrupa'daki ilk kadın şair olarak kabul edilen Pizan kadın hakları konusunda çaba harcamış özellikle kadının toplumsal yerini dile getirmiş kadınların sorunlarını tartışabileceği bir ortam oluşturmuştur. Tarihin ilk profesyonel kadın yazarı olarak kabul edilen Pizan bir yazar olarak kadınlar ile ilgili kitaplarda yazmıştır bu kitapların ikisi önemlidir "Le Livre de la Cite des Dames" ile "Le Tresor de la Cite Des Damesdir." (Hanımlar şehri kitabı ve Hanımlar şehri hazinesi) (Kia, 2015, s. 17)

¹³ 17. Yüzyılın ilk yarısında başlayan seri iç savaştır. Savaş sonucu 14.louis ile birlikte mutlakiyet gündeme gelmiştir.

Politik alanda var olma iddiasında olan kadın zorla da olsa erkek egemen toplumun direncini kırmaya başlamıştır. Bu direncin önemli isimlerinden Elizabeth Cady Stanton çay partilerinin sadece dedikodu yapılan yer olmadığını ispatlayarak bir çay partisinde arkadaşları ile aldıkları karar gereğince Seneca Şelaleleri kasabasında yapılan toplantılar sonucu kadınların “Duygu bildirgesi” adıyla dış dünyaya duyurdukları bir dizi karara öncülük etmiştir. Bu yolla genç Amerikan Devletinin yarısının kadın olduğunu duyurmuştur. (Taş, 2016, s. 167)

Bu bildirge ile kadınların siyasette ve diğer alanlarda var olma mücadelesi başlar. Her ne kadar “Duygu Bildirgesinde” alınan kararlardan birisi olan “kadınlara oy hakkı” konusu askıda kalır ise de kadın hareketi ve kadın hakları konusunda önemli bir eşik aşılmış olur.

Madam Roland Fransız devrimi esnasında oldukça etkili bir kişi olarak Fransız devrimine katılmış ancak zaman içerisinde Fransız devrimini gerçekleştirenlerin şiddet yoluna sapmaları nedeniyle desteğinden vazgeçmiştir. Madam Roland aslına bakıldığında kadınların siyasi haklarının peşinde değildi hatta kadınların siyasal arenada fazla etkili olmasına gerek olmadığına inanıyordu bu düşünceleri ile devrimci olan Olympe De Gouges ve Etta Palm’dan ayrılmaktaydı. Ancak kocasının içişleri bakanlığına getirilmesinden sonra siyasi etkisi artmaya başladı kadınların siyasal olarak da eşit olduklarını savundu. Madam Roland 1793 yılında idam edildi. Fransız devriminin erkek hukukunu ön plana çıkarmasına karşı çıkan Roland doğal olarak şimşekleri de üzerine çekmiştir. (Erlat, 2008, s. 108)

Kadın hakları konusunda erken dönem düşünce üreticilerinden ve ödediği bedel ile en önemlilerinden birisi de Olympe De Gouges’dır. Gouges’i zihinlerde kalıcı yapan en büyük özelliği “Kadın ve Yurttaş Hakları Bildirgesini” kaleme almış olmasıdır. Zamanının çok ötesinde olan evlat edinmeyle ilgili düşünceleri, vergi adaletsizliği, gayrimeşru çocuklar ile ilgili düşünceleri için savaş vermiştir. Ne yazık ki Gouges’te Madam Roland gibi kafasını giyotinden kurtaramamıştır. (Karadaş, 2019, s. 76)

“Kadın Haklarının Gereçlendirilmesi” kitabı ile kadın hareketine ayrı bir soluk getiren Mary Wollstonecraft, kısa yaşamına önemli bir kitap ve makaleler sığdırmıştır. Erkek egemen felsefe alanına girerek yazılar yazmış bu yazdıklarıyla sonraki yıllarda kadın hareketlerini derinden etkilemiştir. Kadınların eğitimleri

hususunda ciddi kanıtlar ileri süren Wollstonecraft Rousseau'nun "Emile" adlı kitabına ciddi göndermeler yapmıştır. Kadınların gereğince eğitim görmedikleri için ikinci planda kaldıklarını öne sürerek eğitim ile kadınların gelişeceklerini savunmaktadır. Rousseau'nun Sophie'ye seslendiği bölümlerde çelişkiler içerisinde olduğunu söyler. (Wollstonecraft, 2020, s. 135) Wollstonecraft'ın en büyük özelliği kadın haklarının bir kanun ile düzenlenmesi gerektiği fikrini ortaya atan ilk kadın olmasıdır. Bizim yukarıda kadının edilgenliği içselleştirdiği söylemimize yüzyıllar ötesinden şöyle cevap vermektedir; "Kadınların bağımlı kılındıkları zamanın uzunluğu düşünülecek olursa, içlerinden bazılarının ehlileştirilmiş av köpekleri gibi zincirlerine alışmasını ve onu bu zincire mahkûm edene yaltaklanmasını şaşkınlıkla mı karşılamalı? (Wollstonecraft, 2020, s. 126)

"Özgürleşme kadının ruhunda başlar" sözü ile hafızalarda yer edinen Emma Goldman tam bir anarşisttir. Anarşist siyasal felsefenin de kurucularından birisi olarak tanınmaktadır. Babasının bir an önce evlendirmeye çalışmasına karşı çıktığında yolunu çizmiş ve seçimini yapmıştır. Bir dans partisinde kendisine ağır olması gerektiğini söyleyen yakın arkadaşları ile kavgaya tutuşarak "Özgürlük istemenin eğlenmenin reddi" olmadığını savunmuştur. Kendine özgü bir felsefesi olan Goldman bir anarşist olarak düzensizliği savunmuyordu aksine o insanları baskı altında tutan hükümet, din, evlilik vb. gibi kurumların tümüne karşı idi. (Bakır, 2015, s. 64)

Kadın hareketi konusunda iz bırakan öncü kadınların listesi uzundur. Gerçekten kilometre taşları diyebileceğimiz kadınlardan bir kaçını sayabiliyoruz. Ancak Susan Brownell Anthony ismini mutlaka zikrederek bu faslı kapatmak gerekir. Oy hakkı ile özdeşleşmiş bir isim Anthony. Oy konusu kadınların her zaman ajandalarında yer almış ve fırsat buldukça gündeme de getirilmiştir. Tarihin şu veya bu diliminde, coğrafyanın şurasında veya burasında, şu şekilde veya bu şekilde kadınlara oy hakkı verilmiştir ancak Anthony "oy hakkı" konusunu sürekli gündeme getirmiş bu konuda dernek kurmuş ve bunun için sistemli mücadelelere öncülük etmiştir.

3.1.4. Süfrajat

Erken dönem kadın hareketleri bölümüne süfrajat kavramını almayı uygun bulduk. Kadın hareketi ve hukuka etkilerini yazarken birkaç cümle ile bu hareketin

hakkını teslim etmenin doğru olduğunu düşünüyoruz. Temelde “Oy” kavramı ile özdeş olan bu kavram erken dönem kadın hareketlerine anarşist duyguları ve aşırılıkları ile damgasını vurmuştur.

Süfrajet hareketi bizim “Zor oyunu bozar” atasözünün bir ispatı gibidir. Kadınlar hukuki haklarını elde etmek için 1700’lerden itibaren kafaları da dâhil olmak üzere her şeylerini ortaya koymak zorunda kalmışlar ve kadın hukukunun tanınması için bir fitil ateşlemişlerdir. 1900’lerin başında İngiltere’de Emmeline Pankhurst’un başlattığı yöntemler ise bu eylemlerde yeni bir çığır açmıştır. Süfrajet hareketi ile daha sistemli olarak gösterilerinin dozunu arttırıp şiddete varan eylemlere girişmişlerdir. Kelime olarak oy verme anlamına gelen bu sözcük zaman içerisinde organize olarak eylemler yapan son derece radikal kadın hakları savunucularını kastetmek için kullanılmaya başlanmıştır. Aslına bakılırsa London Daily Mail gazetesinde ilk olarak kullanılan bu deyim ile kadınlar ile alay edilmiş ancak bir bumerang etkisi ile zaman içerisinde bu hareket gelip alay edenlere çarpmıştır. Temelinde oy hakkını kullanma isteği olan bu hareketin zaman içerisinde anlamı genişlemiş kamu alanlarında sigara içmeye varan talepleri peşi sıra gelmiştir. Başını Emmeline Pankhurst’un çektiği hareketin en büyük özelliğinin başında şiddete varan gösterileri, açlık grevleri gelmektedir. (Ar, 2020, s. 163) Bu şiddete aynı şiddet ile cevap veren polis göstericileri tutuklamaktan geri durmamıştır. Polisin bu hareketi bombalamalı eylemleri yangınları önleyememiş hatta kralın önünde intihara kadar iş varmıştır. En sonunda bu hareket dalga dalga bütün dünya kadınlarına ilham vermeye başlamış ve günümüze kadar çeşitli görüntüler altında devam edegelmiştir. Kadınlar bu hareket sonucunda İngiltere’de oy kullanma hakkını elde etmişler, birinci dünya savaşının erkek azalmasına yol açması ile kadınlar daha da kabul görerek toplum ve iş hayatına tümünden girmişlerdir. İngilizcedeki bir kelime oyunu ile süfrajet kelimesinin alay etmek için kullanılması günümüzde bu kelimenin yerine feminist kelimesinin daha fazla kullanılmasına neden olmuştur, ancak süfrajet kavramı kadınların hak arama tarihlerindeki anlamlı yerini almıştır.

3.1.5. Toplumsal cinsiyet algısına kısa bakış

Toplumsal cinsiyet algısının kadını görme biçimini nasıl etkilediği hususu oldukça önemli bir konudur. Kadının binlerce yıl yok sayılmasında toplumsal cinsiyet algısının önemli bir rolü vardır. Toplumsal cinsiyet algısı değiştirilemezse

kadın haklarının gelişmesinin, kadın erkek eşitliği hususunda merhale kat edilmesinin çok zor olacağı ve mücadelenin sürmeye devam edeceği söylenebilir.

Kadınlar ile ilgili çalışma yapan tarihçiler cinsiyet ayrımının aslında kadınlar kadar erkekleri de etkilediğini görerek cinsiyet ayrımı konusunu daha fazla irdelemeye başlayarak 1980’li yıllarda toplumsal cinsiyet kavramını ortaya attılar. (Wiesner-Hanks, 2020, s. 2)

Bu açıdan bakınca “toplumsal cinsiyet” kavramı yeni bir kavramdır, bu kavramın altını doldurmak ve anlamlı bir hale getirmek gerekmektedir. Cinsiyet terimi ile kast edilen fiziksel, anatomik farklılıklar iken toplumsal cinsiyet kavramı ile zamanın ve kültürün yapılandığı zaman içerisinde değişebilen genellikle farklılıkların istikrarsız sistemi kastedilmektedir. (Saraç, 2013, s. 27)

Kavram hemen benimsendi. Çeşitli alanlarda faaliyet gösteren bilim adamları bu kavramın ortaya atılmasının ardından cinsiyet yerine toplumsal cinsiyet terimini kullanmaya başladılar. Batıdaki bazı üniversiteler yayınevlerinde toplumsal cinsiyet başlığında kitaplar yayınlamaya başladılar ama kadınla ilgili tüm kavramlarda olduğu gibi toplumsal cinsiyet kavramı konusunda da bilim adamları arasında bir fikir birliği sağlanamadı. Öyle ki biyolojik olarak kadınların örneğin matematikte daha başarılı olup olmadığı konusunda tartışmalar gibi dallandıkça dallandı ve gittikçe daha karmaşık hale geldi. Mademki biyolojik cinsiyet ile toplumsal cinsiyet birbiriyle iç içe geçmiş ayrı bir toplumsal cinsiyet kavramına gerek var mı noktasında sorgulanır oldu. Ayrıntılarda kaybolan kavram zaman içerisinde belki yeni kavramları doğurabilecektir ancak biz burada kadının ataerkil yapı tarafından başka bir tür olarak gösterilip zamanla kültürel anlamda da yok edilmesi üzerinde durmaya çalışacağız. Aksi durumda cinsiyet merkezli tartışmalarda bazı bilim insanlarının dediği gibi her iki cinsiyete de yakın durmayan kişilerin durumu da tartışmaya sokulacaktır ki konumuz itibarıyla bu detaylara girmeye gerek yoktur. (Wiesner-Hanks, 2020, s. 2-3)

Öteden beri hukuk normlarının toplumsal cinsiyeti şekillendirme gücüne dikkat çekmek gerekir ilkçağlardan bu yana toplumsal cinsiyeti şekillendiren kanunlar çıkarılmış bu kanunlar ise zaman içerisinde siyasetten dine, cinsellikten eğitime kadar toplumsal cinsiyeti de şekillendirmiştir. Toplumsal cinsiyete dair fikirlerin gayri resmi normlar ve gelenekler haline gelmesi ve sonradan bu gayri

resmi normların resmi normlara dönüşerek yasalar haline gelmesi insan topluluklarının gelişmelerinin düzeyine göre her toplumda değişiklik göstermiş ancak yazının icadı ile birlikte toplumsal cinsiyet kalıpları daha katı hale gelmiştir. Nesilden nesle sözlü olarak aktarılan gelenekler ve normlar kadınların hareketlerini kısıtlayan bu normlara uymayanları cezalandıran en azından ayıplayan ve eleştiren toplumsal cinsiyet sınırları icat etti. Bazı toplumlarda gelenek baskısı çok fazla hissedilmektedir. Gelenek baskısı hafife alınmamalıdır. Günümüzde birçok ülkede kadınları bir kıskaç gibi saran ve adeta onların nefes almalarına dahi izin vermeyen bir araç olarak kullanılmakta ve kadınların dünyasını karartmaktadır. Özellikle evlilik konusundaki baskıcı gelenekler halen birçok ülkede devam etmekte ve kanunlarla nizamlarla polisiye tedbirlerle bu önlenememektedir. (Bingöl, 2014, s. 109-112)

Yazarlar şairler ideal kadın tiplemesinin ne olduğu konusunda bir tespiti girişerek zaman içerisinde kadınların davranışlarının ve görüntülerinin ne olacağı konusunu normlara dönüştürdüler. Japonya’da kadınların sessiz konuşmalarının bir kadınlık gereği olduğu düşüncesinde olduğu gibi. Bu geleneğin sanki yüzyıllar boyunca sürdüğü izlenimi olsa da aslında tarihi oldukça yenidir ve geçen yüzyılın başına tarihlenebilmektedir. Toplumsal cinsiyet algısı öylesine bir aşamaya varmıştır ki bazen çok saygıdeğer bilim adamlarının çalışmaları bile tartışılabilir hale gelmiştir. Sosyolojinin kurucu isimlerinden olduğu genel kabul gören Emile Durkheim “Parisli bir erkeğin kafatası bilinen en büyük kafatasları arasında yer alırken Parisli bir kadının kafatası en küçükler arasında yer alır” demiştir. (E.Wiesner-Hanks, 2020, s. 149 vd.)

Toplumsal cinsiyet algısı zaman içerisinde din, siyaset ve politika ile daha belirginleşti. Erkek egemen toplumlarda dinden yararlanılarak kadınların öteye itilmesi hususunda bir çok argüman sağlandığı söylenebilir. (Karakaya, 2018, s. 45) Dinlerin tümünün toplumsal cinsiyetçi olduğunu söyleyen Hanks dini fikirlerin aile, devlet vb. kültürün diğer bileşenleri tarafından yapılandırıldığını ekler. (Hanks, 2020, s. 182)

Siyasette toplumsal cinsiyeti keskinleştiren kurumlardan birisidir. Kabul etmek gerekir ki bir erkek ne kadar kadını anlamaya çalışsa da kadının halinden ancak kadın anlar cümlesini kabul edersek erkeklerin bariz üstünlük sağladığı bir parlamento da kadınların sorunlarına nasıl yaklaşılacağı tahmin edilebilir. Çağdaş

devletlerin tümünde kotalar konularak kadınların da siyasette söz sahibi olmaları için çaba harcanmaktadır ancak bu çabanın yeterli olduğunu söylemek güçtür.

3.2. Kadın Hareketi İle Anılan Kavramların Birbirine Karışması

Kadın hareketi deyimini çoğunlukla aynı amaç için söylenmiş çeşitli kavramlar ile üst üste gelebilmekte ve onlar ile birlikte kullanılabilir. Feminizm, radikal feminizm, kadın hakları hareketi, süfraj, kadın özgürlüğü hareketi, kadın kurtuluş hareketi, kadın hakları gibi kavramlar birbirlerinin yerine kullanılabilir. Örneğin feminizm kavramı ABD de 1900'lerin başında kullanılmaya başlanmıştır. Oysa daha önceleri feminizm yerine bu ülkede kadın hakları deyimini kullanılmaktaydı. Aslına bakılırsa feminist tarihçiler kadın haklarını savunan tüm hareketleri feminist hareket olarak adlandırmaktadırlar. (Örne, 2015, s. 106)

Feminizm düşünce olarak Marie Le Jars De Gourney tarafından ortaya atılmış olsa da Feminist kelimesinin ütopyik bir sosyalist olan Charles Fourier tarafından ilk kez kullanıldığı ve bu kavramın yaratıcı olduğu kabul edilmektedir. (Nalbant, 2019, s. 167)

Sosyal ilerlemenin lokomotifini olarak kadın haklarının genişletilmesini gören Fourier'in kullandığı kavram zaman içerisinde feminizm adı altında gelişmiştir. (Danış, 2022, çevrimiçi)

Kendisine radikal feminist diyen gruplar ise kadının kendine ait bir kimliği olduğunu kadınların evlilikten eğitime kadar her alanda yeni bir toplum oluşturacaklarını söyleyerek toplumun yapısını değiştirmeye niyet ettiler. Bu feministler özellikle sol siyasetten ümidini kesmiş feministlerdi. (Çağır, 2020, s. 138) Kadının özgürlüğü hareketi ile kadın hakları hareketi aynı anlamda pek çok yerde kullanılmaktadır. Bazı kaynaklarda ikinci dalga feminizm ile birbirlerine geçtiği kabul edilmektedir. (Burkett, 2023, çevrimiçi) Yine bir kadın hareketi olarak değerlendirilen süfraj hareketi oy kullanma istemi ile başlamış ise de –esasen kelime anlamı da budur- bugün aldığı feminizm görüntüsü altında kadının her türlü hakkının savunulduğunu söylemek mümkündür. Özellikle kürtaj hakkı eylemlerinde militanvari bir gösteri şeklini benimseyen feministler gösterilere damgalarını vurmuşlardır. Feminizm, neredeyse her kavramın başına getirilerek –feminist edebiyat, feminist tarih, eko feminizm vb.- değişik şekillere girebilmektedir.

Feminizm erkek egemen düzeni hedef alırken kadın hareketi siyasal haklar elde etme gibi mütevazı bir hedef ile yetinmektedir. Esasen siyaset alanında “bende varım” demek zaten erkek egemenliğini hedef aldığı için feminizm ile bir yerde yine kesişmektedir. Günümüzde bile feminizm kavramının anlamı ve sınırları üzerinde bir fikir birliğinin sağlandığının söylenmesi oldukça güçtür dersek kavram sorununun boyutları konusunda bir fikir vermiş olacağımız kanısındayız. (Yörük, 2009, s. 68-70)

Amerika’da 19.yy’da kadın hareketi ile aynı anlamda kullanılan feminizm başka bir şekil daha alarak Womanism olarak da adlandırıldı. Womanism kelimesi de feminizm yerine kullanılmakta Afrikalı-Amerikan feministler bu terimi tercih etmektedirler. 1980’li yıllarda kadın hareketine referans olarak bile kullanılmıştır. (Şahin, 2009, s. 74)

Kavram sorununu irdelerken bir cümleyi de “Kadın tarihi” kavramına ayırmak faydalı olacaktır. Ayrı bir kadın tarihi var mıdır veya olmalı mıdır? İngilizce tarih anlamına gelen “History” kelimesi ile kadını işaret eden “Her” kavramı analogik bir güdüyle birleştirilerek “Herstory” kavramı çıkarılmıştır. (Birikiye, 2018, s. 39)

Kavramların birbirleriyle kesişmelerinin ana sebebi bütün kavramların sonuçta aynı yeri hedef alması olarak düşünülebilir. Bu durumda kavramları bir sorun haline getirmek yarar getirmeyecektir. Bunun yerine asıl meseleye odaklanmak daha mantıklı görünmektedir.

Sonuç olarak kadınlar ayrı kavramlar ile kendilerine özgü yeni bir tarih yaratma peşinde değillerdir. Bu tarih boyunca kadının verdiği mücadele ile çelişebilir. Kadın dünya tarihindeki hak ettiği yerin mücadelesini vermektedir. Yukarıda sayılan kavram bolluğunu yaratan tüm deyimler söylendiği gibi bir amaca hizmet etmektedir; “Kadın haklarının gelişmesi”, “Kadın erkek eşitliği” ancak mücadelenin ismi ne olursa olsun kaç yıl sürerse sürsün asıl mesele ortadan kaldırılmadıkça mücadele devam edecektir. Buradaki asıl mesele ise binlerce yıldan beri insanın genetiğine işletilmiş olan “Toplumsal Cinsiyet” algısıdır. Toplumsal cinsiyet algısının kadını görme biçimini nasıl etkilediği hususu oldukça önemli bir konudur. Eğer binlerce yıl kadın ikinci sınıf olarak görülmüş ise bu toplumsal cinsiyet algısının da bir sonucudur diyebiliriz. Toplumsal cinsiyet algısı

değiştirilemezse kadın haklarının gelişmesinden ve kadın erkek eşitliğinden söz etmek zor olacaktır.

4. KADIN HAREKETİNİN BAZI DÖNÜM NOKTALARI

4.1 Genel Olarak

Yeryüzünün çeşitli coğrafyalarında sistemli olarak başlayan kadın hareketlerinden sonra kadınlar az veya çok bir takım hukuki kazançlar elde etmeye başladılar. Bu hukuki kazançlar, kadın hareketinin kadını bilinçlendirmesi ve egemen güçlere karşı bir duruş sergilemeleri sonucudur. Bu kazanımlar kolay elde edilmiş kazanımlar değildir. Bazen yıllarca mücadele verildikten birçok bedel ödendikten sonra gerçekleşmiştir, ama her zaman bu kazanımlar bir dönüm noktası oluşturmuş ve bir mevzi kazanılmıştır. Bazen kazanımlardan zaman içerisinde ödünler vermek gerekmiş, bazen bu kazanımlar hukuk dünyasında karşılığını bulmamıştır. Sonuç itibarıyla mücadele sürmektedir. Bu başlık altında kadın hareketi sonucu elde edilen kazanımların özellikle kilometre taşı niteliği ile ön plana çıkan bazı örnekleri verilmektedir.

4.1.1. Kadın hareketi mücadelesinde oy hakkı

Kadınların oy kullanma hakları kadın hareketi tarihinin en önemli dönüm noktalarından birisidir. Oy verme konusunda her ülke kadını mücadele etmiştir.

Kadın hareketlerinin odağındaki oy hakkının sembol isimlerinden birisi olan Susan B. Anthony oy kullanmanın önemine vurgu yapmış ve Elizabeth Cady Stanton ile birlikte “Ulusal Kadın Oy Hakkı Derneğini” kurmuştur. (Örnek, 2015, s. 109)

Kadınların oy verme konusu 1800’lü yılların ortalarından 1900’lü yılların başlarına kadar ciddi bir mücadele olarak dünyanın çeşitli yerlerinde sürmüştür. Avrupa’nın çok küçük bir bölümünde mülk sahibi kadınların oy verme hakları bulunmakla birlikte bu çok sınırlı bir durumdu. Bazı yerlerde evli ve kocasının mülk sahibi olması durumunda kadınlar oy kullanabilmekteydi. Amerika’da siyah ve beyaz kadınların oy verme hakları yoktu. Zamanla siyah erkeklerin oy verme hakları tanınmakla birlikte parlamentoya girme hakları bulunmamaktaydı. Amerika’da siyah ve beyaz kadınlar oy hakkı için birlikte mücadele etmeye başladılar. (Enginyurt, 2018, s. 45)

Birinci dalga feminizm olarak adlandırılan hareketin karşı çıktığı ve mücadele ettiği en önemli unsurlardan birisi kadının sosyal hayatını evle sınırlandırmış olan ve evde de erkeğin sözünün geçmesini isteyen yaklaşımdır. Kadınlar tüm zamanlarını evde çocukları ve eşlerine hizmet ederek geçirmemelidirler, kamusal alanda da boy göstermeleri gerekir. Kadınlar en az erkekler kadar oy kullanma hakkına sahip olduklarını ve kadınların oy vermeleri sonucu siyasi alanda da olumlu gelişmelerin olacağını söylemişlerdir. Kadınların oy kullanma hakkının inkârı onların yurttaş olmalarının da inkârı anlamına geleceği söylenmiştir. Bu talepler kadınların toplum önünde konuşmalarının erkeksi bir davranış olarak görüldüğü bir zaman dilimi için oldukça önemlidir. (Örnek, 2015, s. 107-108)

Birinci dalga feminizm olarak adlandırılan hareketin ana merkezinde “Oy hakkı” bulunmaktadır. Bu hareketin en önemli amacı kadınların vatandaş olarak görülmesi ve erkekler ile birlikte oy kullanma hakkı elde etmesidir. Yukarıda sözü edilen “Ulusal Kadın Oy Hakkı Derneğinin” kurulmasının arka planında Elisabeth Cady Stanton’un “Seneca Falls Kongresinde” dile getirilen “Duygular Bildirgesi” bulunmaktadır. Bu bildirme de kadınların yok sayılan eğitim hakları, oy verme hakları, kamusal alanda görev yapabilme hakları dile getirilmiştir. (Bozkurt, 2021, s. 131)

Amerika’da kadınlar için bu çok önemli olaylar yaşanırken Fransız Devriminin içinde yer almış ve kimlikleri ile gerçekten devrimin oluşmasına gelişmesine ve sonuçlanmasına büyük katkılarda bulunmuş kadınların devrim sonrası yayınlanan bildirmede yok sayılması kadınları hayal kırıklığına uğratmıştır. Giyotin pahasına kadınlar kendilerinin de hakları olduğunu beyan etmişlerdir. Bu süreçte yurttaş bile sayılmayan kadınlar dünyanın ilk siyasi kadın partisi diyebileceğimiz “Devrimci Cumhuriyetçi Kadın Yurttaşlar Kulübü”nü 1790 yılında kurmuşlardır. Şubeleşmeye de başlayan partinin faaliyetleri ne yazık ki 1793 yılında yasaklanmıştır. Kulübü yasaklayan kararnameyi tanıtan raporda “Kadınların siyasi haklarını kullanmaları olanaklı değildir” denmektedir. Bu açıdan bakıldığında siyasi olarak örgütlenmiş ve parti de kurmuş olan Fransız devrimci kadınları ne yazık ki hiçbir siyasi eylemde görünmezken yurttaş bile sayılmamışlarken oy hakkını hayal etmek zaten onlar için imkânsızdır. (Çakmak, 2007, s. 730)

Fransız devriminde hiçbir fedakârlıktan kaçınmayarak erkekler ile birlikte yola çıkan kadınların oy hakkı, 18.Louis’in tahta geçmesi cumhuriyetin yıkılması ve

seçimlerin rafa kaldırılması ile ortadan kalkmıştır. Oy hakkı sadece erkekler ile sınırlı tutulmuştur. Fransa'daki oy hakkı konusunda bu olumsuz gelişmeler Avrupa'da da etkisini göstermiş ve uzunca bir dönem oy hakkı bu devrim sayesinde söz konusu olmamıştır. Erkekler ile çıkılan yolda ulaşılan Fransız Devrimi bu dönemde kadın erkek eşitsizliğini iyice keskinleştirmekten başka bir işe yaramamıştır. Kadınlar için mücadele dolu yıllar başlamıştır. Fransız Devriminin bir getirisi olan bazı kadın hakları ve kadınların dernek kurma haklarını da kazanım olarak görmek olanaklı değildir. Napolyon'un iktidara gelmesi ile birlikte hazırlanan Code Napoleon'dan sonra kadın hakkı deyimini de rafa kalkmıştır. Raftan indirilmesi için dünya savaşlarının gelmesi beklenecektir. (Hamuroğlu, 2017, çevrimiçi)

Dünya savaşları sırasında azalan erkek nüfusunun yerini doldurmak için kadınlar iş hayatına zorunlu olarak kabul edilmiştir.¹⁴ Çalışan kadınların çocukları için Avrupa ve Amerika'daki hükümetler tarafından çocuk bakım merkezlerinin açılması, kadınlara nispeten dolgun ücretlerin verilmesi, bazı sosyal hakların tanınması kadınların savaşa giden erkeklerin yerini alması için yapılan teşvikler gibidir. Gerekçe ne olursa olsun zorunlu da olsa gönüllü de olsa ataerkil yapı artık kadınların iş dünyasında görünmelerine ses çıkarmamaktadır. (A.Esra Peker & Yeşim Kubar, 2012, s. 173-174)

Çoğu toplumda rafa kaldırılan oy hakkı Birinci Dünya Savaşından sonra tekrar gündeme getirilmiştir. 1.Dünya Savaşından sonraki dönemlerde çeşitli ülkelerde kadınlara oy hakkı¹⁵ verilmeye başlanmıştır. Bu kazanım kimilerine göre kadınlara savaştaki gayretleri nedeniyle teşekkür mahiyetinde addedilmektedir. (E.Wiesner-Hanks, 2020, s. 120) Hatta Japonya'da bazı yazarlar annelere oy hakkı verilmesinin onlara ailelerine ve çocuklarına refah sağlamanın yolunu açacağını ve evlerini temizledikleri gibi aynı şekilde siyasetteki çürümüşlüğü de temizleyeceklerini söylediler. Bu tutumları ile kadınları da kendilerince bir çeşit onurlandırmış oldular.

¹⁴ Kadınların bazı hukuksal kazanımları ve refah düzeyleri Dünya Savaşlarından sonra artmıştır. Kadınlar iş hayatına daha fazla girmişler, aile ile ilgili kazanımlar, işsizlik sigortası, ücretli doğum izni, iş yerinde kreş, sağlık sigortası ve maddi haklar peşi sıra gelmiştir. Birinci ve İkinci Dünya Savaşları sonrası dramatik olarak azalan erkek nüfusunun yerini doldurmak için kadınların iş hayatına girmeleri ve bunun doğurduğu sorunları çözmeye çalışılırken çıkarılan yasalarda bulunmaktadır.

¹⁵ Birinci Dünya savaşı sonrası kadınlara oy hakkı veren ülke ve eyaletlere örnek olarak 1914'te Nevada eyaletini, Montana eyaletini, 1913'te Norveç, 1915'te Danimarka, İzlanda, 1917 yılında Azerbaycan, Ermenistan, Belarus, Estonya, Letonya, Litvanya, Rusya, Ukrayna, Uruguay, Kırım, 1918 yılında Kanada, Polonya, Moldova, Kırgızistan, Avusturya gibi ülkeleri sayabiliriz.

Ancak I.Dünya Savaşından önce de oy hakkı için verilen mücadele yerini bularak Yeni Zelanda'da kadınlara oy hakkı verilmiştir. 19.yy'ın ikinci yarısından sonra bütün dünyada kadın hareketleri yaygın hale gelmiş tüm dünya ülkelerinde kendisini az veya çok göstermeye başlamıştır. Bağımsızlığını ilan etmiş genç Yeni Zelanda devletindeki kadınlarda 1800'lü yılların sonlarına doğru kadın hareketi konusunda bilinçli olarak çalışmaya başlamışlardır. Ülkede kadın hareketleri başlangıçta gizli toplantılar halinde yapılmaya başlanmıştır. Ev sahipliğini Kate Sheppard'ın yaptığı bu toplantılar kısa zamanda büyük ilgi görmeye başlamış ve artık toplantıların açık yapılmaya başlanmasına karar verilmiştir. Kate Sheppard "Kadınların oy kullanması için on neden" başlığı altında bir broşür çıkararak bu konuda yılmadan yazılar yazmıştır. Verilen mücadele sonucunda 1893 yılında dünyada ilk kez kadınlar oy hakkını elde etmişlerdir. (Öztürk, 2022, çevrimiçi)

Bugün kadınların oy verme hakkı Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 1979 tarihinde 34/180 sayılı karar ile kabul edilen ve 1980 yılında imzaya açılan "Kadınlara karşı her türlü ayrımcılığın önlenmesi sözleşmesinin" 2 bölümünün 7.maddesinin (a) bendinde "oy hakkı" olarak tanınmıştır. Her ne kadar günümüzde bazı ülkelerde ve bazı zamanlarda kadınların oy hakkı bir şekilde sekteye uğrasa da artık oy verme bir hak olarak tescillenmiştir.¹⁶

Böylece oy hakkı konusundaki öncü kadınlardan Susan Brownell Anthony ile başlayan süreç kadınların hukuk mücadelesinde "süfrajjet" adlı bir kavramı da sisteme katarak Yeni Zelanda'da kadınlara oy hakkı verilmesi ile birlikte aktivist Kate Sheppard ile bitmiş oldu. (Melek Kaymaz Mert & Zeynep Ece Ünsal, 2022, s. 40)

4.1.2. Kadın ve yurttaş hakları bildirgesi

Kadınlar devrim sırasında Bastille Kalesinin düşürülmesinden Versailles Sarayına yürümeye kadar birçok olayda ön saflarda yer alarak devrime imzalarını attılar. Oysa devrim sırasında ve devrim sonrasında yok sayıldılar. Devrim sırasında kadın hakları konusunda bazı mevziler elde etmelerine rağmen erkek egemen ve ayrımcı düşüncedeki yöneticiler tarafından her zaman ikinci sınıf olarak görüldüler bu yüzden 26 Ağustos 1789 yılında yayınlanan "İnsan ve Yurttaş Hakları

¹⁶ Sözleşme ülkemizde 14 Ekim 1985 tarih ve 18898 sayılı resmi gazetede yayınlanmıştır.

Bildirgesinde” kadınlara yer verilmedi. Fransız kadınları bu önemli bildiriye kendilerini aradılar ama bulamadılar. (Bitmez, 2019, s. 54)

Fransız devriminden sonra hazırlanan bildiri devrimin bir ifadesidir. Devrimin, devrimci amaçlarını dünyaya duyurmak için devrimcilerin kararlılıklarını ifade ediyordu. Büyük bir kısmı Lafayette tarafından hazırlanan ve Amerika bağımsızlık bildirgesinden büyük ölçüde esinlenen bildiri hukukun üstünlüğüne, yasa önünde eşitliğe, hukukun izin verdiği sınırlar içerisinde konuşma özgürlüğüne, devlet makamlarına eşit olarak erişme hakkına değiniyordu (Price, 2016, s. 137) ama neresinden bakarsanız bakın kadın yoktu bildirgenin içerisinde. Bu durum bildirgenin söyledikleri ile çelişmekteydi. Hem eşitlikten bahsedecek ama sadece erkekler için, hem konuşma özgürlüğüne değinecek ama erkekler için bu kadınların sabırlarını çok zorlamaktaydı. Kadınların yurttaş hakları bildirgesi dışında tutulmaları ile birlikte bardağı taşıran olay ise kadınların anayasa meclisine sokulmaması olmuştur. (Hamuroğlu, 2017, çevrimiçi)

Fransız devriminin en önemli anını zihinlere kazıyan herkes tarafından bilinen ünlü olmuş bir tablosu vardır. Yarı çıplak bir kadının elinde Fransız Bayrağı ile yapılmış tablosu devrim ile özdeşleşmiştir. Resim “Halka Yol Gösteren Özgürlük” olarak anılmaktadır. Sonraki yıllarda da her zaman var olacakları mücadelelerde devrimlerin ünlü tablolarında ellerinde Fransız Bayrağı ile en önde yürüyen ve devrimin simgesi olan bu kadınlar yok sayılmıştı. Kadınlar adeta ressam tablolarında manken gibi kullanılmışlar topluma birlik mesajı verilmiş ama gerçekte kadınlar yok sayılmıştır. (Arıkan, 2016, s. 56)

İnsanların özgür olduğu falan yoktu. Özgür olan sadece erkeklerdi görünen buydu Olympe de Gouges bu aşağılayıcı durumu kabullenemezdi ve kabullenmedi de. Olympe de Gouges 26 Ağustos 1791 yılında biraz da hiciv katarak “Kadın Hakları Bildirgesini” kaleme aldı. 17 maddeden oluşan Bildiri “Kadın özgür doğar ve erkeklerle eşit haklara sahip olarak yaşar” cümleleri ile başlıyor “İdam sehпасına çıkma hakkına sahiptir kürsüye çıkma hakkı da olmalıdır” diye devam ediyordu. (Göztepe, 1996, s. 187)

Olympe de Gouges’in yayınladığı kadın hakları bildirgesi feminizmin “Manifestosu” sayılır. Gouges, Robespierre’e karşı çıktığı iddiasıyla giyotinle idam edilmiştir. (Hamuroğlu, 2017, çevrimiçi)

4.1.3. Dünya kadınlar günü, kadınlar yılı ve kadının on yılı

Kadınlar sanayi devriminden itibaren iş gücüne katılmaya başlamış ancak çalışma koşulları, ücretleri ve işyerlerinde uğradıkları cinsel tacizler nedeniyle huzursuz olmuşlardı. Saatlerce çalışan kadınların bunun üstüne çok düşük ücret almaları, işyerlerinde insanlık dışı muamelelere maruz kalmaları bir türlü düzelmeyen çalışma koşulları kadınları son derece mağdur etmekteydi. Kadınlar New York'ta 1857 yılının 8 Mart günü çalışma saatlerinin on saate indirilmesi için yürüyüş yaptılar. Yürüyüş polis tarafından engellendi.

1900'lü yıllara gelindiğinde kadınların durumlarının düzelmeyişi ciddi tartışmalara ve eleştirilere yol açtı. Organize olan kadınlar 1908 yılında çalışma saatlerinin kısaltılması, aldıkları ücretlerin iyileştirilmesi hususunda New York şehrinde bir yürüyüş daha düzenlediler. Çalışma koşullarının iyileşmesi için çeşitli tekstil fabrikalarından yaklaşık yirmi bin kadın greve gitti. Bu greve "yirmi binlerin isyanı" denmektedir. Grevden bir yıl sonra bir tekstil fabrikasının çıkışları kapatılarak yangın çıkarılmış, yangında çoğu kadın 140'dan fazla kişi ölmüştür. Olayların anısına 1909 yılının Şubat ayının son Pazar günü "Kadınlar Günü" olarak kutlanmıştır. 1910 yılında Kopenhag'da düzenlenen "Çalışan Kadınlar Konferansında" dünya kadınlar günü fikri ortaya atılmış, konferansa katılanların büyük desteğini alan bu fikir ile birlikte dünya kadınlar günü kavramı ortaya çıkmıştır. (Kurtoğlu, 2015, s. 81)

Birinci Dünya Savaşının yaklaşmakta olduğunu gören Rus kadınları 23 Şubat günü büyük bir yürüyüş düzenlemişlerdir. Bugün, bir dizi tartışmalardan sonra kadınlar günü olarak kutlanmaya başlanmıştır. Aslında Rusya'da kullanılan takvime göre 23 Şubat diğer yerlerde kullanılan gregoryen takvimine göre 8 Mart'a denk gelmektedir. Ancak 8 Mart gününün belirlenmesinde Amerika'daki bir tekstil fabrikasında çıkan yangında yüz yirmiden fazla kadının ölmesinin tarihi olan 8 Mart 1857 gününün de belirleyici olduğu söylenmektedir. (Kurtoğlu, 2015, s. 81)

1975 yılı "Uluslararası Kadınlar Yılı" olarak kutlandı. Yapılan etkinlikler kapsamında 8 Mart "Dünya Kadınlar Günü" Birleşmiş Milletler nezdinde kutlandı ve bu tarihten sonra dünya kadınlar günü her yıl Mart ayının 8. günü kutlanmaya başlandı. Bugün kadın hareketi tarihi içerisinde önemli bir gün önemli bir başarı olarak değerlendirilmektedir. Bugünün kadının siyasi ve sosyal sorunlarına,

ekonomik sorunlarına, cinsiyet temelli yaklaşımlara vb. sorunlara parmak basmak ve gündemde tutmak için değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. (Özvarış, 2023, s. 1-2)

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 8 Mart günü “kadınlar günü” olarak belirlendikten sonra 1976 ile 1985 yılları arasına ise kadının on yılı dendi. Bu on yıl içerisinde üye devletlerin kadınların ücret eşitliği hususunda istismar edilmesinin önlenmesi, toplumsal cinsiyetçilik nedeniyle kadına yönelik şiddet, mülk edinme vb. gibi konulara ağırlık verilmesi istendi aynı zamanda bu konuda oluşturulacak politikalara destek verildi. (Çelik, 2012, s. 152)

Birleşmiş Milletler 1965 yılında uzun zamandır çalışmalarını yürüttüğü kadınların ayrımcılığını önleyecek ve onların insan haklarını güvenceye alacak bir bildirge hazırladı Bunun Genel Kurulda üye devletlerce kabul görmesi için kulislere başlandı. 1975 yılının dünya kadınlar yılı olması için genel kurula sunuldu. Yine 1975 yılında Mexico City’de “Kadın konferansı” toplandı. BM 1975 yılı ile 1985 yılını “Kadının On Yılı” olarak belirledi. 1979 yılında önemli bir anlaşma olan “Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Hakkında Sözleşme” (CEDAW) kabul edildi. Mexico City, Kopenhag, Nairobi, Pekin olmak üzere Kadının on yılı olarak belirlenen dönemde 4 adet konferans toplandı. (Çelik, 2012, s. 152)

Kadınların haklarını korumak için yaptıkları grev sonrası yüzden fazla kadının ölümü ile sonuçlanan olaylar sonucu “Dünya Emekçi Kadınlar Günü” uzun bir mücadele ve girişimden sonra Birleşmiş Milletler tarafından kutlanmaya başlandı. (Gülten Adalı Aydın&Şükrü Aydın, 2021) Ancak gelinen nokta da küresel ekonominin elinde bugün bir alışveriş çılgınlığı haline getirildi. Kadınlar gününün ne olduğu niçin bugünün kutlandığı ile ilgili neredeyse hiçbir etkinlik yapılmıyor. Sadece kadınlara gönderilen birkaç çiçek demeti ve imkânı olanların aldığı pahalı hediyeler akıllarda kalıyor. 8 Mart Dünya Kadınlar Gününün tüketim çılgınlığı ile içinin boşaltılması yerine bugünün toplumsal eşitlik uğruna çalışanlar için bir muhasebe yapma günü olduğunu düşünmek gerekir. (Belkıs, 2018, s. çevrimiçi)

Özetle söylemek gerekirse 1975 yılını Birleşmiş milletler kadınlar yılı ilan etmiş, sonraki on yılı ise kadının on yılı olarak tanımlamıştır. Birleşmiş Milletler öncülüğünde bu tarihten sonra 4 adet toplantı yapılmıştır. Bu toplantıların somut sahaya yansması ile ilgili çalışmalar hız kesmeden devam etmektedir. Kadınlara

atfedilen günler tüketim ekonomisi sayesinde tüketim çılgınlığına dönüştürülmeye çalışılıyor. (Gülten Adalı Aydın&Şükrü Aydın, 2021) Kadınlar gününde kadınların sorunlarının ele alınması ile ilgili tatmin edici toplantılar yapılmayıp sadece adet yerini bulsun diye toplantılar yapılması hususunda dikkatli olmak gerekmektedir.

4.1.4. Kadın eşitliği günü

Kadın hareketinin en önemli başlangıç noktası ve en önemli varış noktası “oy hakkıdır.” Kadınlar oy hakkını elde ettikten sonra görünür olmaya başladılar. Bu nedenle oy hakkı çok önemlidir. ABD oy hakkı konusunda dünyayı da etkilemeye muktedir bir süreç geçirmiştir. Süreç içerisinde kadınlar oy kullanmışlar bazen de bu hakları ellerinden alınmıştır. Kadınlar oy hakkını elde edebilmek için uzun ve yoğun bir çaba sarf etmek zorunda kalmışlardır. Eyaletler arasındaki uyumsuzluk bazı eyaletlerin oy konusunda daha yumuşak bazı eyaletlerin daha sert tavırlar içerisine girmesi oy hakkı konusunda kadınların daha fazla mücadele etmelerine yol açmıştır. 1920 yılında federal hükümet ve eyaletler nezdinde “oy kullanma hakkının reddedilmesini” yasaklayan Amerikan Anayasası’nda yapılan 19. değişiklik ile oy hakkı konusu kapanmıştır. Böylece çeşitli çalkantılardan sonra dünyanın ilk kadın hakları kongresi diyebileceğimiz Seneca Falls’taki kongre ile başlayan ve kadınların topyekûn olarak sürdürdükleri oy hakkı mücadelesi 1920 de yapılan değişiklik ile sona ermiştir. 1973 yılında ABD Kongresi yapılan değişikliğin tarihi olan 26 Ağustos’u “Kadın Eşitliği Günü” olarak ilan etmiştir. (Novara, 2022, çevrimiçi)

Yapılan bu değişikliği anmak için her yıl ABD’de bugün yani değişikliğin yapıldığı 26 Ağustos günü “Kadın Eşitliği Günü” olarak yoğun bir katılım ile kutlanmaktadır.

4.1.5. Birleşmiş Milletler Dünya İnsan Hakları Konferansı

Kadın hareketi bağlamında ele alındığında BM tarafından Avusturya’nın başkenti Viyana’da toplanan “Dünya İnsan Hakları Konferansı” önemli bir dönüm noktası olarak dikkatleri çekmektedir.

Evlerin içi yüzyıllardır hiç sorgulanmamıştır. Oysa ne oluyorsa evlerin içinde oluyor geleneksel toplumlarda ise evlerin içinde olanlar evlerin içinde kalıyordu. Evlerin içinde mahrem kalmış olan kadına karşı şiddette dâhil olmak üzere birçok

sorun her zaman görünürlükten uzak kalmıştır. Bu konuyu en kapsamlı ele alan uluslararası sözleşme “İstanbul Sözleşmesidir”

BM tarafından deklare edilen “İnsan Hakları Evrensel Bildirisinde” genel anlamda insan haklarından bahsedilmekte ancak ev içi insan hakları üzerinde durulmamaktadır. Viyana’daki konferansta bir adım daha atılarak evlerin içine kadar girilmiş ve kadınların eğitim alma hakları, zorla evlendirilmemeleri, ev içi şiddete maruz kalmaları, işe girme konusunda yapılan yasaklamalar üzerinde durulmuştur. (Dinçer, 2014, s. 21)

1993 yılında Avusturya’nın başkenti Viyana da gerçekleştirilen konferans kadın hareketinin önemli başarılarından biridir. Bu konferansta kadının insan hakları kavramı BM tarafından benimsenmiş ve BM insan hakları belgelerine girmiştir. Daha sonra BM kabul edilen “Kadına Yönelik Şiddetin Ortadan Kaldırılması Bildirgesinin” kabul edilmesinde bu konferansta ev içi şiddet ve kadının insan haklarının ele alınmasının önemli bir rolü olmuştur. (Aile ve Sosyal Pol. Bak, 2016)

Konferansta “Kadına Yönelik Şiddet Özel Raportörlüğü” kurulmasına karar verilmiş, “Dünya Çocuk Hakları” sözleşmesinin imzalanıp onaylanması için çağrılarda bulunulmuştur. Konferansta kadınlar ve çocuklar başta olmak üzere yerli halklarında desteklenmesi için fikirler ortaya atılmıştır. Konferans sonucunda “Viyana Beyannamesi ve Eylem Planı Programı” (VDPA) kabul edilmiştir. (Nations, 1993, çevrimiçi)

4.1.6. Uluslararası Nüfus ve Kalkınma Konferansı (ICPD)

Kadın hakları ve kadın hareketi sonucu kazanımlar söz konusu edilince “Nüfus ve Kalkınma Konferansı” kilometre taşlarından biri olarak sayılabilir. 1994 yılında Kahire’de yapılan toplantıda katılımcı ülkeler tarafından nüfusların bir sayısal değer olmadığı bu sayıların birer insanı temsil ettiği söylenmiş, eğer kalkınma sürdürülebilir olarak devam edecek ise insanların sağlığından kadınların güçlendirilmesine kadar birçok konunun önemine vurgu yapılmıştır. Bu toplantıda özellikle kadınlar üzerinde birçok açıdan baskı oluşturan cinsel sağlık ve üreme sağlığı gibi konular ön plana çıkarılarak görünür hale getirilmiştir. 2019 yılında Nairobi’de toplanan konferans 1994 yılından o güne kadar gelen gelişmeleri ele alarak bundan sonraki eylem planları üzerinde durmuştur. Her eylemde olduğu gibi böylesine boyutlu eylem planlarının ekonomik ayağı konusunda da çeşitli çalışmalar

yapılmıştır. Alınan kararların ülkeler düzeyinde uygulanabilir olması hususunda da fikir birliği oluşturulmasına çalışılmıştır. Bazı konuların hala temenni olarak kalmasına rağmen konferans sonucu küresel çapta birçok iyileştirmenin olduğunu ve zaman içerisinde daha da olacağını söylemek gerekir (UNFPA, 2012, s. 10)

4.1.7. Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW)

Dünya kadın hareketlerinin başladığı günden bu yana kadını merkeze oturtan belki de en önemli ve geniş katılımlı uluslararası sözleşme olarak 1980 yılında yürürlük kazanmıştır. Türkiye bu sözleşmeyi imzalamıştır.¹⁷ Yüzyıllar boyunca ev ve çocuk arasına sıkıştırılmış kadının ataerkil yapı tarafından ilk kez bu kadar kapsamlı olarak mercek altına alınması ve kadına karşı yapılan ayrımcılığın kuramsal da olsa dile getirilmesi sözleşmeyi önemli kılmaktadır. Yasal düzenlemelerde yerini bulan kadına karşı yapılan ayrımcılığın en azından yasal anlamda kaldırılması amacını taşımaktadır. Temel güdüsü evrensel tüm hakların kadına da tanınması iddiasıdır. CEDAW'IN temel felsefesi aslında yüzyıllardır kadının verdiği savaşın özeti gibidir. Sözleşmeye bu anlamda “Kadın İnsan Hakları” sözleşmesi gözüyle bakılabilir. Sözleşme kadının siyasal ve kültürel alanda, sosyal yaşamda ve tabii ki özel yaşamında erkekler ile birlikte eşit haklara sahip olması toplumsal cinsiyet eşitliğinin artık bir yaşam tarzı olması ve herkes tarafından özümsemesi toplumun içine işlemiş geleneksel kalıpların kırılması ve artık toplumun başka bir bakış açısı ile meseleye bakmasını öngörmektedir. Sözleşme dünyanın en fazla katılım sağlayan sözleşmelerinden birisi olmasına rağmen konulan çekincelerin fazlalığı sözleşmenin üzerine bir o kadar da gölge düşürmektedir. (ÖZÇELİK, 2016, s. 337)

CEDAW'IN kadın hakları üzerinde anlamlı ve olumlu etkileri olmuştur. Kadın hakları söz konusu olduğunda köklü kültürel sistemler nedeniyle gelişme oldukça zor olabilmektedir. CEDAW bu nedenle çok önemlidir. Sözleşme de kadınların siyasal hakları ele alınmış ama sosyal hakları daha az ele alınmıştır

¹⁷ Sözleşme, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 19 Aralık 1979 tarih ve 34/180 sayılı kararıyla kabul edilmiş ve 1 Mart 1980 tarihinde imzaya açılmıştır. Sözleşme 3 Eylül 1981 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Ülkemizde sözleşmenin onaylanmasının uygun bulunduğu ilişkin 11 Haziran 1985 tarih ve 3232 sayılı Kanun, 25 Haziran 1985 tarih ve 18792 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmıştır. Bakanlar Kurulu'nun onaya ilişkin 24 Temmuz 1985 tarih ve 85/9722 sayılı Kararı ise, 14 Ekim 1985 tarih ve 18898 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmıştır.

kadınların ekonomik hakları ise neredeyse hiç ele alınmamıştır. (Neil A. Engleharteen &Melissa K. Miller, 2014, s. 23)

4.1.8. İstanbul Sözleşmesi

Kadın hareketleri sonucundaki kazanımlardan birisi de “İstanbul Sözleşmesidir” Kadınlara ve kız çocuklarına yönelik şiddet ve ev içi şiddeti konu alan ilk Avrupa Sözleşmesi olma özelliğini taşıyan “Kadınlara Yönelik Şiddet ve Ev İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadele Hakkındaki Avrupa Konseyi Sözleşmesi” İstanbul’da imzaya açılması nedeniyle kısaca ‘İstanbul Sözleşmesi’ olarak anılmaktadır.

Ülkemiz bu sözleşmeyi 2011 yılında imzaya açıldığı tarihte imzalamıştır.¹⁸ Çağdaş dünyada ve özellikle Avrupa’da kadının ve erkeğin fiilen eşitliğini hayata geçirmek amacıyla bu sözleşmenin altyapısı oluşturulmuş ve kadına yönelik şiddetin ortadan kaldırılmasının ancak erkek ve kadının eşit olacağı bir konumda mümkün olacağı fikrinden yola çıkılmıştır. Bu fikir sözleşmenin 1/1 maddesinde açıklanmıştır. Devamla sözleşme 4. maddesinde kadınlara yapılan ayrımcılığı da yasaklamıştır.

Sözleşmenin özelliklerinden birisi kadınlara yönelik şiddetle mücadelede belli standartlar oluşturmaktır. Sözleşme bu standartları oluştururken sadece hukuksal veya biyolojik bir ilişki düşünmemiş ev içini geniş olarak yorumlamış evlilik dışı ilişkilerdeki eşleri, boşanmış olsa dahi eski eşleri akrabaları vb. içine almıştır. Bu anlamda Avrupa ülkelerini bağlayan ilk yazılı belge olma özelliğine de sahip bir sözleşme olarak düzenlenmiştir.

İstanbul sözleşmesi aile içi şiddet konusunu düzenlerken kamusal alanı da ihmal etmemiş bu alanda da şiddeti 3/a maddesinde yasaklamıştır. Sonraki maddelerde sözleşmeye taraf olan devletlere kadınların bu haklarını koruma görevi de verilmiştir.

İstanbul sözleşmesi birçok ilke imza atmış bazı kavramları ilk kez dile getiren belge niteliğini kazanmıştır. Bu anlamda kadına yapılan ayrımcılık ve şiddetle ilgili standartları oluşturmuş, toplumsal cinsiyet kavramını ilk olarak tanımlamış, ekonomik şiddeti tanımlamış, taraf devletlerin vatandaşlarını değil sığınmacı vb. şekilde ülkeye girmiş olan tüm kadınları kapsamıştır.

¹⁸ Ülkemiz 24.11.2011 tarihinde sözleşmeyi uygun bulan 6251 sayılı kanunu onaylamıştır. 08.03.2012 tarihli 28227 mükerrer sayılı Resmi Gazetede yayınlanmıştır.

Sözleşme LGBTİ bireyleri açık olarak ele almamakla birlikte toplumsal cinsiyet, cinsel yönelim, toplumsal cinsiyet kimliği dâhil hiçbir ayırım gözetilmeden herkese koruma getirmesi bağlamında ele alındığında bu bireylerinde sözleşme kapsamında olduğu söylenebilir. (Bakırcı, 2015, s. 147)

Sözleşmede çocuklar konusu önemli bir yer tutmaktadır. Çocuk kavramı içerisine sadece kız çocukları değil erkek çocuklarda dâhil edilmiştir. Şiddet söz konusu olduğunda en fazla etkilenen kesim çocuklar olmaktadır. Çocukların mağduriyetleri tanımlanırken bizzat şiddete maruz kalmanın dışında şiddete tanık olmanın da şiddet olarak tanımlanacağı düzenlenmektedir. Özellikle kız çocuklarının zorla evlendirilmeleri, sünnet edilmeleri, cinsel tacize maruz bırakılmaları konusu vurgulanmaktadır.

İstanbul Sözleşmesinin imzaya açılmasından itibaren ülkemizde tartışılan bir konu olduğunu söylemek gerekir. Kadına yönelik şiddeti koruması açısından değerlendirenlerin yanında toplumun değer yargıları açısından da ele alınarak bazı çekinceler dile getirilmektedir. Sözleşmenin geleneksel aile yapısını tehdit ettiği söylenmektedir. Sözleşmede din, namus, gelenek gibi kavramların sürekli olarak şiddetin nedeni gibi gösterilmesi de eleştirilmektedir. Bunun yanı sıra sözleşmenin geleneksel yapı ile oluşan toplumsal cinsiyet rollerine karşı çıktığı için desteklenmesi gerektiği de savunulmaktadır. (Çamurcu, 2021, s. 98)

İstanbul Sözleşmesi kurulmuş olan iki yapı tarafından izlenmektedir. “Taraflar Komitesi” adı verilen sözleşmeye taraf olan devletlerin temsilcilerinden oluşan grup ve “GRAVIO” kısaltması ile bilinen bağımsız uzmanlar tarafından oluşan eylem uzman gurubu. 15 Ekim 2018 yılında GRAVIO ilk değerlendirme raporunu sunmuştur. Raporun “Sonuç tespitleri” bölümünde Türkiye’de kadına yönelik şiddet konusundaki durumun endişe veren sebepler ile birlikte karışık bir resim sunduğu söylenmektedir. Raporun ek kısmında öneri ve talep listesi bulunmaktadır. (Grevio, 2018, s. 11)

Eğer kadın ile erkek eşit olursa şiddet unsuru da otomatikman ortadan kalkar cümlesi sözleşmenin ana felsefesini oluşturmaktadır. (Börü, 2017) Birleşmiş Milletler internet sayfasında bu konu amaç olarak yer almakta “Cinsiyet eşitliğini

desteklemek ve kadınları güçlendirmek” başlığı altında hedef olarak tüm cinsiyet eşitsizliğinin ortadan kaldırılması gösterilmektedir.¹⁹

30 Nisan 2021 tarih ve 31470 sayılı resmi gazetede yayınlanan Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile ülkemiz açısından sözleşme sona ermiştir.

4.2 Kadın Hareketlerinin Bazı Devletlerdeki Görünümleri ve Hukuka Etki Süreci

4.2.1 Genel olarak

Kadınlara tanınan hukuk günümüzle kıyaslama kabul etmese de antik dönemlerde kanunnamelere girmiştir. Antik kanunnamelerde kadınlar için iyileştirici özel düzenlemeler de bulunmaktadır. Örneğin Babil kralı Hammurabi'nin kanunlarında evlenme ve boşanma konularını düzenleyen birçok madde bulunmaktadır. (Yüksel Arslantaş & Rüstem Kadri Septioğlu, 2016, s. 2)

Yine Antik Mısır'da kadınlar para, köle, hayvan edinerek özel mülkiyete sahip olabilirler, boşanabilirler, nişan satın alabilirlerdi. Her toplum katmanında kadın ve erkekler neredeyse eşit haklara sahiptiler. Toplumun beklentisi sevgi ve saygıdır. (Babila, 2016, s. 133)

Tarihteki kadın lehine uygulamaların zamana ve zemine göre değişiklik gösterebileceğini tahmin ediyoruz. Günümüzde ise geçmişte yapılan düzenlemelerin nasıl uygulandığı, uygulanıp uygulanmadığı konusunda fazlaca bilgiye sahip değiliz. Kadınlar eşit haklara da sahip olabilirlerdi ancak bu eşitlik tamamen kocalarının statüleri ile ilgiliydi, bir kadının toplumdaki yeri kocasının toplumdaki yeri ile ilişkiliydi. Bu durumu bir kadın hakkı olarak görmek doğru olur mu tartışılabilir. Bunun dışında ilk çağlardan bu yana kadınlar erkek egemen meslekleri de yapmış ve bunlardan bazıları tarih boyunca ön plana çıkarak meslekleri bağlamında isimde yapmışlardır. Ancak bir bilinç çerçevesinde kimlik olarak var olmanın savaşı kadın hareketi ve hakları kavramının yavaş yavaş konuşulmaya başlandığı günlerden sonra daha organize hale gelmiş kadınların politik alanda yer almak istemelerinden sonra şekillenmeye başlamıştır. Fransız Devriminde Olympe de Gouges tarafından kaleme

¹⁹ <https://www.un.org/millenniumgoals/gender.shtml> sayfasında gelişmekte olan ülkelerin ilk, orta ve yükseköğretimde cinsiyet eşitsizliğini ortadan kaldırma hedefine ulaştıkları belirtilmektedir. Sayfaya erişim tarihi:21.07.2023 saat:14.52

alınan kadın hakları bildirgesi fitilin ateşlenmesinin tarihi olarak genel kabul görmektedir.

4.2.2 Kadın hareketinin Amerika Birleşik Devletleri'ndeki gelişim sürecine ve hukuka etkisine kısa bir bakış

ABD'de 1701 yılında kadınlardan ve erkeklerden oluşan ilk jüri kurularak davalara bakmaya başlamıştır. 1789 yılında onaylanan "Birleşik Devletler Anayasasının" kullandığı bazı terimler kadınları da içine alacak şekilde yorumlanmıştır. 1839 yılında Mississippi eyaletinde kocalarından izin almak şartıyla eşlerinin mülk edinme hakları onaylanmıştır. (Çevrimiçi, 2023) Bu düzenlemeler Amerikan tarihinin kadın haklarına ilişkin hukuk düzenlemelerinin başlangıçları sayılabilirse de Amerika'da kadın hareketinin başlangıcı olarak 19. yüzyılın ilk yarısı kabul edilmektedir. Elizabeth Cady Stanton bu hareketi başlatan kişi olarak tarihteki yerini almıştır. Stanton aynı zamanda feminizmin ilk dalgası olarak kabul edilen süreçinde başlatıcısı konumundadır. (Taş, 2016, s. 167)

Amerikan kadın hareketi içerisinde Elizabeth Cady Stanton adının ve "Duygu Bildirgesinin" ayrı önemi bulunmaktadır. Stanton'un birinci dalga feminizmi başlattığı, oy hakkı taleplerinin dünyaya yayılmasında öncülük ettiği ve Amerikan tarihinin kadın hareketi konusundaki ilk adımları attığı kabul edilmektedir. Stanton'un öncülük ettiği "Seneca Falls Sözleşmesi" ABD'nin ilk kadın hakları sözleşmesi olarak bilinir. Toplantı New York'a bağlı Seneca Falls bölgesindeki Wesleyen Şapelinde yapılmıştır. Toplantıya ilk gün sadece kadınlar alınır ancak ikinci gün erkeklerinde toplantıya katılmalarına izin verilir. Toplantıda o döneme göre oldukça radikal bir istek olan "Kadınlara Oy Hakkı" dile getirilir. Kölelik ve ırk ayrımcılığı gündeme getirilir. Toplantı sonrası bizzat Cady Stanton tarafından yazılan "Duyguların Beyanı" adlı belge kadınların şikâyet ve taleplerini içermekteydi. Bildirge de kadın ve erkeğin eşit yaratıldığı dile getirilmekteydi. Ayrıca eğitimde, dinde, mesleklerde, ahlakta eşitliği savunuyordu. (Editör, 2017, s. çevrimiçi)

ABD tarihinde kadınların sadece siyasal haklar için mücadele ettiğini söylemek bir eksiklik olur. Çünkü onlar iç savaşta, bağımsızlık mücadelesinde, İngilizlere karşı isyanlarda her zaman en önde bulundular. Kendine "Özgürlük Kızları" adını veren renk ve yaş ayrımı yapmayan bazı kadın gruplar İngilizlerden

elde etmek istedikleri bağımsızlık için savaşıyan aktivistlerden oluşmuştu. İngiliz mallarını onlarda boykot ediyor, alınan vergileri açıkça protesto konusu yapıyorlardı. Ünlü çay boykotunda da onlar en başta yer alıyordu. Erkeklerin düşündüklerinin aksine kadınlarında evde kalarak çocuk yetiştirmekten daha fazla işler başarabileceklerini gösteriyorlardı. Bu hareketlerin önde gelen kadın isimlerinden birisi olan Deborah Sampson, kadınlarında özgürlük adına sahaya çıkabileceklerini herkese gösterip Amerikan devriminde savaşın en şiddetli zamanlarında erkek kılığına girerek orduya katılmış orduda yararlılıklar göstermiştir. (Michals, 2016, s. çevrimiçi)

Savaşta kendini gösteren kadınlar Amerika Birleşik Devletlerinin kadınların eşit haklar için mücadele tarihinde en başta yer almaktadırlar. Bunlardan Abigail Adams birisi eşi diğeri çocuğu olan iki Amerikan başkanının en yakınındaki kadın olarak siyasi olaylardan hiç uzak durmamıştır. Kadın hakları konusunda ciddi çalışmalar yaparak kadının eğitimi ve özellikle köleliğin kaldırılması için çaba harcamıştır. Kocasına yazdığı bir mektupta kadınların hatırlanmasını dileyerek aksi halde kadınların bir isyan çıkarmaya kararlı olduklarını bile yazmıştır. (Çevrimiçi, 2009) Yine Susan B.Anthony kadınlara oy hakkı verilmesi konusunda Stanton ile kurduğu “Ulusal Kadın Oy Hakkı Derneğinin” başkanı olarak kadın hakları konusunda uğraş verenlerden birisidir.

Siyahi Sojourner Truth Ohio Kadın Hakları Sözleşmesine katıldı. Burada yaptığı “Ben kadın değil miyim?” konuşması Afro-Amerikan ve Amerikan tarihindeki en ünlü kadın hakları konuşmalarından birisi olarak gösterilmektedir. Truth bir beyaz ile girdiği mahkemeyi kazanması ile de bir ilki gerçekleştirmiştir. Afrikalı Amerikalıların sorunları için sürekli lobi yapmıştır. (Çevrimiçi, 2022)

Amerika Birleşik Devletlerinde kadın hakları konusu ile ilgili olarak başlatılan kadın hareketlerinin diğerk devletlerden ve toplumlardan ayrılan farklı bir yönü bulunmaktadır. Genç kıtaya bütün dünyadan göçler devam ederken daha önce buraya göç edenlerin çocukları da doğmuş artık ikinci, üçüncü kuşak diyebileceğimiz kadınlar toplumda boy göstermeye başlamıştır. Bu ülkede doğmaya başlayan kadınların dimağlarına tarihten gelen ve eski kıtalardaki toplumsal cinsiyet algısını oluşturan etkenler hiç girmemiştir. Bu nedenle büyüklerinin eski ülkelerindeki

kısıtlar genç ve dinamik kadınları fazlaca etkilememiş.²⁰ Bunun sonucu olarak da kadın erkek eşitliği konusunu daha erken bir dönemde gündeme getirebilmişlerdir. Kadınlar haklarına sahip olmanın yolunun da siyasetten geçtiğini çok geçmeden anlamışlar ve oy hakkı konusunda bu nedenle fazlaca uğraş vermişlerdir. (Örnek, 2015, s. 107)

Sonuç olarak Amerika da kadın hareketi verdiği uzun mücadele sonucunda kazanımlarını elde etmeye başlamıştır. 1900'lerin ilk çeyreğine gelindiğinde kadınlar için özgürlük ve bağımsızlık adına birçok şey yapılmış kadınlar oy hakkının elde edilmesi ile birlikte siyasete de ağırlıklarını koymuşlardır. Bu kadınların iyi bir güç elde etmelerine yol açmıştır. Artık kendilerine güven konusunda sürekli ilerleyerek giysilerinden davranış biçimlerine kadar birçok alanda değişiklik yapmışlardır. Amerikan bağımsızlık savaşında bire bir yer alan kadınlara bağımsızlık ruhu aşılanmış bu ruh artarak devam etmiştir. Özellikle genç kadınlar neredeyse korku nedir bilmemişlerdir. Sürekli bir şeyleri yeniden yapmaya ve denemeye çalışarak, araba sürmüşler, spor yapmışlar, dans etmişlerdir. İş öyle bir noktaya varmıştır ki yaşlı kadınların tepkisini çekmişlerdir.

Günümüze doğru gelirken kadın özgürlüğü hareketinin hukuk alanında düzenlemeleri daha fazla görülmeye başlanmıştır. İşyerlerinde kadın sayısının artırılması ile ilgili düzenlemeler yapılmış ama eşit işe eşit ücret konusunda yeterince merhale kat edilememiştir. Buna rağmen istihdamda daha eşitlikçi fırsatlar, vergi yasaları, hamile kadınların işten çıkarılması yasağı ile ilgili yasalar, boşanma ile ilgili yasalardaki iyileştirmeler, cinsel taciz yasaları, asker alımlarında erkek kadını ayrımcılığının ortadan kaldırılması ile ilgili düzenlemeler kadınların lehine kazanımlardır. Eğitimde cinsiyetçiliğin kaldırılması konusundaki yasal dayanak sonucu erkek egemen okulların yavaş yavaş kadın öğrencileri de almaya başlamaları gibi örnekler artmıştır. Hukuk alanındaki bu gelişmeler sayesinde kadınlar siyasal arenada daha fazla görünür olmuşlar sosyal yaşamın ve iş yaşamının bütün katmanlarında daha fazla yer edinmişlerdir.

²⁰ Eski dünyada kadın algısının nasıl şekillendiği ile ilgili olarak giriş bölümünde yeterli bilgi verilmiştir, Yeni Dünya kadınlarının ise bu algıdan nispeten arı olduklarını söyleyebiliriz

4.2.3. Kadın hareketinin Hindistan'daki gelişim sürecine ve hukuka etkisine kısa bir bakış

Hindistan büyüklüğü, nüfusun çokluğu, yüzlerce kültürü ve dili bir arada barındırması nedeniyle yerelde farklılıklar gösterse de kadınları en kötü durumda olan dünya devletlerinden birisi olarak kadın hareketi sonucu elde ettiği kazanımlar açısından önemlidir. Çocuk evliliğinden ölen kocaları ile birlikte yakıldıkları Sati törenlerine, kız çocuklarının doğar doğmaz öldürülmesinden toplu tecavüzlere kadar vahşet denilecek eylemlere maruz kalan kadın her ne kadar son yıllarda hukuk anlamında görece bir hak elde etmiş ise de Hindistan'da kadınların durumu günümüzde yine son derece kötüdür. Sanki bu anlamda iki Hindistan bulunmaktadır, birisi kâğıtlarda yazılı yasalar diğeri halkın içinde uygulanagelen gelenekler. Bu gelenekler şimdiye kadar kırılmadığı gibi yasalarla da önlemek pek mümkün olmamaktadır.

Amerika ve Britanya'dan farklı olarak Hindistan da “Kadın Hareketi” aydın erkekler tarafından benimsenerek başlatılmıştır. Mahatma Gandhi'nin önderliğindeki milliyetçi hareket kadınların maruz kaldıkları engellere karşı ilk kez kitle hareketine dönüşmüş ve taraftar toplamıştır. Kadın hareketi 1970'li yıllardan sonra sivil toplum kuruluşları aracılığıyla kadınların sorunlarını daha fazla ele aldılar Bu tarihlerde çeşitli mevzuat ve anayasa değişikliği yapılarak kadınların hakları güvence altına alınmaya çalışıldı. Ancak 1974 yılında yayınlanan “Eşitliğe doğru raporu” ile kadınların siyasi, ekonomik, sosyal açıdan daha da geriye düştükleri gerçeği ile karşı karşıya gelindi. (Padmavathi, 2018, çevrimiçi)

Hindistan cinselliğin bir felsefe olduğu kült cinselliğin kaynağı bir devlettir. Bu açıdan bakıldığında yapılan eski ayinler ve tantrik uygulamalar İngilizlerin egemen olduğu dönemlerde çok tepki toplamış Viktorya döneminin ahlak anlayışı nedeniyle yok edilmeye çalışılmış Hindistan bağımsızlığını kazandıktan sonra da eski geleneklere dönülmemiştir. (Uhlig, 2022, s. 252)

Ancak yukarıda söylendiği gibi yasalarla veya başka yöresel önlemler ile kadın üzerindeki cinsel baskının önüne geçmek kolay olmamaktadır. Cinselliğin bir felsefe olarak ele alındığı antik dönemlerden geriye kalan yozlaşmış bir cinsellik anlayışı olarak kendini göstermektedir. Yasal anlamda söylediğimiz gibi kadın hareketleri sonucu görece bir iyileşme söz konusu olsa da arka sokaklarda halen

kadınlar eski çağları yaşamakta ve insan olarak değer kazanmamaktadır. Son 30 yıl içerisinde ülkede 12 milyon kız çocuğu kürtaj yoluyla doğmadan öldürülmüştür. Bu ataerkil yapıdan kaynaklanan aşırı ayrımcılığın sonucudur. (Puri, 2014, çevrimiçi)

1970’li yılların sonlarına doğru kadın hareketi kendisini hissettirerek hatırı sayılır bir dönüşüme neden olmuştur. Kadınların en masum ve temel isteği ikinci sınıf olarak görüldüğü yasal mevzuatın çağın gereklerine uydurulması isteğiydi. Bu çalışmalar yavaşta olsa etkisini göstererek en azından ilk önce yargıyı etkilemiş ve ceza hukukunda kadınların şiddete maruz kalmaları sonucu mağdur olmaları ile ilgili çalışmalar yapılmıştır. 19.yy da çıkarılan ama günlük yaşamda hiçbir anlamı olmayan tecavüz yasası²¹ günümüzde bile tartışılan ve çözülemeyen tecavüz konusuna bir çözüm getirememiştir. 1961 yılında çeyiz yasası çıkarılmıştır. (Sarkar, 2016, çevrimiçi)

Çeyiz konusu da Hindistan kadınları için yıkıcı bir gelenektir. Evlilik birliğindeki bütün harcamalar kız tarafından yapılmakta ve erkek tarafı alay eder gibi “Hem oğlumuzu verip hem de masraf mı yapalım” demektedir. Vahşetin bu kadarı olur mu dedirten çeyiz geleneğinin sonucu olarak bazı kadınların vücutları yanık içerisindeydir. Getirilen veya istenen çeyizi hazırlayamayan kadının bu çeyizi beğenmeyen kocaları tarafından yakıldıkları bir gerçektir. Yani çeyiz yasası da ironik bir söylemle yaraya merhem olamadığı gibi bu alanda da sorun devam etmektedir. Aile içi şiddet neredeyse olağan hale gelmiştir. 1937 yılında çıkarılmış olan Hindu kadınların mülkiyet hakkı ile ilgili yasa kadınlar açısından önemli olmasına rağmen kadınlara fazla bir kazanım getirmemekle birlikte 1938 yılında kanunun bir kısmının içi boşaltılarak dul eşi saf dışı bırakmıştır. 1956 yılında Hindu veraset yasası çıkarılmış 2005 yılında bazı maddeleri revize edilmiştir. Bu kanun kapsamında kadının kazanımı önemlidir. Buna göre erkek ve kız arasında mülkiyet açısından bir farklılık yoktur. Yine 2005 yılında aile içi şiddetin önemli olduğu ülkede aile içi şiddeti koruma yasası çıkarılmıştır. Ahlaksız trafik önleme yasası 1986 yılında, 1961 yılında annelere yardım, 1986 yılında Müslüman kadınların boşanmalarında haklarının korunması ile ilgili yasa çıkarılmıştır. 1986 yılında kadınların uygunsuz temsili yasası, 1987 yılında Sati önleme kanunu, 1956 yılında Hindu evlat edinme ve bakım kanunu çıkarılmıştır. 2013 yılında işyerinde kadınların cinsel tacizi yasası,

²¹ Tecavüz yasalarına rağmen tecavüz suçu ile tutuklanan neredeyse hiç kimse yoktur. Bu konuda dünya kamuoyunu meşgul eden bir dava vardır. Mathura davası olarak ünlenecek dava yaklaşık 14 yaşındaki bir kızın karakolda tecavüze uğraması ile başlayan hukuki süreçtir.

yine 2013 yılında kadınlar lehine ceza yasasında bazı değişiklikler yapılmıştır. (Çevrimiçi, 2023)

Hindistan'daki Sati ve çeyiz konusuna ayrı bir paragraf ayırmak gerekmektedir. Şiddet tarih boyunca tüm dünyanın sorunu olmuştur. Herkese karşı şiddet başlı başına bir sorun olmakla birlikte kadına karşı kullanılan şiddetin çeşitliliği ve dozu bu çeşit şiddeti diğer şiddetlerden ayırmaktadır. Kadınların diri diri yakılmasından tutunda içlerindeki şeytanın çıkarılması için suda boğulduğu dönemlerin çok gerilerde kaldığını düşünmek istese de insan günümüzde bile vahşet düzeyindeki bazı geleneklerin devam ettiğini görünce irkilmektedir. Ne yazık ki sati geleneği ve çeyiz konusu günümüzde söylediğimiz eski şiddetleri çağrıştırmakla kalmamakta aynı şiddeti barındırmaktadır. Sati geleneği ve çeyiz nedeniyle ölümlerin istatistikleri sağlıklı olarak tutulamamaktadır. Bunun asıl nedeni olarak da polis kayıtlarında bu tür ölümlerin başka isimler altında kayıt edilmesinden kaynaklanmaktadır. Ancak çeyiz konusundaki ölümlerin sati geleneğinden de fazla olduğunu söylemekte fayda vardır. Kadın evleneceği damada yeterince çeyiz getiremezse damadın gelini yakma hakkı bulunmaktadır. Yetmişli yıllardan seksenli yılların sonuna kadar yaklaşık 5000 kadın bu nedenle yakılarak öldürülmüştür ki bu kayıtlar söylendiği gibi sağlıklı tutulmayan kayıtlar sonucu elde edilen bilgilerdir. Yakma olaylarının daha fazla olduğunu tahmin etmek zor değildir. Sati geleneği kocası ölen dul eşin kendisini kocasının cenazesinin yakıldığı ateşte yakması geleneğidir. Hindistan'ın İngiliz yönetiminde olduğu 17. yüzyılın ilk yarısında Sati geleneği yasaklanmış ve 1987 yılında çıkarılan kanun ile tamamen kaldırılmıştır. Sati geleneği inanç, kast, toplumsal kimlik kavramları ile doğrudan ilgili olduğu ve bir onur sayıldığı için kanunla kaldırılmış olmasına rağmen toplumdan tamamen silindiğini söylemek oldukça zordur. Sati geleneğini eleştirmek demek doğrudan yukarıda sayılan değerlere karşı gelmek olarak değerlendirilmektedir. (Çakar, 2015, s. 76)

UNICEF dişi ceninin kürtaj yoluyla alınması nedeniyle kız bebeklerinin öldürülmesi sonucu 50 milyon civarında kadın açığı meydana geldiğini ve bunun bir "Soykırım" boyutunda olduğunu söylemektedir. Kadın açığını kapatmak için başka yerlerden kadınlar ve kızlar kaçırılmakta veya satın alınmaktadır. Hindistan'ın kuzey eyaletlerinde kız çocuklarının evlendirilmek için zorla kaçırıldığına dair resmi kayıt

olmasa da giderek artan bir kız kaçırma olgusunun varlığı dikkat çekmektedir. (Antaleva, 2013, çevrimiçi)

4.2.4. Kadın hareketinin Fransa'daki gelişim sürecine ve hukuka etkisine kısa bir bakış

Kadın hareketi bağlamında Fransa üzerinde önemle durulması gereken bir ülkedir.

Fransız Devriminden sonra “İsa kölelikten kurtuldu” dendi. Bu kadınları kapsamıyordu. Fransız medeni kanununda ehliyetsiz olarak görülen deliler ve çocuklardan sonra üçüncü bir grupta kadınlardı. Kadınlar sürekli aşağılanmaktaydı. Bu aşağılanmanın sonucu olarak Fransa da “Kadın Hareketi” ortaya çıkmıştır. Fransız devrimi aşağıda görüleceği gibi lokomotif bir rol oynamıştır. Devrim öncesi kadınlar erkeklerden aşağıda bir konumda idiler eğitim söz konusu bile değildi belki soylu sınıfta bazı kadınlar bu haklara erişebilmekteydi. Ancak kadınların tanınmaması kadınların devrime girmelerine engel olmadı birçok kadın devrimin tam merkezinde yer alarak kadınlar devrime yön verdi diyebiliriz. (Cihan, 2018, s. 274)

Kadınlar olmasa acaba devrim nasıl evrilirdi diye bir soruda insanın aklına gelebilir çünkü devrimin başlaması kadınlar üzerinde olağanüstü bir etki yarattı. Sayısı on binleri bulan kadınlar savaşmak ve asker olmak için başvuru yaptılar. Erkekler tarafından bu düşünce kabul görmeyip hoş karşılanmasa da artık ortada fiili bir durumda oluşmaktaydı artık kadınlar savaşın içindeydiler. Kadınlarında devrim için savaşmaları gerektiğini söyleyen “Özgürlük Amazonu” lakabı takılan Theroigne de Mericourt devrim için savaşan kadınlardan bir milis grubu oluşturmuştu. (Hamuroğlu, 2017, s. çevrimiçi)

Fransız devrimine damgasını vuran en önemli kadınların başında Versailles sarayına korkusuzca saldıran Theroigne de Mericourt bulunmaktadır. “Kızıl Amazon” olarak ünlenen Mericourt ne yazık ki bir akıl hastanesinde ölmüştür. İtalya da şarkıcı iken Fransız devriminin patlak vermesi ile Paris’e gelmiş her eylemin en ön saflarında bulunarak kadınların devrimde örgütlenmesini sağlamıştır. Ateşli konuşmaları kadınların ona karşı duydukları sarsılmaz güven kadınların isyana katılmalarında etkili olmuştur. (Serebryakova, 2012, s. 2-3)

Fransa’da 1600 ve 1700’lü yıllarda kadınlar erkekler ile eşit haklara sahip değillerdi. Buna rağmen Fransız kadını bu dönemde insanların fikirlerini

etkileyebiliyordu. Bunun sebebi olarak entelektüel birikimi olan kadınların fikirlerini Fransız toplumu ile paylaşma fırsatını bulmalarına bağlanmaktadır. Fikirlerin tartışıldığı entelektüel çevrelere, davetlere entelektüel birikimi olan kadınlarında davet ediliyor olması, onların bu ortamlarda fikirlerini özgürce söyleyebilmelerine fırsat veriyordu. Geniş bir dinleyici kitlesi bulabiliyorlardı. Bu kadınlardan birisi de kadın haklarının kurucularından sayılan Mary Wollstonecraft'tı fikirlerini özgürce söyleyebiliyordu ve yazabiliyordu. Rahatlık birçok kadınında bu çevrelere girmelerine sebep oldu bu fikirleri dinleyen entelektüel çevreler bundan etkileniyor ve doğal olarak da bu fikirler kendi fikirlerine yansıyor, kadın hakları konusunda erkeklerinde ikna olduğu bir kitle oluşuyordu. (Hamuroğlu, 2017, çevrimiçi)

Kadınlar bu dönemde popüler topluluklara katılarak söz alıp tartışmalara da ortak oldular. 1793'te kadınlar önemli bir dernek olan "Devrimci ve cumhuriyetçi kadınlar derneğini" kurdular. Burada bir dip not düşmek gerekmektedir. Devrim sırasında kadınların dernekler kurmasının asıl nedeni olarak kadının bilinçlenmesi ve kadın haklarının ön plana çıkartılmasını görmemek gerek, erkeklerin oluşturduğu derneklere, kulüplere girememelerini ve erkeklerin kadınları yanlarında istememelerini dahası kadınların çeşitli lakaplar ile aşağılanmalarını görmek gerekir. Kadınlar dernekler kurarak, popüler topluluklara katılarak yükseldikçe erkekler tarafından kamusal alandan dışlandılar. Bu konuda 1793 dönüm noktası olarak kabul edilir. Özellikle bu tarihten sonra kadınların kamusal alandan dışlanma süreci başlatılmıştır. (Debat, 2020, çevrimiçi)

Fransız Devriminin kendine göre amaçları vardı. Bunlardan birisi özgürlük diğeri eşitlik ve son olarak kardeşlik. Devrimi gerçekleştirenler kanun önünde kadın erkek eşitliği değil sosyoekonomik anlamda sınıf gözetmeksizin eşitliği öngörüyorlardı. Dolayısıyla kadınlar ikinci planda idiler. Buna rağmen kanunların izin verdiği ölçüde kadınlar devrim süresince haklar elde ettiler. Siyasette de boy göstermeye başladılar. Erkeklerle ulaşmasa da siyaset arenasında eskisinden daha fazla boy gösteriyorlardı. Sonuçta tamamen başarılı olamadılar ama hatırı sayılır bir mevzi elde etmiş oldular. Kadınlar devrimin özellikle sıcak yıllarında birçok hak kazandılar. Bir kimliğe sahip oldular. Medeni haklarda ciddi iyileştirmeler oldu. Eskiden olduğu gibi kanun önünde eşit olmayan kimseler değillerdi. Aile mahkemeleri kuruldu. Kocaların kadınlar üzerinde hapiste dâhil birçok hakkı kaldırıldı. Evlilik hukuku kadınların durumunu daha da iyileştirdi, kadın erkek

arasında evlilikte eşitlik ilan etti. Boşanmalar kolaylaştırıldı. Evlilik hukukundan sonra miras hukukunda da iyileştirmeler yapıldı. Kız çocukları için eşit bir miras sistemi kuruldu. Aile birliğindeki malların erkek ve kadın tarafından eşit yönetileceği düzenlendi. Devrimde kadınlar aktif olarak rol aldılar. İş eğitime ve eğitime erişmek için çaba gösterilmiş ise de kadınların en büyük talepleri oy hakkı olmuştur. Bunun için çeşitli dernek ve cemiyetler kurdular. (Çakmak, 2007, s. 730)

Kadınların oy kullanma talepleri hiç dikkate alınmadığı gibi siyasetten tamamen dışlandılar. Devrim sonrası kadınlar yine pasif durumda kaldı. Adeta siyasi haklar yok oldu. Kadınlar oy hakkı için 1946 yılını beklemek zorunda kaldılar. (Başçı, 1999, s. 75)

Özetleyecek olursak Fransız Devriminde kadınların durumu tam bir karmaşa ve çelişki halindedir. Bazen durumları iyileşmiş bazen kötüleşmiş kargaşa ortamında yürümüştür. Eşitlik için kendisini öne atan kadınlar eşit olamadıklarını görmüşlerdir. Devrimden sonra kadınların durumu daha kötüye gitmiş bu durum tüm Avrupa ülkelerine sıçramış yıllarca süren mücadele ve belirsizlik devam etmiştir. Ama her şeye rağmen kadın hareketinin anlamlı olarak ortaya çıktığı dönem ve bunun hukuktaki yansımalarını biz Fransız Devriminde ve sonrasında daha net görmekteyiz. Gouges'in çıkışı ile kadınlar siyasi otoritenin bir parçası olduklarını iddia ederek taşkın konuşmalar yapıp yazılar kaleme almış, devrimin aile kavramına etkisini tartışmışlardır. Devrim sırasında hazırlanmış bulunan anayasa taslaklarının hiç birisinde oy hakkı söz konusu edilmemiş ancak boşanma, mülk sahibi olma gibi bazı medeni haklar kadınlara tanınmıştır. Napolyon döneminde verilen bu haklar geri alınmış ve evli kadınların sözleşme yapabilmelerinin önü kesilmiştir. Mülk edinmeleri yasaklanmış kendi kazançlarını bile yönetemez duruma düşürülmüşlerdir. Bu dönemde değil eşitlik kadın erkek arasındaki makas iyece açılmıştır. Yaşanan devrimlerdeki (ABD özgürlük savaşı, Fransız devrimi vb.) düzenlemelerde kadınların haklarından mahrum edilmeleri kadın hareketlerini tetiklemiş ve kadınların siyasal ve hukuksal savaşı başlamıştır. Bu savaşın ilk amacı da oy hakkı ve siyasal olarak var olma isteği olmuştur. (Hamuroğlu, 2017, çevrimiçi)

Günümüze gelindiğinde Fransa kadın hareketlerinin hukuka son derece önemli etkilerinin olduğunu söyleyebiliriz. 1946 Anayasası yasalar yoluyla kadınların her alanda erkekler ile eşit konumda olduklarını garanti altına almıştır. Siyasal alanda da kadınlar haklarını elde etmişlerdir. Fransa da kadın hareketi daima

siyaset ile iç içe olmuş özellikle erkek siyasetçiler kadınların oylarını alabilmek için çeşitli vaatlerde bulunmuşlardır. Bir kısım sözlerini yerine getiremeseler de yine de birçok yasal düzenleme yapılmıştır. Buna rağmen ünlü Fransız feminist Simone de Beauvoir yasalar önünde birçok kazanımlarının olmasına rağmen kadınların yeterince özgür olmadıklarını dile getirmiştir. Ekonomik özgürlüğün kadın özgürlüğünün temeli olduğunu söyleyen Simone de Beauvoir söylemleri ile cinsel anlamda da değişimlerin önünü açmıştır. Günümüzde kadınlar dikkatlerini başka konulara örneğin eğitim, sağlık gibi konulara yönlendirmişler bu harekete de “Kadının özgürleşmesi” adını vermişlerdir. Bununla feminizmin ikinci dalgası da başlamıştır. (Gönenç, 2006, s. 68-69)

4.2.5. Kadın hareketinin İngiltere’deki gelişim sürecine ve hukuka etkisine kısa bir bakış

Virginia Woolf sitem hatta isyan ediyordu ve diyordu ki babalarımız hakkında birçok şey biliyoruz ama annelerimiz, anneannelerimiz hakkında o kadar bilgiye sahip değiliz. İngiltere’de kadınların tarihi konusunda fazla bilgi ve kaynak olmamasından yakınıyordu. Woolf’un yakınması bununla sınırlı kalmadı yüzyıllar boyunca kabul görmüş düşünceleri ve yaşam biçimlerini sorgulamaktan çekinmedi. Kadınların kaldığı sosyal baskıları dile getirdi. Bu nedenle erken kadın hareketlerinin öncülerinden birisi sayılmaktadır (Woolf, 2020, s. önsöz)

Woolf’un yaşadığı dönemler ve biraz öncesinde İngiltere’nin ataerkil bir toplum olması nedeniyle kadınlara bakış açısı toplumsal cinsiyetin ve dönemin inançlarından da fazlaca etkilenmiştir. Kadınlar evli, bekâr, dul olarak sınıflandırılmakta ve bu sosyal sınıflar doğrultusunda hakları değişmektedir. Özellikle üst sınıfa ait kadınların özgürlükleri bütün Avrupa ülkeleri tarafından kıskanılacak derecededir. Daha alt sınıftaki kadınlar aşçılık, hizmetçilik, hemşirelik gibi işlerle uğraşabilirlerdi. Ancak, VIII. Henry tarafından çıkartılan “Cadılık Yasası” İskoçya’dan Galler’e kadar yavaş yavaş bütün kadınları etkilemeye başlamıştır. Cadılık yasasına Kral VI. Edward tarafından son verilmiştir. (Yiğit, 2022, s. 246)

Sanayi devriminin İngiltere’de başlaması ile birlikte kadınların hakları ve statüleri konusu gündeme gelmeye başlamıştır. Sanayi devrimi ile birlikte kadınlarda erkeklerin yaptığı her işi yapmaya başlamışlardır. Artık makine gücünü kadınlarda

kullanabilmektedir. Kaba güç ikinci plana atılmıştır. Kadınlar sanayi alanında çalışmaya başladıktan sonra evlerinden çıkmaya ve sosyal hayata da katılmaya başladılar. Kadının erkekler ile birlikte iş gücüne katılması birçok sorunu da beraberinde getirmiştir. Kadın iş gücünün çok ucuza satın alınmaya çalışılması, kadının geleneksel toplumdan sanayi toplumuna geçişteki rolleri, toplumsal cinsiyet rolleri gibi konular tartışılmaya başlanmıştır. Victoria döneminde bu konular üzerinde tartışılmış kadının oy isteme hakkıyla birlikte durum kadın hareketine dönüşmüştür. Buna tepki olarak ataerkil yapı kadını aile içinde tutmak için yeni fikirler ortaya atmaya başlamış ama bu çabalar kadın hareketini önleyememiştir. (Göçeri, 2004, s. 68-69)

Özetle Sanayi devrimi ile birlikte oluşan kentli endüstri toplumunda kadınlar önceki dönemin kırsal toplumu ile kıyaslandığında fazla bir iyileşmenin olmadığı görülmektedir. Erkeklerin karşılaştığı sorunlar kadar kadınlarda sorunlarla karşılaşmıştır üstelik kadınların erkeklere göre ek sorunları vardır. Örneğin erkek egemen toplumun baskısı ile kadınlarda zor işlerde çalışmakta ama gerekli liyakati görememektedirler. Bu dönemde elit tabakaya mensup kadınların durumu daha iyidir. Elit tabakaya mensup kızlar Cambridge ve Oxford gibi okullarda kendilerine yer bulmaya başlamışlardır. (Black, 2020, p. 412)

4.2.5.1. Victoria döneminde kadınlar

İngiltere’de kadınların hukuk mücadelesi yazılırken Victoria dönemine ayrı bir başlık açmak gerekir. Ahlak anlayışı ile ön plana çıkan Victoria devri İngiltere için altın çağ olarak adlandırılmaktadır. Ama kadınlar için bu ne kadar doğrudur? Bir tarafta ahlak kurallarının katı baskıcılığı bir tarafta aç kalan kadınların bedenlerini pazara çıkarmaları söz konusudur. Bu tarihlerde İngiltere’de bulunan kadınların büyük çoğunluğu ne yazık ki bedenlerini satarak hayatta kalabilmişlerdir. Bu dönemdeki sanayileşmenin hız alması aynı zamanda sınıflar arasındaki keskin ayrımı ve peşi sıra adaletsizliği de getirmiştir. Sınıf ayrımı İngiltere’de tarihin her devrinde olmuştur ancak bu dönemdeki keskinlik, yoksulluk ve adaletsizlik çok daha büyüktür. Aristokrat kadınların tuzu kurudur ve Victoria’dan sonra biraz abartı ile en rahat kesim bu kesimdir. Buradaki rahatlık göreceli bir rahatlaktır. Eşlerine bağlı bir rahatlık söz konusudur. Kendi aralarında aristokrat kadınlarında birçok sorunu bulunmaktadır. Bir tarafta aristokrat kadın tabakası diğer tarafta zor koşullarda

yaşayan alt sınıf kadınları. Orta sınıf kadınları burada ön plana çıkmış kadın hakları konusunda hak aramaya girişmişlerdir. Oy hakkından çeşitli meslekleri yapma taleplerine kadar orta sınıf kadınları artık değişim istemeye başlamışlardır. Orta sınıf kadınları gelenek, görgü ve evliliğin bir seçenek olarak değil belki bir dayatma olarak karşılarında durması duvarına çarpmışlardır. Ataerkil yapı bütün bunları dayatmaktadır. Kadınlar bu dayatmalara direnç göstererek 1840'lı yıllardan sonra örgütlenmeye ve hak talep etmeye başlamışlardır. Bu çalışmalar fazla olmasa da sonuçlarını vermeye başlamış kadınlar çeşitli mesleklerde boy göstermişlerdir. Kadın yazarların sayısı artmış, kadın yazarların artması ve yazılanların kadınlara sirayet etmesi sonucu kadınlar biraz daha hak iddiasında bulunmaya başlamışlardır. Bu hareketin sonucu kadınlar lehine yapılan düzenlemeler artık kadınları tatmin etmemeye başlamıştır. Orta sınıf kadınlarının mücadelelerindeki başarı işçi kadınları da tahrik etmiştir. Çok kötü koşullar altında çalışan bu kadınlar orta sınıf kadınların çalışmalarını desteklemeye başlamıştır. Çünkü işçi sınıfı kadınlarının durumları gerçekten çok kötüdür. İşyerlerindeki cinsel tacizler kayda dahi alınmamakta uzun çalışma saatlerinde maden ocaklarında ömürleri geçmektedir. Bu ağır çalışma koşulları Victoria dönemi yani İngiltere'nin altın çağında olmuş kadınlar en sonunda işi greve kadar götürerek çalışma koşullarının iyileştirilmesini talep etmişlerdir. Maden ocaklarında çalışan kadınlara bir not düşmek gerekmektedir. Maden ocaklarında akla hayale gelmeyecek zor koşullarda çalışan kadınlara birde "Ahlaksız" yakıştırması takılmıştır, (Çetin, 2016, çevrimiçi)

Maden ocaklarında her an ölüm ile yüz yüze gelen kadınların ahlaksızlıklarının ne olduğu, nasıl ve niçin olduğu hususunda kimse fazla durmamıştır. Fransız yazar Emile Zola ünlü kitabı "Germinal" adlı romanında maden ocaklarının ve yer altı dünyasının bir röntgenini çekmekte maden ocaklarında ve çevresinde yaşanan olayların bir ahlaksızlık olmadığını sorunun derininde başka unsurların bulunduğunu dile getirmektedir.

Evli kadınların mülk edinmeleri ile ilgili yasal düzenleme 1874 yılında gerçekleştirilmiştir. Daha sonra bu düzenlemede yapılan 1882 revizyonu ile birlikte kadınların ekonomik bağımsızlıkları üzerinde aşama kaydedilmiştir. Çıkarılan 1842 tarihli yasa kadınların yeraltı madenlerinde çalıştırılmasını yasaklamıştır. Daha sonra çıkarılan bir yasa ile kadınların her hangi bir işyerinde on saatten fazla çalıştırılması yasaklanmıştır. 1900'lü yıllar İngiltere'de kadınlar için önemli kazanımların elde

edildiği yıllar olmuştur. Kadınlar polis, avukat, veteriner, yargıç olabilmektedir. Nancy Astor ilk kadın milletvekili olarak Avam kamarasına girmiştir. (Çevrimiçi, 2021)

Kadınlar İngiltere kadın haklarının zorlu tarihi boyunca çok önemli yasal kazanımlar elde etmişlerdir, ancak günümüzde de kadınların uğraşmakta olduğu birçok sorun bulunmaktadır. Kadına yönelik şiddet sadece İngiltere'nin değil tüm dünyanın sorudur. 1970'li yıllardan sonra kadınların iş hayatındaki konumlarının yükselmesi başlamış ancak sistem tarafından ciddi engellemeler ile karşılaşmıştır. Fırsat eşitliği yasalarının çıkarılmış olmasına rağmen kadınların şirketlerin üst düzey yöneticisi olmaları erkekler ile her anlamda eşit olsalar da bir şekilde engellenmektedir. Eşit işe eşit ücret husus sorun olmaya devam etmektedir. (Diana Woodward&Fatih Özbilgin, 1998, s. 38-39)

Her ne kadar Britanya ve Amerika kadın haklarının gelişimi açısından ayrı ayrı ele alınmış olsa da aslında bu iki ülkenin kadın hareketleri bağlamında birlikte incelenmesi daha uygun olur. Başlarda İngiltere'nin kolonisi görünümündeki Amerika daha sonra geçirdiği süreçler sonucu devletleştikçe İngiltere'den kopmaya başlamış ancak onun etkisinde de kalmıştır. Yukarıda sözü edilen kadın hareketlerinin örgütlü olarak ortaya çıkması Fransız Devrimi ve sonrasına rastlamakta ise de İngiltere ve Amerika da erken dönemde kadın hareketlerinden söz edilebilir.

Sanayi devriminden sonra İngiltere de yükselen refah²² seviyesi İngiltere'nin Atlantik ötesindeki kolonilerine de yayılmaya başlamıştır. 1800'lü yıllara gelindiğinde Atlantik'in her iki kıyısında da kadın hareketlerinin gündeme gelmesi kaçınılmaz olmuştur. Her iki devlette de kadınlar diğer ülkelere göre daha öndedirler. Ancak her iki kıyıda da feminizmin başa baş ilerlediği gibi bir anlam çıkarılmamalıdır. Çünkü her iki devletinde somut koşulları ayrıdır. Özellikle Amerika'da renk ayrımından kaynaklı köle kadın sorunu bulunmaktadır ve Amerikan kadınlarının bu konuya ilgisi her geçen gün biraz daha artmaktadır. İngiltere'de ise sınıf ayrımının keskinliği ve gelenekçi bir toplum oluşu nedeniyle kadın hareketinin öncelikleri ve zamanında sapsmalar olabilmektedir. Her şeye rağmen her iki ülkedeki

²² Kadınlar açısından yükselen refahı daha çok üst sınıf kadınlar için söylemek gerekir çünkü orta ve alt sınıf kadınların özellikle işçi kadınların durumları yukarıda ele alındı.

gelişen kapitalist ekonomiye karşı oluşan sol tepkilerin yarattığı değişimle kadın hareketlerinin paralel geliştiği ifade edilebilir. (Çelikçi, 2020, s. 344)

5. GÜNÜMÜZDE KADIN HAKLARI VE HUKUK

5.1 Genel Olarak

Kadın hareketi olarak adlandırdığımız kadınların hukuksal alanda var olma mücadelesi çok uzun yıllardır devam etmektedir. 19. yüzyılda kadın hareketi geçmiş yıllara oranla daha fazla mevzi kazanmıştır. Feminizm kavramının ortaya atılması tüm dünyada hızlı bir kadın haklarının yasalaşması sürecini de beraberinde getirmiştir. Kavram bölümünde değindiğimiz gibi kadın hareketinin adlandırılması konusunda tüm kesimlerin uzlaştığı bir isim oluşturulamamıştır. Feminizm kavramını kadın hareketi olarak ele almak doğru olur. Feminizm dalga dalga adlandırılmakta ve her bir dalga o zaman dilimi içerisindeki talepleri dile getirmeye çalışmaktadır. İlk dalga feminizm olarak kabul edeceğimiz kadın hareketinin ana hedef noktası oy hakkının elde edilmesinden başka bir şey değildir. Süfrajette olarak da bilinen kadınların oy verme hakları mücadelesini kadınlar kazandı. Bu hakkın elde edilmesi ile ilk dalga kadın hareketi amacına ulaşarak nihayete ermiş oldu ancak kadınların yasal hakları konusunda kat edebilecekleri çok yolları vardı. İş konusunun gündeme getirilmesi siyasi arenada boy gösterilmesi, aile içerisinde kadının iyileştirilmesi konularının gündeme getirilmesi, kadın hareketinin ikinci dalgasını da başlatmış oldu. Üçüncü dalga feminizm olarak adlandırılan bölümde kadınlar daha çok ırk, cinsiyet, kadın erkek arasındaki ücret eşitsizliği, aile içi şiddet vb. konularda mücadele vermeye başladılar. Günümüzde, interneti yoğun ve etkili şekilde kullanarak sosyal medya desteği ile dördüncü dalga feministler mücadele vermeye başladılar. Feminizm görevini tamamladı mı daha yapılacak görevler var mı konusundaki tartışmalara son vermek isteyen dördüncü dalga feministler kadınların daha da güçlendirilmesini amaçlamakta ve savunmaktadırlar.

Bugün feminizme gerek kalmadığı yönünde birçok fikir ortaya atılmaktadır. Kavram bölümünde ele alındığı gibi feminizmi kadın hareketi olarak kabul etmek ve böyle ele almak doğru olur. Bu noktadan bakınca feminizmin yani kadın hareketinin sona erdiğini feminizmin görevini yerine getirdiğini kabul etmek kadınların tüm haklarını yasal anlamda ele aldığını kabul etmek olacaktır. Ancak günümüzde kadın

adına birçok hak kazanılmış olsa da bu hakların çoğu yasal anlamda kullanılamamakta sadece kâğıtlarda yazılı durmaktadır. Ayrıca kadınlar günlük hayatın her alanında cinsellik başta olmak üzere birçok zorluklarla karşılaşmakta şiddet görmektedirler. Modern çağda kadına şiddetin sözünün bile edilmemesi gerekirken kadın cinayetleri, kadına karşı şiddet suçları ne yazık ki azalarak değil birçok yerde artarak devam etmektedir. Bu durumda kadın hareketinin bittiğini ve görevini yerine getirdiğini kabul etmek son derece zordur.

Ayrıca kadınların çağlar boyunca süren savaşları sonucu elde ettikleri hukuki kazanımları korumak ve savunmak gerekmektedir. Çünkü kadın hakkı insan hakkıdır. Kadınların haklarının ihlal edilmesi demek insan haklarının da ihlal edilmesi anlamına gelmektedir. Cinsel şiddete maruz kalan bir kadının insan hakkı da ihlal edilmiş olmaktadır. Günümüz dünyasının bir türlü aşamadığı ve uzunca bir süre aşamayacağı da anlaşılan ev içi şiddete maruz kalan bir kadının insan hakkı da ihlal edilmiş olmaktadır. İşyerinde sürekli şiddete, tacize, tecavüze maruz kalan bir kadının insan hakkı ve yasal hakları da ihlal edilmiş olmaktadır.

Bu durumda insan hakları ve kadın haklarını biraz daha büyüteç altında tutmak gerekmektedir. Mademki insan haklarına insanın insan olması hesabıyla doğuştan gelen hakları gözüyle bakılmaktadır bu hakların içeriğine kısaca bakmakta fayda vardır. Eğer insanın insan olmasından kaynaklı hakları üzerinde duracak olursak bu bizi biraz daha konunun dışına iter, bu durumda biz insan haklarını dar anlamda ele alıp insan haklarının neden kadın hakları olduğu konusunu irdeleyeceğiz.

Başlangıç noktası olarak BM'nin insan hakları tanımını kullanabiliriz. BM tüm insanların hiçbir ayırım gözetmeksizin insan oluşlarından kaynaklanan eşit olma, özgür olma ve onurla yaşama hakkına sahip olduklarını kabul etmekte cinsiyeti, ırkı, rengi, dili, yaşı, düşüncesi ne olursa olsun herkesin kanun önünde eşit olduğunu kabul etmektedir. (Birinci, 2017, s. 62-63)

Bu tanımda eşitlikten bahsedilmekte ayrımcılıktan bahsedilmemektedir. Yasalar önünde eşitlik tüm dünya ülkeleri tarafından anayasal ve yasal anlamda garantiye alınmaya çalışılmaktadır. İnsan ve kadın hakları bağlamında ayrımcılık önemli bir kavramdır. İlk bakışta ayrımcılık yasağı eşit konumda veya benzer konumda olan insanların ayrımcılığının yasak olmasıdır. İkinci olarak ise Rahmet ile

andığımız “İnsan Hakları” dersini alma imtiyazına kavuştuğumuz Rona Aybay Hocamızın da derslerde söylediği gibi doğrudan doğruya ayrımcılığın yasaklanması halinde bile istenen amacın ortaya çıkması için bunun yeterli olmayacağı hususudur. (Rona Aybay & Demirhen Burak Çelik, 2022, s. 7)

Kadınların ayrımcılık başlığı altında sürekli bir sorunla karşılaştığı ve bu sorunun yasal düzenlemeler ile önlenemediği ancak bu uğurda takdire şayan çalışmaların yapıldığını kabul etmek gerekir. İnsan haklarının vurgulanması gereken en önemli veçhelerinden birisi de kuşkusuz eşitlik kavramıdır. Eşitlik kavramını kadınları da ilgilendiren bölümü ile ele alıp yasalar önünde uygulanabilir hale getirmek günümüzde hala tartışılan bir konu olsa da insan hakları bağlamında ayrımcılığın, eşitliğin garanti altına alınmaya çalışıldığını görmekteyiz. Bunun için insan haklarını garantiye almaya çalışan küresel ölçekte çalışmalar yapılmaktadır. Bunların en önemlisi BM tarafından 1948 yılında deklare edilen “İnsan Hakları Evrensel Beyannamesidir” peşinden gelen “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi” ve Kadınların siyasal hayatlarına ilişkin düzenlemeleri yapan sözleşmeyi de bu bağlamda düzenlemeler olarak sayabiliriz. Avrupa sonuç itibarıyla AIHM’yi kurarak yasal anlamda bağlayıcılığı olan bir adım atmış ve kendine göre insan haklarını garanti altına almaya çalışmıştır. Yine insan haklarını garantiye alma ve ilerletme amacıyla ırk ayrıcalığının önlenmesi ile ilgili sözleşme, çocuk hakları sözleşmesi, işkenceyi ve insanlık dışı davranışları önlemeyle ilgili sözleşme, göçmen işçilerin haklarını korumaya yönelik sözleşme BM tarafından imzaya açılmıştır. Bölgesel anlamda da insan haklarını korumak için örgütler kurulmuş ve çalışmalar yapılmıştır. (Çanakçı, 2017, s. 14)

İnsan hakları konusunu kabaca ortaya çıkardıktan sonra kadın haklarını ve bu kavramların ilişkilerini de birkaç cümle ile incelemek gerekir. Kadın hakları deyince en can alıcı konunun kadının kendi vücudu üzerindeki hakları üzerinde önemle durulmaktadır. İnsanın kendi vücudu üzerinde ahlaka, hukuka aykırı olmamak koşulu ile söz hakkı olmalıdır. Söz konusu kadın olunca kendi vücudu üzerinde kadınların bu hakkı çoğu zaman ellerinden alınmaktadır. Kadınlar son yıllarda bunun mücadelesini vermekteler. Özellikle az gelişmiş ülkelerde ve doğal olarak tüm dünyada ve ülkemizde kadının kürtaj hakkı, üreme hakkı her zaman bir sorun ve karmaşa olmuştur. (Komut, 2011, s. 91)

Kadının gebeliği kasıtlı olarak sonlandırması tarih boyunca bilinen bir vakıadır ancak bir annenin canından kanından olan bir cenini kendi isteği ile neden sonlandırmak istediği bir muammadır. Asıl üzerinde durulması gereken konulardan birisi budur. Bir savaş aracı olarak kadınların tecavüze uğramalarından tutunda ev içi şiddet aracı olarak bile tecavüz edilen kadının hamile kalması sonucu bu travmanın başka bir travma ile giderilmesi yani kürtaj yapılması her anlamda kadın için onarılması güç psikolojik ve sosyolojik yaralar açmaktadır. Dünya’da dini Saikler ile kürtajın önlenmeye çalışılması da söz konusudur. Dinlerde kürtaja sıcak bakılmamakta çünkü insan hayatı kutsal kabul edilmektedir. Suçsuz bir insanın öldürülmesi bütün dinlerce yasaklanmıştır. Kürtaj da anne karnındaki bir canlının öldürülmesi olarak düşünülmektedir. Ancak bütün dinlerde zorunlu hallerde kürtaja izin verilebilmektedir. (Bader, 2019, s. 134-135)

Biz kürtajın bu görünümünü değil kadının kendi isteği ile hamile kaldığını varsayarak kürtaj konusunu bir özgürlük alanı olarak değerlendirip kadın hakkı konusuna bağlamak düşüncesindeyiz. Kadın hareketlerinin geçtiğimiz yüzyıldaki çalışmaları sonucu özellikle batı devletlerinin birçoğunda kürtaj ile ilgili yasalar çıkarılmıştır. Çağlar boyunca kürtajın etik ve hukuki temelleri her zaman tartışılmıştır, bu tartışma tezimizin konusu dışındadır. Kadının insan hakları bağlamında kendi vücudu üzerinde ki hakkı ve üreme hakkı üzerinde durulmaktadır. Kürtaj akla feminizmi getirmekte ama feminizmi savunanların bile içlerinde kürtaj konusunda fikir birliğinin oluştuğunu söylemek oldukça güçtür. Kabul gören genel kanı kürtajın erişilebilir olması ve sağlıklı koşullarda yapılması, kadının hayatının riske atılmamasıdır. Bu ortak noktada insanlar birleşebiliyorsa diğer tartışma alanları en azından geri planda kalmaktadır. Geri planda kalmalarına rağmen kürtaj söz konusu olduğunda hiç de basite alınmayacak birçok tartışılması gereken konuda ortaya atılmaktadır. Feministlerin slogan haline getirdiği gibi “Benim bedenime ancak ben karar veririm” söylemi felsefe tartışmalarını, dini tartışmaları, ahlaki tartışmaları, tıbbi tartışmaları peşi sıra getirmektedir. Kürtaj konusu kısa zamanda bitmeyecek bir tartışma alanı olarak görünmektedir. (Yılmazbilek, 2022, s. 202-204)

Bu başlık altında üreme hakkına da değinilmelidir. Kadın cinsel kimliğine sahip olma hakkı ile istediği ve bakımını sorunsuz yerine getirebileceği kadar çocuk sahibi olmak ister. Erkek egemen toplum ve özellikle az gelişmiş ülkelerde durum hiç de böyle değildir. Kadın bakabileceğinden fazla çocuğa sahip olmaktadır. Bu

kadında psikolojik, sosyal açıdan sorunlara yol açmaktadır. Bu durum insan haklarına tamamen aykırı bir durumdur. Oysa üreme hakkını kadının bir insan hakkı olarak ele almak gerekmektedir. Kadının kendi bedeni üzerindeki bu hakkı kadınların güçlenmelerinin de bir şartıdır. 1968 yılında Tahran’da yapılan konferansta üreme hakkı ilk kez insan hakları bağlamında ele alınmıştır. CEDAW’IN amaçlarından birisi de kadının üreme hakkının yasal güvenceye alınmasıdır. (Özberk, 2003, s. 23)

Çok uzun bir zamandır verilen mücadele, modernleşen dünya, insan hakları kavramındaki gelişmeler günümüz dünyasında dikkate alındığında kadın lehine çıkarılan yasalar nedeniyle çoğu sorunun çözülmüş olması gerektiği düşünülebilir. Ama ne yazık ki kadın antik dönemde ne türlü bir sorun ile boğuşuyorsa günümüzde de neredeyse aynı sorunlarla boğuşmaktadır. Antik Asur hukukunda kendi isteği ile kürtaj yapan kadın ölüm cezası ile cezalandırılırdı.²³ (Halsall, 1998, s. çevrimiçi) Gelenek ve din baskısı altındaki bazı yerel toplumlarda kadının çocuğunu aldırması günümüzde de ölüm ile cezalandırılmaktadır. Eğer kadın sağlıklı koşullarda yaptırmak zorunda kaldığı kürtajdan ölmezse. Günümüzde modern yasalarda kürtaj konusunda düzenlemeler mevcuttur ancak geri kalmış toplumlardaki kadınların bu hakkın varlığından bile haberdar olmadıklarını kabul etmek gerekir. Sonuç olarak kürtaj hakkı kadının kendi bedeni üzerindeki haklarından birisidir. Dini, sosyal, Ahlaki baskılar nedeniyle kadın üzerinde tahakküm oluşmaktadır. Az gelişmiş ülkelerdeki kürtaj hakkına ulaşmadaki sorunlar insan hakları sorunlarını da beraberinde getirmektedir. Kürtaj bir olgudur din baskısından sosyal baskılara kadar tarihteki bütün baskılar kürtajı yok edememiştir. Kürtajı reddetmek yerine annenin sağlığı açısından da değerlendirilerek yasal güvenceye alınması gerekmektedir. (Eren, 2021, s. 99)

Günümüzde toplumsal cinsiyet algısı kadınların yasal haklarını çoğu yerde kullanamamasının bir nedenidir. 1945 yılında BM şartı olarak belirlenen temel ilkelerden birisi “Kadın ve erkeklerin eşitliği” ilkesidir. Aradan geçen bunca yıla rağmen yeryüzünde kadınlar ve kızlar yaygın olarak cinsiyet eşitsizliğine muhatap olmaktadır. Çağdaş hukuk düzeninin felsefesinde yer alan eşitlikçilik toplumsal cinsiyet algısı nedeniyle toplumda tam olarak yerleşememiş cinsiyet rolleri nedeniyle

²³ Alıntılanan sayfada yer alan kanun maddesi bir kadının içindekini kendi isteği ile bırakması halinde onun yargılanacağını, mahkûm edileceğini ve çarımha gerileceğini düzenlemektedir.

eşit bir hukuk düzeni oluşturulamamıştır. En azından çağdaş dünyanın yasaların uygulanmasında toplumsal cinsiyet kalıplarını kırması beklenmelidir.

Modern hukukun uygulanması hususunda en önemli sorunlardan birisi de cinsellik içeren suçlarda tüm dünyada yasal anlamda korumanın tam sağlanamamasıdır. Bazı gelenekçi toplumlarda kanunun, kolluk kuvvetlerinin ellerinin ulaşamadığı²⁴ kırsal kesimlerinde cinsel suçlar teşvik bile edilmektedir. Kadınların zaman içerisinde kazandıkları kazanımlar yok sayılarak kadınların yasal hakları ihlal edilmektedir. Ne yazık ki Bosna'da tüm dünyanın gözü önünde, yol kenarlarında Sırpların yaptığı insanlık dışı tecavüzlerin bir savaş silahı²⁵ olarak kullanıldığını da dünya televizyonlardan izledi. Afrika'nın çeşitli ülkelerinde sürmekte olan iç savaşlar sonucu kadınların bu bağlamda cinsel şiddete maruz kaldıklarını söylemek gerekir. Bazı Afrika ülkelerindeki kadınlar sistematik olarak tecavüze maruz kalmakta ve bunun hiçbir hukuki yaptırımını söz konusu olmamaktadır. Birleşmiş Milletler kadına yönelik cinsel istismar ve tecavüz suçunu "İnsanlığa karşı işlenen suç" olarak tanımlamaktadır. (Görgeç, 2011, s. 121)

Bunun gibi modern hukukun tüm düzenlemelerine karşı kadınların işyerlerindeki cinsel taciz ve cinsiyet ayrımcılığına maruz kalmaları günümüzdeki hukukun başka bir vechesidir. Kadınların iş hayatına katılmalarından bu yana çözülemeyen -böyle bir sorun yok sayıldığı için- çözülemeyen büyük bir sorundur. Cinsel taciz yukarıda değindiğimiz tecavüzün başka bir görünüm şeklidir. İşyerinde taciz edebileceği kadını hazır bulan erkek için taciz yapmak bazen sıradan bir iş olabilmektedir. Geçmişten günümüze yazılan birçok roman, hikâye, filmlerde bu

²⁴ Bazen kolluk kuvvetlerinin ulaşmasından ulaşmaması yeğ tutulmaktadır. Hindistan'da Mathura davası olarak bilinen davada karakolda 14 yaşındaki bir kıza iki polis tarafından tecavüz edilmiştir. Yine bir skandal olarak dünya kamuoyunu uzunca bir süre meşgul eden WHO personelinin cinsel taciz faili olmasıdır. Kongo cumhuriyetinde ebola virüsü nedeniyle yaşanan salgında görevli olarak gönderilen ve orada bulunan vatandaşlara yardım etmesi için görevlendirilen 21 görevli kadın ve çocuklara cinsel istismarda bulunmuştur. Bağımsız komisyon tarafından oluşturulan raporda bu skandalın yanında WHO görevlisi olmayan ancak yine yardım bahanesiyle giden 62 kişinin de yine kadın ve çocuklara cinsel istismarda bulunduğunu belirtmiştir. Daha kötüsü bu istismarlar sonucu hamile kalan kadınlar kürtaja zorlanmışlar, istismara uğrayan kadınların birçoğu da işten atılma tehdidi karşısında istismarları bildirmemiştir. Kaynak: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-58733082>

²⁵ Kadınlara yapılan tecavüz savaşlarda bir savaş biçimi bir kural haline gelmiştir. Bir çeşit psikolojik harp yöntemi olan tecavüz düşmanın moralini bozmak içinde yapılabilmektedir. Bu yolla nesli değiştirmek isteyen sıra dışı düşünceler bile bulunmaktadır ve bunun örneklerine yakın tarihlerde ve geçmiş tarihlerde rastlamak mümkündür. Sırpların etnik temizlik ve yol üstünde kadınlara tecavüz etmesi insanlık dışı bir savaş yöntemidir ama hukuk bu insanları koruyamamıştır. Kaplumbağa hızıyla yapılan yargılamalar sonucu tatmin edici kararların alındığını ve cezaların uygulandığını söylemek mümkün değildir. Birleşmiş Milletler örgütü tecavüzün bir savaş silahı olarak kullanılmasını insanlık suçu olarak nitelemiştir. (Görgeç, 2011, s. 121)

konu işlenmiştir.²⁶ Çağımızın en modern toplumlarında bile yasalar bu sorunu çözememektedir. Çalışan kadınların yarısı ne yazık ki cinsel taciz deneyimini yaşamaktadır. Konaklama gibi bazı sektörlerde bu oranın çok daha yüksek olduğunu biliyoruz. Sağlık sektöründe her beş sağlık çalışanından üç tanesi cinsel tacize maruz kalmaktadır. Dünyanın en gelişmiş ülkelerinde bile kadın lehine çıkan yasalar bu hareketleri önleyemezken dünyanın geri kalmış ülkelerindeki durum daha vahimdir.

İşyerindeki cinsel tacizi sadece fiili yapılan bir eylem olarak algılamamak gerekir. İşyerinde sırf kadın olduğu için çalışmasına izin verilmeyen bir kadının durumu cinsiyetten kaynaklı taciz konumundadır. Cinsel taciz sözlü, fiili vb. şekillerde yapılabilir. ABD'nin resmi devlet sitesinde belirtildiğine göre 2017 yılında bildirilen cinsel taciz vakaları 2018 yılında %13.6 artışla sekiz bine yaklaşmıştır. 2021 yılında cinsel tacize uğrayan kadınların %80'ini Afro-Amerikan ve siyahi kadınlar oluşturmaktadır. (Çevrimiçi, 2022)

İngiltere'de işyerlerinde 2018 yılında yapılan bir ankete göre cinsel tacize uğrayan kadınların oranı %38'dir. Kadınlara taciz yapan erkeklerin %72'si çalışan kadından daha kıdemli kişiler. Cinsel tacize uğrayan kadınların %63'ü bu konuda bir şikâyette bulunmamış, bulunan kadınların %55'i ise şikâyet neticesinde misilleme ile karşılaşmışlardır. Asıl düşündürücü konu cinsel tacize uğrayan kadınların %39'u şikâyet etseler bile bu şikâyetten bir sonuç çıkmayacağına inanmaktadırlar. Kadınların %95'i taciz yapan erkeklerin herhangi bir yaptırım ile karşılaşmayacağını düşünmektedir. (Çevrimiçi, 2020)

ABD'de 1964 yılında yasalanan "Medeni Haklar Yasası" işyerinde cinsel taciz konusunda düzenlemeler getirmiştir. Sonuç olarak dünyanın en modern devletlerinde bile yasalara rağmen cinsel taciz konusu korkunç boyutlardadır. Bunu önlemek neredeyse imkânsızdır. Yasalar uygulanırken çeşitli ihlaller de söz konusu olmaktadır, ancak dikkat çekilmeye çalışılan husus yasaların uygulayıcılar tarafından samimi bir şekilde ciddiyetle uygulanmasına özen gösterilmesi noktasıdır. Bu samimiyet görüldüğü zaman suçlarda azalma olacağı kuşkusuzdur. ILO'nun 190 sayılı Sözleşme ve 206 sayılı Tavsiye Kararına ilişkin yayınladığı rehberde belirttiği veriler incelendiğinde birçok devletin iş kanunları ve diğer kanunlarında cinsel taciz konusunun işlendiği ve yaptırma tabi tutulduğunu görmekteyiz. Kanada iş

²⁶ Fransız yazar Emile Zola ünlü romanı "Germinal" da büyük bir sorun olan işyerindeki cinsel taciz konusunu da romanına konu etmiş çarpıcı sahneler ile okuyucunun gözünde olayı canlandırmıştır.

kanununun 122'ci maddesinde “şiddet ve taciz”, Fildişi Sahillerinin “İstihdam Kanunu'nun” 5(5) maddesinde “Psikolojik taciz”, Japonya “Çalışma politikalarını kapsamlı biçimde destekleme kanununun” 30-2/1 fıkrasında “Güç tacizi” düzenlemelerini örnek olarak vermek mümkündür. Sözleşmede şiddet ve taciz tanımlanmakta, işyerlerinin yükümlülükleri belirtilmekte, uygulanacak politikalarda şiddetin ve tacizin mutlaka dikkate alınması tavsiye edilmektedir. (Tasso, 2021, s. 10-11)

Dünya Bankası 2006 yılından bu yana kadınların dünya genelindeki ekonomilerde durumlarını inceleyen raporlar (endeksler) hazırlamaktadır. Dünya Bankasının hazırladığı raporların sekiz ana kıstası bulunmaktadır. Bu kıstasları şöyle sıralayabiliriz. Kadınların seyahat özgürlükleri, kadınların buldukları ülkedeki çalışma kararlarına etki eden yasalar, kadınların para kazanmaları, kadınların evlilikleri, çocuk sahibi olmaları, kadınların girişimciliği, varlıklarını yönetmek ve kadınların emeklilikleri.

Dünya Bankası tarafından yayınlanan 2022 “Kadınlar iş dünyası ve hukuk” raporuna (endeks) göre dünya çapında çalışma yaşına gelmiş yaklaşık 2.4 milyar kadına ekonomik anlamda eşit fırsatlar sağlanamamaktadır. Dünyanın 178 ülkesinde kadınların ekonomiye katılımına engel olan yasal düzenlemeler bulunmaktadır. Dünyanın 95 ülkesinde kadınlar eşit işe eşit ücret alamıyor. Dünyanın 86 ülkesinde kadınlar için iş kısıtlamaları mevcut. Dünyada hala kadınlar erkeklere tanınan yasal hakların yüzde yirmi beşine sahip değiller. Bu veriler ışığında kanun yapmanın değil kanunu uygulamanın daha önemli olduğunu söyleyebiliriz. Ancak toplumsal cinsiyet algısı daha baştan kadınların kaybedecekleri bir oyuna çıkmasını sağlamaktadır. 190 ekonominin durumu incelendiğinde bunlardan ancak birkaç tanesi (tam olarak 12 ülke) tam puan almış durumda. Endekste yer alan çocuk sahibi olma ile ilgili istatistikler oldukça vahim bir durum arz etmektedir. Şöyle ki 19 ülke “0” puan almış durumda. Bu 19 ülkede doğum izni, çocuk doğunca anne babaya verilen yasal izinler, kadınlara hamile oldukları dönemde verilen yasal izinler gibi izinlerin kanunlar ile garantiye alınmadığı anlamına gelmektedir. Bu konudaki en çarpıcı veri ise kadınların iş hayatında geçirdikleri zaman diliminde elde ettikleri kazançlar ile erkeklerin iş hayatında geçirdikleri zaman diliminde elde ettikleri kazanç arasındaki farktır. Bu fark dudak uçuklatacak bir büyüklüğe işaret etmektedir tamı tamına 172 trilyon dolar. Yine aynı kaynağa göre kadın erkek arasındaki cinsiyet eşitliğinin

ortadan kalkmasına daha 136 yıl bulunmakta, ekonomik anlamda cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına ise 268 yıl bulunmaktadır. (Çevrimiçi, 2022)

Dünya ekonomi forumu 17 yıldır “Küresel cinsiyet eşitsizliği” raporu hazırlamaktadır. Bu rapora esas olan kıstaslar kadınların işgücünde, siyasi yaşamda, eğitim alanında, sağlık alanındaki kazanımlarıdır. 2021 yılı raporuna göre Covit-19 pandemisinin etkisi ile dünya genelinde cinsiyet eşitliği sert bir düşüş yaşamıştır. Cinsiyet eşitsizliğinin son bulacağı umulan 100 yıllık bir tarih pandeminin etkisi ile uzayarak yukarıda dile getirildiği gibi 136 yıl olmuştur. Kadın erkek ayrımı konusunda en iyi birkaç ülke bulunmakta bu ülkelerde bir elin parmakları ile sayılmaktadır.²⁷ Ülkemiz rapora konu olan 156 ülke arasında 133. Sırada bulunmaktadır. Yine raporda kadınların siyasete katılma oranları %26,1 olarak belirtilmektedir. Eğitim hususunda kötü bir tablo bulunmaktadır. Cinsiyet eşitliğinin sağlandığı ülke sayısı sadece 37, sağlık alanında en azından insanın içini ferahlatan bir rakam bulunmakta ve cinsiyet ayrımının %96 oranında kalktığı görülmektedir. (Çevrimiçi, 2021)

5.2. Kadına Karşı Şiddetin Sanal Ortama Taşınması ve Hukukun Koruyuculuğu

Günümüzde kadınların işyerlerinde gördüğü mobing, cinsel taciz vb. eylemler sanal ortama taşınmış ama fiziki tacizler son bulmamıştır. İşyerlerinde ve toplumdaki fiziki taciz devam etmektedir. Aslında kadının taciz edilmesi ikiye katlanmıştır diyebiliriz. Sanal ortamda yapılan tacizlerin bazen gizli olması kimin yaptığının bilinmemesi ise mağdur tarafından daha fazla hassasiyete, korkuya tedirginliğe ve anksiyeteye neden olmaktadır. Bazen en yakınındakinin sanal ortamda yaptığı taciz kadınları daha fazla tedirgin etmektedir, dolayısıyla sanal ortamda yapılan tacizler kadınları daha çok endişelendirmektedir. Bu durumda hukuksal koruma daha fazla gerekli olmaktadır.

Uluslararası Af Örgütü tarafından yaptırılan bir araştırma sosyal medya adı verilen mecralarda kadınların tacizi ve istismarının kadınlar üzerindeki etkisinin endişe verici boyutlara ulaştığını göstermektedir. Al’ın yaptırdığı bazı gelişmiş

²⁷OECD üyelerinden sadece on ikisinde yasal anlamda cinsiyet eşitliği bulunmaktadır. Raporla en az cinsiyet ayrımı olan ülkeler arasında İzlanda başta gelmektedir bunu sırasıyla Finlandiya, Norveç, İsveç ve Yeni Zelanda takip etmektedir.

ülkelerdeki ankete göre bu ülkelerdeki kadınların %25'i en az bir kere taciz edilmiştir. Tacize uğrayan kadınların neredeyse yarısı bu taciz sonucu kendilerini güvende hissetmedikleri duygusuna kapıldıklarını söylemiştir. (Basın Bülteni, 2017)

Kadınların BM'ye göre %60'ı günümüzde siber zorbalık ile yüz yüzedir. Siber zorbalık günümüzün en önemli sorunlarından birisidir “Şiddet” bağlamında değerlendirildiğinde fiziksel şiddetten daha derinlere varan etkileri haizdir. Avrupa konseyi web sitesindeki verilere göre özellikle COVID-19 pandemisinden bu yana kadınlara yönelik siber şiddet olaylarında büyük bir tırmanma vardır. Siber şiddet dünya genelinde artmaktadır ve hükümetlerin önemli bir uğraş alanı olacak gibi görünmektedir. Çok hızlı refleks göstererek yasal düzenlemelerin zaman geçirilmeden çıkarılması durumunda bile bu yaygın alanın nasıl kontrol edilebileceği önemli bir sorundur. Siber şiddet aslında kadınların haklarını ihlal etmekte ve cinsiyet eşitliği adımlarını engellemektedir. Çevrimiçi şiddet de denen bu şiddet türünde kadınların kendilerini özgür olarak ifade etme hakları ellerinden alınmaktadır. Siber şiddetin kadınlar üzerindeki önemli etkileri içerisinde şunlar sayılabilir; kadınlar sadece psikolojik açıdan zarar görmemekte kadınların dijital ortamlara katılarak siyasi faaliyetlere, sosyal faaliyetlere, kültürel faaliyetlere katılmaları engellenmektedir. Siber suçlarla mücadelede “Budapeşte Sözleşmesi” hazırlanmış zaman içerisinde devletlerin yukarıda söylendiği gibi hızlı yasa düzenleme refleksleri konusu teşvik edilmiştir. (Çevrimiçi, 2023)

Yukarıda detaylı açıklandığı gibi Uluslararası Af Örgütü 2017 yılında yayınladığı basın bülteni ile çevrimiçi şiddetin kadınlara yönelik etkisini çarpıcı şekilde ortaya koymuştur. Günümüzün en önemli sorunu olan siber suçlar ile ilgili en kapsamlı çalışma yukarıda değinildiği gibi “Budapeşte Sözleşmesidir.” Bu Sözleşme ile çocuk pornografisi başta olmak üzere günümüz insanının maruz kaldığı birçok konu sözleşme kapsamına alınmıştır. 2001 yılında kabul edilen “Siber Suç Sözleşmesinde” uluslararası adli yardımlaşmaya vurgu yapılmıştır. Budapeşte Sözleşmesinin temelde üç amacının olduğu söylenebilir. Suç tanımlarını yaparak ulusal düzeyde mevzuat uyumunu sağlamak. Siber suçların oluşturulması açısından devletlerarasındaki tanımlamaların yeknesak hale getirilmesi. Uluslararası işbirliğinin sağlanması üzerinde çalışmak. (Önok, 2013, s. 1241-1242)

Kadına yönelik sanal şiddet kadının fiziksel ve psikolojik sağlığını tehdit etmektedir. Kadına yönelik şiddetin sanal ortama taşınmasının başlıca nedenleri

arasında sanal ortamın denetimsizliği bulunmaktadır. Kişilik haklarının ve mahremiyetin ihlal edilmesi konusunda henüz yeterince toplumsal bilincin oluşmaması, sanal şiddet yapan kişinin cezasız kalacağını düşünmesine yol açmaktadır. Nedenlerin en önemlisi olarak kabul edeceğimiz husus ise sanal şiddet uygulayan kişinin sanal şiddet uygulaması sonucu karşı tarafın bundan etkilenmeyeceğini düşünmesidir. Görünürde fiziksel bir şiddet olmaması kişiyi böyle düşünmeye sevk etmektedir. Oysa yapılan araştırmalarda kadınların sanal şiddetten fiziksel şiddetten etkilendiklerinden daha çok etkilendiğini göstermektedir. (Leylicem Seçgin & Kevser Tarı Selçuk, 2023, s. 206-207)

Sonuç olarak söylemek gerekirse hukuk her zaman fiili durumun gerisinde kalmakta bu işin doğasından kaynaklanmaktadır. Buna rağmen ülkelerdeki yasal düzenlemeler ne kadar hızlı çalışırsa çalışsın çevrimiçi tehditlerin gerisinde kalmaktadır. Çevrimiçi tehdit neredeyse saniyelerle kendisini yenilemekte çeşitlenmekte hukuk ise doğal olarak geriden gelmektedir. Başlangıçta hukuksal korumanın gecikeceği de dikkate alınarak en azından kolluk kuvvetlerinin ilgili birimlerince önleme çalışmalarına da hız verilmesi biraz olsun rahatlama sağlayacaktır. Tacize uğrayan kadınların şikâyet müessesesini çalıştırmakta çeşitli Saiklerle kararsız kalmaları da hukukun zayıf koruma kalkanını zaten işlemez hale getirmektedir. Bu açıdan sanal şiddete maruz kalan kadınların cesaretlendirilmesi gerekecektir.

5.3. Şiddetin Boyutları ve Hukukun Koruyuculuğu

Kadın hareketleri sonucu elde edilen hukuksal kazanımlara rağmen dünya gündeminden düşmeyen ve gelişmiş ülkelerde dâhil tüm dünya devletlerini meşgul eden kadına şiddet konusu yukarıda değinildiği gibi sanal ortama taşınmakla birlikte fiziki şiddet devam etmektedir. Bu konuda yapılan ulusal ve uluslararası düzenlemeler kadına karşı şiddeti henüz önleyememiş ancak hukuki gelişmeler ümit verici bir duruma gelmiştir. Artık devletler ve yasalar kadına karşı şiddete müsamaha göstermemektedirler. Kadına karşı şiddetin çeşitli görünümleri bulunmaktadır. Ülkemizde “Töre” adına işlenen cinayetler kadın cinayetlerinin başta gelen nedenlerinden birisidir. TBMM tarafından töre cinayetlerini araştırmak için 2005 yılında bir araştırma komisyonu kurulmuştur. Komisyon raporuna göre toplumdaki kadınlarımızın %67’si çeşitli sebeplerden şiddete maruz kalmaktadır. Aile içi şiddet

buna dâhil edildiğinde oran %90'a çıkmakta tüm şiddet türleri düşünüldüğünde oran %97'yi bulmaktadır.²⁸

Aile içi şiddet geniş anlamda ele alınmalıdır. Fiziksel şiddet, duygusal şiddet, cinsel şiddet, ekonomik şiddet, şiddet türleri içerisinde bulunmaktadır. Günümüzde aile içi şiddet ülkemizde olduğu gibi tüm dünya ülkelerinde de sorundur. ABD ve İngiltere'de çiftlerin %25 ile %28'inde evlilik yaşamlarının herhangi bir zamanında aile içi şiddet yaşandığı tespit edilmiştir. İngiliz suç istatistiklerine göre aile içi şiddet tüm şiddet türlerinin dörtte birini oluşturmaktadır. Yine aynı istatistiklere göre kadın cinayetleri işlenen cinayetlerin yarısını oluşturmaktadır. Dünya Sağlık Örgütü'nün 15 farklı bölgede yaptığı araştırmada kadınların eşleri veya partnerleri tarafından hayatları boyunca şiddete maruz kalma oranlarının %13 ile %61 oranında, cinsel şiddete maruz kalma oranlarının ise %15 ile %71 arasında değiştiği saptanmıştır. Araştırma Afrika, Güneydoğu Asya bölgelerinde şiddetin daha yaygın olduğunu belirlemiştir. Avrupa ülkelerinde yapılan araştırmada kadınların eş veya partnerleri tarafından cinsel şiddete maruz kalma oranlarının %13 ile %32 oranında değiştiği saptanmıştır. Sadece şiddet söz konusu olunca oranın %22 olduğu saptanmıştır. (Kızmaz, 2022, s. 114)

Özellikle Covit-19 pandemisi sonrası artan Kadına yönelik şiddetin azaltılması ve ortadan kaldırılması için tüm dünya ülkelerinde yasal düzenlemelerde başta olmak üzere birçok etkinlik yapılmaktadır. Kadına yönelik şiddetin önlenmesi ile ilgili ilk kapsamlı sözleşme "Kadına yönelik şiddetin önlenmesi cezalandırılması ve ortadan kaldırılmasına ilişkin Amerikalılararası sözleşmedir" Amerikan Devletler Örgütü tarafından 1994 yılında imzaya açılan sözleşme örgüte üye olmayan devletlerin de katılımına açıktır. Kadına yönelik şiddetin bölgesel ve küresel düzeyde olması gereken standartları ortaya konulmaya çalışılmaktadır. Bu anlamda BM dünya ölçeğindeki en yetkin kuruluştur. BM'nin ortaya koyduğu standartlara ilişkin belgeleri şöyle sıralayabiliriz. Belgelerin başında "İnsan Hakları Evrensel Beyanname" gelmektedir. Evlilik Rızası, Asgari Evlilik Yaşı ve Evliliklerin Kaydı Hakkında Sözleşme, Kadına Karşı Her Tür Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi, Medeni ve Siyasal Haklar İçin Uluslararası Sözleşme, Kadına Yönelik Şiddetin Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Bildirge. Kadınların ve kadınların

²⁸ Veriler 13.04.2007 tarih ve 10/337,343,356,357 Esas numaralı TBMM şiddet araştırma komisyonu raporundan alınmıştır.

hukukunun korunması yolunda önemli adımları atmış olan BM zaman içerisinde bu sözleşmelere ek olarak hazırladığı ek protokoller ile yerel yönetimlere ölçütler sunmaktadır. (Ulutaş, 2023, s. 183)

Ülkemizde de kadına yönelik şiddet ile ilgili çeşitli önlemler alınmakta yasal düzenlemeler yapılmaktadır. 6284 sayılı “Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesi” kanunu çıkarılmıştır. Kanun, şiddete uğrayan veya uğrama tehlikesi olan kadınları, çocukları, aile bireylerini ve tek taraflı ısrarlı takip mağdurlarını korumayı ve şiddeti önlemeyi amaçlamaktadır. Türk Ceza Kanununda da kasten veya tedbirsizlik nedeniyle yaralama, eziyet, çocuk düşürmek, birden fazla evlilik, töre ve namus cinayetleri, cinsel taciz ve saldırı suçu gibi konularla ilgili cezalar belirlenmiştir. Medeni kanunumuzda da düzenlemeler bulunmaktadır. Buna göre aile içi şiddet boşanma nedenidir. Yasal düzenlemelerin dışında idarenin de aldığı birçok önlem bulunmaktadır. Şiddeti önleme merkezleri kurulmuştur. Bu merkezler aracılığıyla maddi yardım, hukuki destek, tıbbi destek, barınma hizmeti, kreş hizmeti rehberlik hizmetleri ve eğitim konusunda destek verilmektedir. Kadın konukevleri inşa edilerek gizlilik ve güvenlik içerisinde şiddet mağdurlarının barınması sağlanmaktadır. 183 nolu telefon hattı ile danışma hizmeti verilmektedir. Belediyelerin kadın danışma merkezleri, konukevleri bulunmakta ayrıca barolar tarafından kadın danışma merkezleri oluşturulmaktadır. Kadın destek uygulaması (KADES) ile acil müdahale söz konusu olabilmektedir. (Hasan Taylan&İhsan Kutlu, 2022, s. 41)

6. ÜLKEMİZDEKİ KADIN HAREKETİ VE HUKUKA YANSIMALARI

Tarihsel süreç içerisinde kadının haklarına sahip olmak için verdiği mücadele sonucu elde ettiği kazanımlar artarak devam etmektedir. Belli başlı dünya devletleri ile başa baş olmasa da ülkemizde de kadınların haklarına sahip çıkmaları ve hukuk talep etmeleri fazla uzun sürmemiş Osmanlı İmparatorluğu döneminde başlayan kadınların hukuk talepleri Cumhuriyet zamanında da devam etmiştir. Bu bölümde eski Türk toplumlarından başlayarak günümüze kadın hareketlerinin gelişimini inceleyeceğiz.

6.1. Eski Türk Topluları

Kadınlar bazı toplumlarda insan yerine bile konulmazdı. Birkaç yüz yıl öncesine kadar kadın İngiliz toplumunda olduğu gibi erkeğin sofrasına bile oturamazdı. Kadının söz verilmeden konuşması yasaktı. Çin’de insan sayılmayıp isim bile verilmez sadece bir numara olarak anılırdı. Avrupa’da şeytan gibi görülüp yakılırdı. Oysa eski Türklerde kadınların özel bir yeri bulunmaktadır. Hiç mübalağa etmeden şu söylenebilir ki kadınlar eski Türklerde eşlerinin yanında ve eşit konumdadırlar. Ailede her zaman söz sahibidir ve siyasi konumu da son derece iyi bir yerdedir. Ece olarak adlandırılan hükümdarın karısı her zaman kocasının yanında ve iktidarın ortağı konumundadır. Öyle ki hükümdarın verdiği bir buyrukta ecenin ismi yoksa bu buyruk olarak görülmezdi ve başka devletlerden gelen elçiler ağırlandıktan ece her zaman kocasının yanında olurdu. Kadınlar erkeğinin yanında savaşa katılırlar iyi kılıç ve at kullanırlardı. Aile yapısı tek eşli aile yapısıdır ve sadece bu açıdan bile kadına verilen önem ortadadır. Özellikle Hun Türklerinin kadın erkek ayrımı yaptığı pek görülmezdi. (Talibli, 2018, s. çevrimiçi)

Türklerin çağdaşı olan topluluklarda durum biraz farklıdır ve cinsiyet ayrımcılığı son derece keskindir. Yukarıda Çin örneğini yineleyecek olursak kızların sadece bir numarası bulunmakta ve isimleri bulunmamaktadır. Hintlilerde kızlar evleninceye kadar babalarının vesayeti altında bulunmaktadır. Araplarda kız bir utanç meselesidir ve bazen kız çocuğu olanlar onları diri diri toprağa

gömmektedirler. Oysa Kız-Oğul kelimeleri Türklerde hiçbir zaman ayrı kullanılmaz ve gören gözün nuru olarak adlandırılırlar. Dede Korkut hikâyeleri de eski Türk toplumlarının kadına bakışı açısından önemli birer kaynaktır. Bu hikâyelerde kızların yarışarak kocalarını seçtiklerini veya kadınların kocalarının yanında savaşa katıldıklarını görebiliriz. Yine Oğuz Kağan destanında, gökyüzünden inen bir güneşten daha parlak bir ışık içinden çıkan kadının Oğuz ile evlenmesi anlatılır. Türklerin önemli destanlarından göç destanında ise gökten inen mavi bir ışıktan Türk soyunun ileri gelenlerinin doğması ise kadınların kahramanların eş ve annelerinin ne kadar önemsendiğini göstermektedir. Çoğu Türk destanlarında kadınlar bilginin sembolü olarak görülmektedirler. Hiç kuşkusuz eski Türk toplumlarında kadınlara verilen değer çağdaşı diğer toplumlardan çok daha ileridir ve bu toplumların Türklerin seviyesine gelmeleri o dönem için neredeyse imkânsızdır. (Gülten Bal & Onur Alp Kayabaşı, 2019, s. 429)

Kadınlara bu kadar önem veren eski Türk toplumu kadınlarının hukuk açısından da çağdaşlarının çok ilerisinde olmaları son derece doğaldır. Hükümdarların her zaman yanında kadınların olduğu ve kararların birlikte alındığını yukarıda belirttik. Bu durum siyasi olarak kadının bulunduğu konumu ve önemini göstermektedir. Bunun yanı sıra eski Türk toplumlarında kadınların ekonomik olarak şu andaki dünyanın birçok ülkesinde sahip olunmayan haklara daha o zamandan sahip olduklarını söylemeliyiz. Ziya Gökalp “Türkçülüğün Esasları” adlı kitabında eski Türklerin feminist olduğunu yazarak kadınların birer Amazon olduklarını binicilik ve silahşörlükte üstün olduklarını belirtir. Eski Türklerde kadınlar tek başlarına hükümdar olabilirler, vali olarak atanabilirler asker veya elçi olarak görevlendirilebilirlerdi. Evlerde kadın ile erkek eşit olarak evi paylaşırlardı, bu ev her ikisine de aitti. Çocukların velayetleri her ikisine de aitti. Yukarıda söylendiği gibi kadınlar ekonomik anlamda son derece özgürlerdi ve kendi malları ile dirliklere, haslara veya malikânelere sahip olabilirlerdi. Ana soy ile baba soy eski Türklerde eşit bir konumdadır. (Gökalp, 2017, s. 130-131)

Eski Türk toplumlarında evlilik aşamasına gelmiş kadın miras alma hakkına sahiptir. Miras hakkı eski toplumlarda hayal bile edilemezken Türk toplumlarında miras hakkının bulunması hukuk bağlamında kadının ne kadar korunduğunu göstermesi açısından önemli bir noktadır. Eski dönemlerin uygar ülkeleri olarak kabul edilen Mezopotamya devletlerinin hiç birisinde bu hak yoktur. Sadece Roma

hukukunun uygulandığı toplumlarda kız evlatlara miras hakkı verilerek yuvasını kurması sağlanırdı. Bir diğer önemli hukuksal hak ise boşanma hakkıdır. Eski Türk toplumlarında kadınlar boşanma hakkına sahiptiler. O dönem için hayal bile edilemeyen bu hak Türk kadınında vardı. Türk toplumuna komşu sayılabilecek bir devlet olan Hint toplumunda kadınların kocaları eğer ölmüş ise sahip çıkan aileden birisi olmazsa öldürülürdü. Böyle bir dönemde Türk kadınının boşanma hakkının önemi daha iyi anlaşılmaktadır. (Telliöğlu, 2016, s. 215)

Eski Türk toplumundaki kadınların her alanda hukuksal olarak neredeyse günümüzle yarışabilecek hukuksal haklarının tam ve mutlak olduğunu söylemek mümkün değildir, zaman zaman bu hakların ayaklar altına alındığı, tanınmadığı dönemlerde olmuştur. Burada vurgulanmak istenen “kadın ve hukuk” insanlar tarafından bir araya getirilemeyen iki ayrı kavram iken bile eski Türk toplumlarında kadına çağdaş ülkelerde hayal bile edilemeyen haklar verilmişti. Kadın erkek ayrımı neredeyse yapılmıyordu. Birlikte savaşıyorlar, evlerini birlikte kuruyorlar, çocuklarını birlikte yetiştiriyorlar, tarlalarında birlikte çalışıyorlardı. Çinliler Türk toplumunda kadınlara verilen değeri ve hukuki hakları çok kısa zamanda anlamışlar kadınların siyasi haklarının önemli olduğunu görmüşler ve hatta çoğu zaman büyük savaşlarda kadınların sözlerinin dinlendiğini fark etmişlerdir. Bu nedenle eski Çinliler Türk toplumu üzerinde siyasi olarak da baskı kurabilmek için Çin kızlarını Türk hakanları ile evlendirmeye çalışmışlar, çoğu zaman bunda başarılı da olmuşlardır. Eski Çin kaynakları tarandığı zaman Hun Türklerinin kadınlarının siyasi statülerine ait bilgilere ulaşabilmekteyiz. Kendisini uygar bir ulus olarak gören Çinlilerin hiçbir milleti önemsemezken Türklere ait kayıtlar tutması Türklere verilen değer açısından çok anlamlıdır. Ne yazık ki Hun Türklerine ait başlıca başvurabileceğimiz kaynaklar sadece Çin kaynaklarıdır. (Ögel, 2020, s. 2)

Türk kadınlarının siyasi olarak söz sahibi olduklarını sadece Çin kaynakları yazmaz Avrupa Hun Türklerindeki kadınların siyasi duruşları ile ilgili olarak Bizans elçisi Priskos önemli detaylar verir. Priskos, Attila'nın karısı Arıkan Hatunu (Arıg-Kan) ziyareti sırasında onun siyasi konumu nedeniyle fazlaca etkilenmiştir. (Özdener, 1988, s. 235)

Aile ve toplum içerisindeki kadının ayrıcalıklı konumu eski Türk toplumlarındaki medeni seviyeyi göstermesi bakımından da önemli bir ölçüttür. Uygur Türklerinde hâkimlik makamına kadar yükselmiş kadınlar bulunmaktadır. Bir

insanın gelebileceği en üst nokta olan hükümdarlık tahtına oturan Boğarık Hatun eski Türk kadınının statüsü hakkında bir fikir vermektedir. Göktürkler döneminde kadınlar siyasi olarak hakanlara vekâlet etmişlerdir. Boğarık Hatun ise Güney Kafkasya'da bulunan Sabir toplumunun başına geçmiş yüz bin kişilik bir orduya kumanda etmiştir. (Tellioglu, 2016, s. 220)

Sonuç olarak eski Türk toplumlarında kadınların hukuk anlamında birçok hakka sahip olduklarını ve bu haklarını kullandıklarını biliyoruz, özellikle siyasi haklar konusunda Türk kadınlarının her zaman sahnede olduğunu görmekteyiz, bazen bir vali olup bir şehri yönetmiş, bazen bir komutan olup orduyu yönetmiştir. Bazen de eşinin yanında ülkeyi yönetmiştir.

6.2 Osmanlı İmparatorluğu

Ülkemizde Osmanlı kadınını büyüteç altına alarak yapılan incelemeler genellikle 1960'lı yıllara tarihlenir. Bu tarihten sonra ülkemizde Osmanlı kadını ve Osmanlı hukuk çalışmalarında kadının durumu daha fazla incelenmeye başlanmıştır. Bu tarihe kadar genellikle araştırma alanı yabancılar tarafından doldurulmuştur. Ülkemizde yapılan 60'lı yıllardan sonraki çalışmalarda yabancı çalışmalara bolca atıf yapılmıştır. Daha özgün çalışmalar tez çalışmaları günümüze yaklaştıkça yapılmaya başlanmıştır. Osmanlı kadınının hukuk karşısındaki durumu ve gelişimini incelemek için genellikle Osmanlı şer'iyeye sicilleri kullanılmış bu siciller incelenerek mahkeme kayıtları vasıtasıyla bir sonuç çıkarılmaya çalışılmıştır. Ünlü tarihçimiz Halil İnalcık bu konudaki öncülerden birisi olarak özellikle sicillerin sosyal ve ekonomik yaşama ışık tuttuğunu tespit etmiştir. (Argıt, 2005, s. 577)

Osmanlı devletinin kuruluş yıllarında kadının yine Eski Türk toplumlarında olduğu gibi aktif olduğunu görmekteyiz. Ekonomik ve sosyal yaşamda son derece aktif rol almışlardır. Türklerin İslamiyet'i kabul etmeleri ile birlikte eski dönemlere göre kadının mahrem olarak görülmesi bazı kısıtlamaları da beraberinde getirmiş kadınların göz önünde bulunmaları artık toplum tarafından hoş karşılanmamaya başlamıştır. Devletin büyümesi ve şehirleşmenin başlaması ile şehirdeki kadınların hak ve hukukları biraz kısıtlanmış ancak kırsal yaşamı fazla etkilememiştir. Bu kısıtlamalar kadının toplumdaki değerini düşürmemekle birlikte verilen değer sonucu uygulanan kısıtlamalar olarak görülmüştür. Yavaş yavaş bulunulan coğrafyanın da etkisi ile eski Türk toplumlarının birçok geleneği değişime uğramış ilk kez Osmanlı

padişahı II. Murat zamanında harem kurulmuştur. Kanuni Sultan Süleyman'dan sonra ise kadın “Mahrem” olarak algılanmaya başlamış dolayısıyla mahremi olmayan kişiler ile görüşmeleri hoş karşılanmamıştır. 1300'lü yıllardan sonra şehirleşmenin artması ile kadınlara özgü çıkarılan fermanlar ile kadınların kıyafetlerinden sokağa çıkmalarına kadar birçok alanda düzenlemeler yapılmıştır. Hatta erkekler ile ne tür ilişki içerisinde olacakları da bu fermanlarda yazılmaya başlanmıştır. Kadınlara karşı iltifat etmemesi ile dikkat çeken III. Osman döneminde ise kadınlar kalın peçe takmadan sokağa çıkamamışlardır. Gerçi kıyafet konusunda çıkarılan fermanlara kadınlar fazla uymamışlar bu nedenle sürekli olarak kıyafet ile ilgili fermanlar çıkarılmıştır ama kadınların tarzlarında bir değişiklik fazlaca olmamıştır. (Şemşek, 2020, s. 197)

Osmanlı İmparatorluğunda kadının geleneksel veya dinsel nedenlerden dolayı toplumdaki yeri biraz geri planda kalmaktadır sonucunu çıkarabiliriz. III. Osman İstanbul'u gezdiği haftanın üç gününde kadınların dışarı çıkması yasaklanmıştır. Padişahın kadınlara fazla iltifat etmemesi görüldüğü kadarıyla sosyal yaşamı da etkisi altına almıştır. Osmanlı Hukukunun İslami kaynaklar tarafından belirlenmesi kadın hakları konusunu etkilemiş kadınların daha çok eve kapanmasına neden olmuştur. Osmanlı hukuk kurallarının zaman içerisinde İslami kaynaklara göre yapılandırılması sonucu kadınlar bundan etkilenmişlerdir. Kadınlar yukarıda söylendiği gibi ev yaşamına itilmişlerdir. Kadınlar bu hukuka göre daha az miras payı almışlar, mahkemelerde 2 kadın tanıklığı ancak bir erkeğin tanıklığına denk sayılmıştır. 1500'lü yıllarda kadınların erkeklerle tanışma ve sosyalleşme aracı olarak kullandıkları meşhur “Kaymakçı dükkânları” yoğun şikâyetler nedeniyle kadınlara kapanmış hatta bu kuralı çiğneyen dükkân sahiplerine ceza verilmiştir. Eyüp'teki kaymakçı dükkânlarında kadınların erkeklerle buluşmaları bazı kesimlerce “Dinin elden gittiği” ve “Kıyametin yaklaştığı” şeklinde yorumlanmıştır. (Şemşek, 2020, s. 191)

Dönemin kadınlarının “Kaymakçı dükkânlarında” erkekler ile tanışıp gelecekte evlenecekleri kişileri seçmelerine getirilen kısıtlama kadın erkek açısından zaman zaman ciddi trajedilere de konu olmuştur. Şemsettin Sami 1873 yılında yazdığı “Taaşuk-ı Talat ve Fitnat” adlı romanında bu konuya çok hüznünlü bir şekilde kesit atar. Romanda yer alan kadın kahraman sırf görücü usulü uygulaması nedeniyle sevdiği erkek ile değil babası yaşındaki bir erkek ile evlenmek zorunda

kalır. Gelişen olaylar sonucu bu adamın gerçek babası olduğu da ortaya çıkar. Birkaç aileyi yok eden bir travma başlar. (Sami, 2020, s. 119 vd.)

Bu tür olaylar kapalı kapılar arkasında olmuş ve gerçektir. Bazen eski Türk filmlerine de konu olan bu hikâyeler için aslını bilmeyenler tarafından alay konusu yapıp eski Türk filmleri acımasızca eleştirilmektedir ama gerçek budur.

6.2.1. Tanzimat dönemi

Yukarıda aktarıldığı üzere Osmanlı İmparatorluğunda geleneksel yapının etkisi, ataerkil baskılar ve dini sebepler ile kadın hakları fazla geniş bir alana yayılamamıştır. Aslına bakılırsa Osmanlı İmparatorluğunda kadının toplumdaki konumunu din bağlamında kanunlar belirlemekteydi. Buna göre ise kadın ile erkek hiçbir zaman eşit olmadığı gibi önceki bölümde dile getirildiği gibi mahkemelerde bir kadın değil iki kadının tanıklığı ancak bir erkeğin tanıklığı ile eş tutuluyordu. Kırsal bölgelerde yaşayan kadınlar yerel koşullar nedeniyle üretime daha fazla katılmakta ev içinde daha fazla sözleri geçmekteydi. Yine yukarıda zikredildiği gibi şehirleşmiş yörelerde durum kadının aleyhine işlemekteydi kadın buralarda ev içerisine kapanmış bir konumda idi.

Söylenenlerden Osmanlı İmparatorluğunda kadınların çok kötü durumda olduğu çıkarılmamalıdır. Dönemine göre Avrupa halklarının çok ilerisinde haklara sahiptirler. Kadınlar birçok Avrupa ülkesinde evlendiğinde erkeğin mülkiyetinde sayılırken Osmanlı kadını evlendiği zaman bile bağımsız bir konumdadır. Yani kadının ehliyeti tamdır. Osmanlı hukukunda mal ayrılığı rejimi uygulandığı için kadınlar kendi malları üzerinde istedikleri gibi tasarruflar bulunurlar kocalarından izin almaları gerekmez. Her ne kadar kadınların tanıklığı hususunda bir sorun bulunmakta ise de Osmanlı kadını hak ehliyetini ve fiil ehliyetini haiz olduğu için davada taraf olabilmektedir ve davalarını takip edebilmektedir. Pratikte bir karşılığı olmasa bile Osmanlı kadını açısından kâğıt üstünde menkul-gayrimenkul mülkiyeti edinme hususunda bir engel bulunmamaktadır. (Yürüt, 2017, s. 373)

1800'lü yıllara gelindiğinde insanların dış dünya ile etkileşimleri bu dönemlerde yurt dışına giden Şemsettin Sami, Celal Nuri İleri örneklerinde olduğu gibi aydınların konuya ilgi duymaları kadın hareketlerinin başlangıcı olmuştur. Aydınların girişimleri toplumdaki duyarlılığı arttırmış ancak pratikte pek fazla bir değişim olmamıştır. Ancak, bu çalışmalar sayesinde dış dünyadaki kadın

hareketlerinin dikkatle izlenmesi gündeme gelmiş ister istemez bu talepler cılız bir şekilde de olsa Osmanlı İmparatorluğunda da dillendirilir olmuştur. Osmanlı İmparatorluğunda kadın sorgulanmaya başlanmış bu sorgulamadan artık dönüşün olmadığı da süreç içerisinde belli olmuştur. Sorgulanan konular arasında evlilik başta olmak üzere eğitim konusu genel olarak kadın hakları bulunmaktadır.

Tanzimat dönemine gelindiğinde kadınların durumunda iyileştirmeler yapılmıştır. Islahat Fermanı insanlar arasında cinsiyet ayrımının yapılmayacağını belirtmiştir. Kadınların miras hakları tanınarak evlilik hususunda da iyileştirmeler yapılmıştır. Evlilik izne tabi tutulmuş imamlar nikâh memuru gibi hareket etmişlerdir. Tanzimat dönemine damgasını vuran bir olgu da kadınların kamusal alandaki durumlarının ne olacağı konusudur. Bu ciddi tartışmalara sebep olmuş ve süreç içerisinde kadınların kamusal alanda boy göstermeleri kaçınılmaz olmuştur. Tanzimat döneminin kadın hakları konusunda en zayıf kalan bölümü kadınların ekonomiye katkıları konusu olmuştur. Tanzimat döneminde bu konuda bir ilerleme yaşanmamıştır.

Tanzimat ve Islahat Fermanları sonrası kadınlar için özel bir düzenleme getirilmemekle birlikte genel atmosfer kadınlarında daha özgür hareket etmelerine yol açmıştır. Fransız Devrimi sonrası kadınlar söylenen sözlerin kadınları kapsamadığını fark edince nasıl hayal kırıklıklarına uğramış ise Osmanlı kadını da Tanzimat ve Islahat Fermanlarında aynı hayal kırıklığını yaşamışlardır. Buna rağmen Osmanlı kadınının, kadın hareketleri batı dünyasının kadın hareketlerinden geri değildir ve bu hareketler at başı gitmiştir. Batı dünyasındaki birinci dalga feminizm olarak adlandırılan hareketler ile Osmanlı kadınının hak arayışları aynı zaman dilimine denk gelmektedir. Osmanlı kadınları da dergi çıkarabilmekte dernek kurabilmektedir. Kadın dergilerinin varlığı kadınların kişisel olarak da kendilerini dış dünyada ifade edebilmelerine olanak sağlamıştır. Çıkarılan dergilerin bir kısmı erkekler tarafından çıkarılmış olsa da sadece kadınların çıkardığı dergiler fazlaca basın hayatını işgal etmiştir. (Yürüt, 2017, s. 377)

6.2.2. II. Meşrutiyet dönemi

Artık Osmanlı kadını I. Meşrutiyet döneminden gelen tecrübesi ve birikimi ile her geçen gün yeni kazanımlar elde etmenin peşindedir. Osmanlı İmparatorluğunda özgürlük ve eşitlik kavramları en güçlü olarak belki bu dönemde

dillendirilmiştir. Kadınlar ve aydınlar, kadınların gelenek ve dinsel yapının istediği kadın tipi, Avrupa'nın etkisi altında Avrupalı kadın tipi ve asıl olarak ideal kadın tipi ne olmalıdır konusunu tartışmaya başlamıştır. II. Meşrutiyet döneminde atılan tohumlar gelecekteki Türk kadınının da etkilendiği bir yeşerme sürecine girmiştir. Bu dönemde ilk kadın cemiyetleri kurulmuş kadının geleneksel yapısı değiştirilmeye çalışılmıştır. Bunda II. Meşrutiyette çıkarılan kadın dergilerinin ve gazetelerinin fazlalığı etkili olmuştur. Özellikle “Kadınlar Dünyası” adlı dergi zamanının çok ötesinde çok keskin yazılar kaleme almıştır. Osmanlı kadın hareketini organize etmiş bir dergi olarak bu dergiyi görebiliriz. Bu derginin bir başka özelliği ise tamamen kadın yazarlar tarafından oluşmasıdır. Kadınlar II. Meşrutiyet döneminde dernekler aracılığıyla konferanslar düzenlenmeye de başlamışlardır. (Erdoğan Gülcü & Samiye Tunç, 2012, s. 161)

Bu arada dünya kadınları da kendi ajandalarına göre hareket ederek çalışmalarını yürütmektedir. Berlin'de uluslararası bir kadın konseyi toplanır. Üçüncüsü düzenlenen bu kadın konseyinin Osmanlı kadını açısından en önemli kısmı burada Osmanlı kadınının da uluslararası düzeyde temsil edilmesi ve Osmanlı kadını tarafından bu konseyde konuşma yapılmasıdır. Beş yılda bir yapılan bu konseyin 1900 yılında Paris'te yapılan ayağında Osmanlı kadını adına Selma Rıza'nın konuşması Osmanlı kadınının bir ilkidir. 1904 yılında Berlin de toplanan kongrede ise Osmanlı kadını olarak Hayriye Bin Ayad konuşmuştur. Her iki konuşmacı da hukuk talep etmiş kadınlara verilmeyen hukuksal haklardan hükümetleri ve erkekleri sorumlu tutmuşlardır. II. Meşrutiyetin en önemli özelliklerinden birisi artık Osmanlı kadınının dış dünyada daha görünür kılınmasıdır. Halide Edip'in öncülük ettiği “Teal-i Nisvan” derneği kurulmuş Osmanlı kadınının eğitimini ve kültürünü yükseltmek derneğin belli başlı amaçları arasında yer almıştır. Osmanlı kadınının dış dünyada olup bitenleri takip edebilmesi için derneğe üye olanların aynı zamanda İngilizce kursuna kaydolmaları şart koşulmuştur. Halide Edip dernek aracılığıyla konferanslar vermeye başlamış Osmanlı İmparatorluğunda bir ilk bu konferanslarda yaşanarak ilk kez kadın ve erkekler aynı salonda konferansları dinlemiştir. (Özdemir, 2019, s. 19)

Bu dönemde Osmanlı kadınının hukuk taleplerini şöyle özetleyebiliriz. İlk sırayı doğal olarak eğitim almaktadır. Tanzimat döneminde eğitimin bir sorun olduğu artık ortaya çıkarılmıştır. Süre gelen dönemde eğitimde kadınların lehine bazı

çalışmalar yapılmış ve kızların sıbyan okullarına devamı zorunlu kılınmıştır. Muallim okulları açılmış ilk mezunlarını vermiştir. Tanzimat ile başlatılan eğitim hizmetleri Meşrutiyet döneminde daha kaliteli bir konuma getirilmeye çalışılmış, Anadolu'dan gelmek isteyen kız öğrenciler için yatılı okulların açılması gündeme getirilmiştir. Kadınların yükseköğrenim görme hakları da bu dönemde gerçekleşmiştir. İkinci olarak Osmanlı kadınının aile hukuku konusundaki talepleri sayılabilir. Kadınlar, cari olan kızlarda dokuz yaş erkeklerde on iki yaş evlenme sınırının kızlarda 19-25'e erkeklerde ise 23-30'a çıkarılması için çaba göstermişlerdir. Çok eşlilik konusu kadınların gündeminden hiç düşmemiştir. İslam hukukunda kadınlarında boşanma hakları olmasına rağmen zaman içerisinde bu oldukça kısıtlanmış neredeyse yok edilmiştir. Kadınların boşanma konusundaki hukuki talepleri Meşrutiyet dönemine damgasını vuran en önemli aile hukuku isteklerinden birisidir. "Hukuk-ı Aile Kararnamesi" ile birlikte kadınların aile hukukunda verdikleri mücadelenin birçoğuna kavuştukları görülmektedir. Evlenme yaşı ile ilgili iyileştirmeler yapılmış, evlenme yaşı sınırı kızlarda 17, erkeklerde ise 18 kabul edilmiştir. Çok eşlilik sınırlandırılmış, boşanmak isteyen kadınların sebep alanı fazlaştırılmıştır. (Ahmet Özkiraz & M. Nazan Arslanel, 2011, s. 5)

Kadınların bu dönemde verdikleri hukuk savaşında bir başka başlığı ise kadınların çalışma hayatları ile ilgili durumları oluşturmaktadır. Kadınlar sürekli olarak erkeğe bağımlı kalmak istememektedir. Kadınların ikinci planda kalmalarının, erkekler tarafından hor görülmelerinin ve itilip kakılmalarının en büyük sebebi olarak çalışma hayatı görülmektedir. Derneklerin, gazetelerin, dergilerin ağırlıklı konusu kadının çalışma hayatıyla ilgilidir. Bu amaçla dönemin kadınlarına meslek edinmeleri için kurslar düzenlenmeye başlanmıştır. Mücadele sonucu devlet dairelerinde boy kadınlarda gösteremeye başlamışlardır. Meşrutiyet döneminde kadınların oy hakkı konusu ara ara gündeme gelmiş olsa da bu dönemde siyasi alanda kadınlar pek görülmemiştir. Kadınlar siyasi haklarına kavuşabilmek için Cumhuriyeti beklemek zorunda kalmışlardır.

Osmanlı İmparatorluğunda kadın hakları konusunda uzun yıllar geleneklerin ve dinin etkisi altında kalan kadın haklarının zaman içerisinde dış dünyadaki gelişmelere paralel olarak gelişmesi kadınların taleplerini yüksek sesle dile getirmeleri kaçınılmaz olmuştur. Tanzimat dönemi ile başlayan ve II. Meşrutiyet ile devam eden süreçte bu talepler kadın hareketlerinin artması ve etkili olması sonucu

karşılanmaya başlanmıştır. Hak ve hukuk taleplerini dile getiren kadın hareketi Osmanlı İmparatorluğunda kök salmış Cumhuriyet dönemini de etkileyen bir bilince ulaşmıştır. Bu dönemde Halide Edip gibi kadın entelektüeller yetişmiş, kadınların eğitim, aile hukuku, siyasal haklar, çalışma yaşamı konusunda birçok konu yüksek sesle dile getirilmiş ciddi mevziler kazanılmıştır. Kadın hakları bu bağlamda ele alındığında Osmanlı İmparatorluğunda başarıya ulaşmış dış dünya kadınının hak ve hukuk mücadelesinin bir benzeri burada da verilmiştir. Öğretmenlik gibi kutsal bir meslekte kadınlar ilk olarak devlet memuru olarak atanmış Osmanlı İmparatorluğunun son dönemlerinde tiyatrolarda, sahnelerde kadınlar boy göstermeye başlamışlardır. Osmanlı İmparatorluğunun uzun savaş yılları erkek nüfusunu kadın nüfusu aleyhinde geliştirmiş bunun sonucu olarak kadınlar zorunlu da olsa çalışma yaşamında daha fazla yer almışlardır.

Osmanlı İmparatorluğu gibi geniş bir coğrafyaya yayılan ve içerisinde birçok din, etnik köken barındıran imparatorluğun yıllarca ayakta kalması sadece silah gücü ile olmamıştır. Diğer imparatorlukların kendi tebaası daha üstün tutulmuş ve bunlara daha farklı davranılmıştır. Ancak Osmanlı imparatorluğunun tüm tebaası eşit tutulmuş ve kimse kimseden ayrılmamıştır. Tam anlamıyla 72 milleti bir arada tutmak için esaslı bir hukuk nizamının da olması gerekirdi ki bu hukuk nizamına herkes erişebilsin ve hukuk yolunu kullanabilsin. Doğal olarak Osmanlı kadını da hukuk nizamını ve mahkemeleri her zaman kullanmışlar ve bu yolla haklarını aramışlardır. Davaların dörtte biri kadınların davacı olduğu davalardır. Kadınlar sadece dava yolunu kullanmamışlar gerektiğinde şikâyet yolunu da kullanmışlardır. Osmanlı kadınının yaklaşık %10'u bu yolu da kullanmaktan çekinmemiştir. Kadınların mahkemeye başvurmalarını kolaylaştırma adına haftanın bir günü sadece kadınlara ayrılmıştır. Gerçi bu tam bir kural haline gelmemiştir ama kadınlar açısından altı çizilmesi gereken bir husustur. (Köse, 2016, s. 292-293)

Bazı medeni hukuk konularında Osmanlı kadını ile Osmanlı erkeği arasında hukuk önünde bazı farklar bulunsa da mülkiyet hakları konusunda bu farklılık ortadan kalkmaktadır. Osmanlı kadını kendi mülkiyeti üzerinde her türlü tasarrufu yapabilmekteydi. Şunu da hemen belirtmek gerekir ki Osmanlı kadınının bu tasarruf hakkını korumak için ciddi savaşlar vermesi gerekmiş çoğu zaman mahkemeleri kullanmış mahkemelerin yetersiz kaldığı durumlarda şikâyet yoluyla padişaha kadar ulaşmışlardır. Osmanlı kadınının zorluklarla karşılaşsa da mülkiyet hakkı olması son

derece önemlidir. Mülkiyet hakkı insan hakları ile ilgili tüm belgelerde temel hak olarak görülmektedir. Halk arasında “Mülkiyet hakkı kutsaldır” sözü yaygındır. Mülkiyet hakkı özgür birey ile ilişkilendirilmektedir. (Akyılmaz, 2017, s. 329)

Burada şu yorumu yapabiliriz; Osmanlı kadınının mülkiyetini korumak için verdiği uğraşın temel kaynağında ataerkil yapının kadını sürekli yok saymak istemesi bulunmaktadır Osmanlı kadınının mülkiyeti daha çok miras hakkından ileri gelmektedir ve doğal olarak kadınların miras hakları her zaman sorun olmaktadır. Aslına bakılırsa bu anlamda günümüzde özellikle kırsal kesimlerde de kadınların miras hakkı hala bir sorundur ve miras söz konusu olduğunda geleneksel yapıya sahip kesimlerde kadına miras verilmesi hususu her zaman tartışmalıdır. Kadının bu hakkı için günümüzde de mücadele etmesi gerekmektedir. Osmanlı kadını mücadelesinden hiç vazgeçmemiş ve bu hakkını sonuna kadar kullanmıştır.

Özetlemek gerekirse Kadınlar Osmanlı İmparatorluğu’nda Tanzimat, Islahat, Meşrutiyet süreçleri süresinde kadın hareketleri sonucu hukuki kazanımlar elde etmişlerdir. Kadınların tıp fakülteleri içerisinde ebelik eğitimi almaları kadınların sağlık alanına girmesinin başlangıçlarından en önemlisi olarak kabul edilmektedir. Yaygın olan köle ve cariye uygulaması kadınların haysiyetlerini yok eden onları insanlık dışı uygulamalar ile baş başa bırakan uygulamalardı. Bu dönemde cariye ve kölelerin alınıp satılması kesinlikle yasaklanmış, böylece haysiyet kırıcı bir uygulamanın daha sonuna gelinmiştir. (Ersöz, 2020, s. 229)

Kızlar miras hakkından yararlanmakta idiler ve Osmanlı imparatorluğunda miras konusu ile ilgili birçok dava mahkemelere götürülmüştür. Ancak kızların aldıkları miras hakkı erkekler ile müsavi değildir. 1847 yılında yayımlanan İrade-i Seniye ile bu eşitsizlik giderilerek erkek ve kızların terekeden eşit pay almaları sağlanmıştır. Bugünkü ortaokul düzeyini karşılayan rüştiyeler kızlar için kapılarını açmışlar, böylece kızlarında ilkokuldan sonra ortaokul eğitimleri alarak bir adım daha ileriye gitmeleri sağlanmıştır. Bununla da yetinilmeyerek kızların okullara gönderilmesi Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ile zorunlu hale getirilmiştir. Kızların ilk ve ortaokul düzeyinde eğitim görmeleri ile birlikte bu kızların eğitimlerinin kadın öğretmenler tarafından sağlanması sorunu gündeme gelmiştir. 1870 yılında Dârü'l Muallimât adıyla kız çocuklarını okutmak ile görevli kadın öğretmenlerin yetiştirilebilmesi için bir yüksek okul açılmıştır. Osmanlı devletinde cari olan mecellenin uygulanması hususunda “Hukuk-ı Aile Kararnamesi” adı altında bir

düzenleme getirilerek o zamana göre kadınların aile hukuku açısından çok ihtiyaç duydukları ve kadınları mağdur eden bazı düzenlemeler, kadınların lehine geliştirilmiştir. Evliliğin resmi nikâh memuru önünde yapılması evlenme yaşının kadınlarda 17'ye çıkarılması geleneksel düzlemde süren zorla evlendirmelerin geçersiz kılınması gibi düzenlemeler kadınlara büyük bir nefes aldırıştır. 1876 yılında çıkartılan Kanun-ı Esasi tarihimizdeki ilk anayasa olma unvanı ile birlikte birçok yenilik getirmiş kızların ilköğretimlerinin zorunlu hale getirilmesi anayasal güvence altına alınmıştır. 19. yüzyılın son yıllarında kadınların kendi ayakları üzerinde durmalarının ve aile ekonomisine katkı sağlamalarının önü açılarak ücretli işçi olarak çalışabilmeleri sağlanmıştır. Fazla bir zaman geçmeden kadınların devlet dairelerinde resmi memur olarak çalışmalarına da izin verilmiştir. 1.Dünya Savaşı arifesinde kadınların tüccar sınıfına girmelerine de engel kalmamıştı. Daha sonra şimdiki üniversiteleri karşılayan darülfünunda kadın ve erkeklerin bir arada okumaları sağlanmıştır. (Aksoy, 2017, s. 53)

Kadın hareketlerinin batıda öncüleri olmuş ve bunlar bazen giyotine gitme pahasına kadın haklarını savunmuştur. Osmanlı kadını da hukuksal hakların kullanılmasında ve bu kazanımlarında kadın hareketlerinin bayrağı olmuş kadınlara haklarını borçludurlar. Toplumunu bilinçlendiren bu toplumda kadının da adı ve yeri var diyen çeşitli alanlarda boy göstermiş bu kadınlardan Fatma Aliye Topuz, Emine Semiye, Halide Edip Adıvar, Nakiye Elgün gibi Osmanlı aydınını örnek verebiliriz. (Avcı, 2016, s. 233)

Edebi tarihimizin ilk kadın romancısı unvanını alan Fatma Aliye alanının öncü kadınlarından birisidir. Kocasının okuduğu kitapları yırtmasına kadar varan birçok zorluk ile karşılaşmış ama azmi ile yılmadan çalışması sonucu topluma kendisini kabul ettirmiştir. Bir ilke imza atarak ilk kadın gazetecimiz unvanını alan Selma Rıza Feraceli Türk Kızılay'ının kurulmasında öncülük etmiştir. İşgal kuvvetlerinin İstanbul'u işgali sonunda Cemiyet-i Akvâm'a yazdığı mektup öylesine ses getirmiştir ki Cenevre'ye davet edilmiştir. Osmanlı döneminin öncü kadınlarından en ünlüsü ve bilineni kuşkusuz Halide Edip Adıvar'dır. Yurdun işgal edildiği dönemde yaptığı ateşli konuşmalar büyük kitleleri etkilemiştir. Amerikan mandası yanlısı olan Adıvar daha sonra bu fikrinden vazgeçerek milli mücadele saflarına katılmıştır. Remziye Hisar Madam Curie'den ders alabilmiş şanslı insanlardan birisidir. Kimya alanındaki ilklerimizdendir. Yine ilklere imza atmış ilk

ressamlarımızdan Mihri Müşfik sanat alanında da kadınların cesaretlenmesine ön ayak olmuştur. Sanat alanında kadınlarda var diyen Mihri Müşfik kız Sanayi-i Nefise okulunun kurulmasına önyak olmuştur. (Naymansoy, 2009, s. 144)

Saydığımız bu sınırlı örneklerin dışında Osmanlı kadınına bir basamak yukarıya taşımaya çalışan ismi tarihçe not edilmiş veya edilmemiş birçok kadın bulunmaktadır. Tarih boyunca bütün hareketlerde olduğu gibi adı ön plana çıkmış birkaç kişi varsa da adı tarihin tozlu sayfaları arasında kaybolmuş kadınlarda bulunmaktadır.

6.3 Cumhuriyet Dönemi

Cumhuriyetin ilanı ile birlikte yeni bir döneme girilmiştir. Osmanlı İmparatorluğunun çok uzun yıllar boyunca sürekli savaş içerisinde bulunması, bu savaşlar sonucu bazı topraklarını kaybetmesi sürecinde kadınların bazen hakları kısıtlanmıştır. Bazen de erkeklerin uzun savaşlar sonucu azalması ve cephede olması nedeniyle iş hayatına atılmışlardır. Eski Türk toplumlarından gelen Osmanlı İmparatorluğu'nun değişik demografik yapısının getirdiği çeşitlilik, gelenekler, dini değerler sonucu bir birikim oluşmuştur. Bu birikimle kadınlar cumhuriyet dönemine ulaşmışlardır. Cumhuriyet dönemine gelinen noktada kadının statüsü bu birikimde dikkate alınarak yeniden gözden geçirilmiş kadının hukuksal kimliğinde yeni çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. Türk kadınının zamanın çağdaş dünyasının gerisinde kalmaması için köklü reformlar yapılması gerekmiştir. Kadınlar, Osmanlı İmparatorluğunun son yıllarında ki batılılaşma çabalarının etkisi ile bir takım haklar elde etmişlerdir. Öncü kadınlar, kadın mecmuaları, gazeteleri vb. nedenlerle kadın hukuku daha çok görünür olmuş ise de somut durumda ülkenin geneline bakıldığında kadın ev içine hapsedilmiş, eğitim ve öğretimden mahrum edilmiş, sosyal yaşamdan uzaklaştırılmış durumdadır.

Cumhuriyeti kuran kadrolar kadının, aile ve toplumu birbirine bağlayan en önemli bağ olduğunun bilincindedir. Bu nedenle ciddi bir toplumsal değişimin gerekliliğine ve cumhuriyet kadınının ailede ve dışarıda sosyal yaşamın her alanında erkekler ile eşit olması ve eşit haklara sahip olması gerektiğine inanmışlardır. Ülkenin geri kalmışlığının ana sebebi olarak kadının geri planda kalması görülmüş bunun için kadının gerek toplumsal açıdan gerekse siyasal açıdan daha güçlendirilmesi hususunda çalışmalar yapılmıştır. Kurtuluş savaşında Türk kadınının

gösterdiği büyük kahramanlıklar ve fedakârlıklar Türk kadını ön plana çıkarmış bu kahramanlık ve fedakârlık bir farkındalık unsuru olarak ideal yurttaş tipi olarak benimsenmiştir. Bu bağlamda Mustafa Kemal Atatürk tarafından kurulan Cumhuriyet ile birlikte toplumsal ilerlemenin kapıları açılmış ve peşi sıra reformlar yapılmaya başlanmıştır. Genç Cumhuriyetin ilk kanunlarından birisi Tevhid-i Tedrisat Kanunu çıkarılarak kızlar ve erkeklerin eşit eğitim görmeleri sağlanmıştır. Öğrenimin birleştirilmesi ile bütün eğitim kurumları milli eğitim bakanlığına bağlanmıştır. Kadınlar açısından çok önemli bir düzenleme olan ve birçok kadının sıkıntı yaşadığı bir dizi sorunu ortadan kaldıran medeni kanun 1926 yılında çıkartılarak yürürlüğü konulmuştur. Türk kadını açısından bu kanundaki en önemli kazanımlardan birisi çok eşliliğe son verilmesi ve erkeğin tek taraflı boşanma hakkının ortadan kaldırılmasıdır. Böylece yıllarca Türk kadınının üzerinde Demokles'in kılıcı gibi asılı duran ve aile yaşantısını çekilmez hale getiren çok eşlilik son bulmuştur. Aynı düzenleme ile birlikte kadınlara da boşanma hakkı gibi velayet hakkı da tanınmıştır. Artık bu düzenleme ile birlikte Türk kadını kendi malları üzerinde rahatlıkla tasarruf edebilmektedir. (Öztürk, 2020, s. 79)

Yüzyıllar boyunca dünya kadınının yok sayılması ile mücadelesinin sembolü haline gelmiş oy verme hakkı 1930 yılında çıkarılan belediyeler yasası ile kadınlara verilmiştir. Böylece kadınlar belediyelerde seçme ve seçilme hakkına kavuşmuşlardır. Dünya kadını sadece oy verme hakkı için çaba göstermemiş siyasal alanın her noktasında var olabilmek için siyasi parti kurma çalışmaları da yapmak istemiştir. Ülkemizde ki kadınlar bu hakkı elde etmek için yoğun olarak çaba göstermişlerdir. Öncü kadınlarımızdan Nezihe Muhittin başkanlığında bir grup kadın “Kadınlar Halk Fırkası” adında bir parti kurma girişiminde bulunmuşlar ancak 1909 yılında çıkarılan seçim kanunu gerekçe gösterilerek bu girişimleri engellenmiştir. Bu parti çalışması dernekleşme ile son bulmuştur. Bu konudaki haklarına kavuşmak için Türk kadını biraz beklemek zorundadır. (Tuzak, 2017, s. 46)

Köy kanunundaki bazı düzenlemelerden sonra kadınlarında köy muhtarı olmalarının yolu açılarak ihtiyar meclislerine girmeleri sağlanmıştır. Nihayet 1934 yılında Türk kadınının beklediği ve sinyalleri belediye kanunu, köy kanunu ile verilen oy verme hakkı anayasa değişikliği ile sağlanmıştır. Artık Türk kadını da oy hakkını elde ederek seçme ve seçilme hürriyetine kavuşmuş kadın hareketi konusunda önemli bir dönemeç daha alınmıştır. Türkiye’de bir ilki gerçekleştiren

Gül Esin, Aydın ilinde muhtar seçilmiştir. Demircidere köyü 06.11.1933 günü Türkiye’de bir ilki gerçekleştirmiştir. 500 kişilik seçmeni 8 kişiden oluşan muhtar adaylarını tek tek incelemiş ve 8 muhtar adayının içerisinde tek kadın aday olan Gül Esin’i seçmişlerdir. (Güneş, 2010, s. 176)

Kadınların belediye başkanı olmasının yolunu ise Türkiye’de ilk kez Artvin’in Kılıçkaya (Ersis) kasabasında başkanlığa aday olan Sadiye Hanım (Ardahan) açmıştır. Burada bir bilgi kirliliğine de parmak basmak gerekir. Türkiye’nin ilk belediye başkanı Sadiye Hanım olmasına rağmen Türkiye’nin ilk belediye başkanı olarak Müfide İlhan gösterilmektedir. Sadiye Hanım 1930 yılında Belediye kanununun çıktığı yıl belediye başkanı seçilmiştir oysa Müfide İlhan 1950 yılında Mersin ilinin belediye başkanı seçilmiştir arada 20 yıllık bir fark bulunmaktadır. Buradan anlaşılıyor ki ilk kadın belediye başkanı olarak Müfide İlhan’ın görülmesi “İl” olma özelliğinden kaynaklanmaktadır. (Arslan, 2009) Magazin düzeyinde kalsa da bir bilgi kirliliğine daha değinmek gerekir. Türkiye’nin ilk kadın belediye başkanı olarak kimi yerlerde Zekiye Midyat ismi geçmektedir, “Hükümet Kadın” adlı filmle birlikte Zekiye Midyat ismi ilk belediye başkanı olduğu algısını yaratmış olabilir oysa Zekiye Midyat 1965 yılında Mardin’in Midyat ilçesinde belediye başkanı olarak görev yapmıştır. (Karatabanoğlu, 2023, s. çevrimiçi)

Kadınların var olabilmesi için keşfettikleri “Siyasal arenada boy göstermeliyiz” düşüncesi sonucu uzun yıllar dünya çapında verilen mücadele de yavaş yavaş ülkeler kadınların seçme ve seçilme hakkını tanımaya başlamışlar kadınlar milletvekili seçilerek parlamentolara girmiş ve siyaset arenasında da boy göstermeye başlamışlardır. Ülkemizde kadına seçme ve seçilme hakkı verildikten hemen sonra ilk belediye başkanı seçilmiş ve kadınlar siyasi alanda da var olduklarını erkeklerden geri kalmadan yönetimlerini bizzat yerine getirdiklerini göstermişlerdir. Kadın kazanımları açısından sıra da milletvekili seçilip parlamentoya girme hakkı vardır. 1935 seçimlerinin ardından 17 kadın milletvekili parlamentoya girerek bir ilke imza atmıştır. (Melike Çakır & İfat Karakoç, 2023, s. 281)

Milletvekili olarak meclise girilmesi ile birlikte seçme, seçilme ve oy hakkı konusunda bütün engeller aşılmış olmasına rağmen gerek o günlerde gerek günümüzde ülkemizde ve dünyada kadınların gerçekten siyaset arenasında olup

toplumu yönlendirici etkisi tartışmalıdır. Birkaç Avrupa ülkesi sayılmaz ise kadın milletvekillerinin meclise girme oranları ve partilerin kadınlara ayırdığı kotalar istenen ve beklenen düzeye ulaşamamıştır. Bütün partiler belli bir kota koymaya çalışmakta ama bu yetersiz kalmaktadır. Erkek egemen partilerin kalın ataerkil zırhlarını delip içeri girebilen kadın sayısı oldukça az olduğu için kota fikri ortaya atılmaktadır. Bu yolla sınırlı da olsa kadınların siyasete girmesi sağlanmaktadır. Kotanın sınırlı olması nedeniyle kadınların siyasal yaşamda etkili olmadıkları gerçeği öylece durmaktadır. Dünya kadınlarının bu alanda kat edebilecekleri son derece uzun ve zorlu bir yol vardır.

Siyasi arenada mücadele vererek bakanlık mevkiine gelen ilk kadınıımız Türkan Akyol'dur. 1971 yılında Nihat Erim hükümetinin ve ülkemizin ilk kadın bakanıdır. Sağlık Bakanlığı gibi önemli bir bakanlık yürütmüştür. Türkan Akyol aynı zamanda ülkemizin ilk kadın rektörüdür 1980 yılında Ankara Üniversitesi rektörü seçilmiştir.

Devlet erkini kullanarak yönetici konumunda olmak bir kadın için çok önemli bir pozisyonudur. Bu pozisyon sayesinde kadınların toplum tarafından farkına varılması daha kolaylaşmakta kadınların kazanımları artmaktadır. Bu bağlamda ele alındığında devlet erkini kullanma amacıyla 1989 yılında İçişleri Bakanlığı bir açıklama yaparak artık kadınlarında kaymakamlık sınavlarına girebileceklerini duyurmuştur. Bu duyuru siyasal bilgiler fakültesi mezunları arasındaki kadınları çok heyecanlandırmış, yapılan sınav ile birlikte Özlem Bozkurt Gevrek ülkenin ilk kadın kaymakamı olmuştur. Görev yeri olarak Çankırı ili bünyesine atanmıştır. Artık kadınların devlet erkini de kullanarak yönetimde yer almasının önü açılmıştır. İlk kadın valimiz Lale Aytaman Muğla iline atanarak görevine başlamıştır. Bu iki ilk ile birlikte kadınların ülkemizdeki hukuksal durumlarında bir basamak daha atlanmıştır. Türk kadını açısından kaymakamlık, valilik, belediye başkanlığı, bakanlıktan sonra sıra başbakanlığa gelmiştir. 1993 yılında Tansu Çiller tarafından kurulan hükümetle birlikte Türkiye'de ilk kez bir kadın başbakanlık makamına gelmiştir. Dünyadaki sayılı ülkelerde böyle bir statüde kadın varken ülkemiz kadını açısından bu durum gerçekten çok önemli bir dönüm noktasıdır.

Genç Türkiye'de artık kadınların iş yaşamlarına hiç olmadığı kadar girdiği görülmektedir. Çalışma yaşamına giren kadınlarımızın sıkıntı yaşadıkları konuların başında doğum izni bulunmaktadır. Bu konuda da yasal bir düzenleme yapılarak

1930 yılında sorun kadınlar lehine düzenlenmiştir. Kız çocuklarının meslek edinmeleri son derece önemli görülmüş ve bu konuda düzenlemeler getirilmiştir. 1936 yılındaki iş kanununun yasalaşması ile birlikte kadınlar çalışma hayatlarında bir nebze olsa da nefes almaya başlamışlardır.

1930 yılında kadınların ve çocukların korunması ile ilgili düzenleme umumi hıfzıssıhha kanunu ile yapılmıştır. Özellikle kırsal kesimde yaşayan kadınlarımız açısından son derece önemli olan bir husus anne ve çocuk sağlığı hususudur. 1952 yılında Sağlık Bakanlığı teşkilat yapısında değişiklik yapılarak anne ve çocuk sağlığı birimleri oluşturulmaya ve hizmeti verilmeye başlanmıştır. Paralel olarak 1965 yılında kadınların büyük bir sorunu olan istemsiz gebelik hususu da dikkate alınarak gebelik önleyici araçlar hususunda bir serbesti tanınmıştır. Zorunlu olmak koşuluyla kürtaj hakkında da bir serbestlik getirilmiştir.²⁹ Nüfus planlaması hakkında yasal bir düzenleme yapılmıştır.

Kadınlar erkekler ile sosyal hayatta eşit kabul edilmiyorlardı ama en ağır işlerde kadınlarında olduğu madenlerde çalıştırıldıkları da bir gerçektir. 1935 yılında 45 numaralı yeraltı işleri –kadınlar- ILO sözleşmesi kabul edilerek kadınların yer altında çalışmalarının önüne geçilmiştir. Ülkemiz tarafından 1937 yılında bu sözleşme onaylanarak iç hukukumuzda geçerlilik kazanmıştır. Bu önemli sözleşme 1935 yılında kabul edilmiş iç hukukumuzda 23 Haziran 1937 tarihli 3638 sayılı resmi gazetenin 13. sayfasında yayınlanarak 21 Nisan 1938 yılında yürürlüğe girmiştir.

ILO sözleşmelerine kısa bir paragraf ayırmak gereklidir. Çünkü kadının çalışma yaşamı söz konusu olduğunda erkek kadın ayrımcılığını en aza indirmek toplumsal cinsiyet ayrımını yok etmek için ILO uluslararası düzeyde çeşitli standartlar oluşturmaya çalışmaktadır.

ILO sözleşmelerinin bir kısmı ülkemiz tarafından onaylanmış ancak bir kısmı henüz onaylanmamıştır. ILO sözleşmelerinin bir kısmı tamamen kadınlara ayrılmış

²⁹ Kürtaj konusu çeşitli gerekçelerle tüm dünyada uzun yıllardır tartışılan ancak henüz tam bir fikir birliği sağlanamayan konulardan birisidir. Ulusal ve uluslararası kadın örgütleri bu konuyu sürekli gündemde tutmakta çoğunlukla geri kalmış ülkelerdeki istemsiz gebelikler sonucu sağlıksız koşullarda yapılan kürtajlara dikkat çekmektedirler. Kürtaj konusu dini inanışla da doğrudan ilgili olduğu için meselenin hallininin daha uzun bir zaman alacağı tahmin edilmektedir. 1965 yılında yapılan düzenleme ile annenin sağlığının ön planda olduğu durumlarda kürtaj serbest bırakılmıştır. Kocanın onayı alınarak 10 haftaya kadar olan gebeliklerin kürtaj yolu ile önlenmesi hususu 1983 yılındaki nüfus planlaması yasasındaki bir değişiklik ile serbest bırakıldı.

olmakla birlikte bazılarının sadece birkaç maddesi kadınları ilgilendirmektedir. Kadının çalışma yaşamına ilişkin ILO sözleşmelerini şöyle sıralamak mümkündür.

45 sayılı sözleşme ile kadınların maden ocaklarında çalışmaları yasaklanmıştır. Ancak bazen kadınlar için sorun olan gece vardiyasında çalışma ile ilgili bir düzenleme İLO tarafından getirilmemiştir. İLO burada kadın erkek eşitliği ilkesini göz önünde bulundurarak kadınların gece çalışmasını yasaklamamıştır. İLO 1990 yılında kabul edilen 171 sayılı “Gece çalışma sözleşmesinde” kadınların gece çalışma hususunu düzenlemiştir. Özellikle hamile kadınların doğumdan önce ve doğumdan sonraki 8 hafta süresince gece vardiyasında çalışması yasaklanmıştır. (Karaahmetoğlu, 2020, s. 388)

Kadınların mücadele ettiği eşit işe eşit ücret hakkı kapsamında önemli bir adım olan 100 sayılı “Eşit ücrete ilişkin” sözleşme ülkemiz tarafından 13 Haziran 1967 yılında 12620 sayılı resmi gazetenin 5. sayfasında yayınlanarak onaylanmıştır. Bu sözleşmeye göre kadın erkek ayrımı yapılmadan eşit işler yapan bireylerin cinsiyetlerine bakılmadan eşit ücret ödemesi teşvik edilmektedir. ILO’nun ülkemiz tarafından 22.12.1966 tarih ve 12484 sayılı resmi gazete ile onaylanan bir başka çalışma yaşamına ilişkin sözleşmesi ise 111 numaralı “İş ve Meslek Sözleşmesidir.” Bu sözleşme iş ve meslek yaşamında ayrımcılığın önlenmesine ilişkindir. Sözleşme de ırk, cinsiyet, din vb. gibi konularda ayrımcılık yapılmaması hususu düzenlenmektedir.

Türkiye’nin onayladığı 122 sayılı “İstihdam Politikası Sözleşmesi” ile birlikte ülkelerin refah düzeylerini yükseltmek, istihdam sorununu çözmek amacıyla istihdam politikaları teşvik edilmekte ve desteklenmektedir. Ülkemizde bu sözleşme 23.10.1977 tarih ve 16093 sayılı resmi gazetede yayınlanarak 13.12.1977 tarihinde yürürlüğe girmiştir. ILO’nun 142 sayılı sözleşmesi direkt olarak kadınlar ile ilgili değildir ancak istihdamda eşitliğin gözetilmesi hususundaki düzenlemeler nedeniyle indirekt olarak kadınları ilgilendirmektedir ülkemiz adı geçen “İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi” adındaki sözleşmeyi 25.02.1993 tarih ve 21507 sayılı resmi gazete de kabul ederek onaylamıştır.

ILO, 23.06.1981 yılında 156 sayılı “Aile Sorumluluğu Olan İşçiler Hakkında Sözleşmeyi” kabul etmiştir. Bu sözleşme çocukları veya bakmakla yükümlü oldukları aile bireyleri olan kadın ve erkeklerin bakım sorumluluğu hakkında

hükümler getirmektedir. Ülkemiz henüz bu sözleşmeyi onaylamamıştır. Ülkemizin onayladığı endirekt olarak kadınları ilgilendiren bir başka sözleşme ise 158 sayılı “Hizmet İlişkisine Son Verilmesi” sözleşmesidir. Bu sözleşmeye göre işçinin işten çıkarılması başka bir Saik’e dayanmadan iş ilgili değildir. Sözleşme bu yönüyle cinsiyete dayalı olarak bir kadının işten çıkarılmasının önüne geçmeye çalışmakta olması nedeniyle son derece önemli hükümler getirmektedir. Sözleşme 12.10.1994 tarihinde 22079 sayılı resmi gazetede yayınlanarak 04.01.1995 yılında yürürlüğe girmiştir.

Annelik ile ilgili önemli bir sözleşme olan 183 sayılı ILO sözleşmesi iş yaşamının bebek emzirmekte olan, hamile olan kadınların sağlığına aykırılıklar içermemesi hususunda düzenlemeler getirirken analık izni ve analık izni döneminde kadının maddi sıkıntıya düşmemesi için yapılması gereken nakdi yardımlar dile getirilmektedir. Ülkemiz tarafından henüz onaylanmayan bu sözleşmeye göre kadınların emzirme izinleri de düzenlenmektedir. Ülkemiz tarafından onaylanmayan bir başka ILO sözleşmesi ise 171 sayılı gece çalışması sözleşmesidir. Bu sözleşmede gece çalışmasına alternatif çözümlerin bulunması hususunda düzenlemelerin yanı sıra doğum izinleri, sosyal güvenlik yardımları gibi konular düzenlenmektedir³⁰. (Editör, 2017)

Yukarıda kısaca özetlenmeye çalışılan ILO sözleşmelerinden de görüleceği üzere kadının iş yaşamına ilişkin hukuksal iyileştirmeler sürekli olarak yapılmaktadır.

Kalkınma planlarında ilk kez kadın ayrı bir başlık altında 1985 yılında ele alınarak bu konuda yürütülecek politikalar belirlenmeye çalışılmıştır. 1989 yılında ilk kez kadınların sorunlarının bir cümleden incelenerek meselenin daha net ortaya konulması ve çözümlerinin ona göre belirlenmesi amacıyla İstanbul Üniversitesi bünyesinde “Kadın Sorunları Araştırma Merkezi” kurulmuştur. Bu merkezler zamanla artırılarak çeşitli üniversitelerde de kurulmaya başlanmıştır. İstanbul Üniversitesi tarafından 1993 yılında bir kürsü oluşturularak “Kadın Araştırmaları Anabilim Dalı” açılarak yüksek lisans düzeyinde eğitim vermeye başlamıştır. 1990 yılında KHK ile “Kadının statüsü ve sorunları” başkanlığı kurulmuştur. Daha sonra bu kurum çalışma bakanlığı bünyesinde bir genel müdürlüğe dönüştürülerek

³⁰ Alıntının yapıldığı yazının 2017 yılında yayınlandığı dikkate alındığında güncel olarak ülkemizin onayladığı veya onaylamadığı sözleşmelerin isimlerinde ve konulan çekincelerde farklılıklar olabilir.

“Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü” adını almıştır. Bir yıl sonra genel müdürlük başbakanlığa bağlanmıştır.

Toplumsal cinsiyet görüşünün en baskın görünülerinden birisi de kadının, iş hayatına girmesinde kocasının izninin bulunmasıdır. Öyle ki bir kadın kocasından izin almadan bir işte çalışamaz bu kadının haysiyetine dokunan bir uygulama olmasının yanında kadını her zaman ikinci planda tutan bir uygulamadır. Ülkemiz kadınının hukuk savaşının dönüm noktalarından birisi kadınların işe girmek için kocalarından izin alma zorunluluğunun kaldırılması olmuştur. Anayasa Mahkemesi tarafından 1990 yılında Medeni kanununun 159. maddesinin iptali ile bu garabet ortadan kaldırılmış oldu.³¹ Bunun gibi TCK’nın zinayı düzenleyen bir başka maddesi olan 441. maddesi 1996 yılında Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmiştir.³²

Bir kadın kendi isteği ile genelevde çalışmaz, bunun altında yatan ekonomik, sosyal, kültürel nedenler derinlemesine araştırılıp yok edilmeden bir kadının sırf genelevde çalışıyor olmasından kaynaklı olarak onun kadınlar arasında bile daha alt kategorilerde değerlendirilmesi gerekmez. Bu insan onuru ile de bağdaşmaz. Hukuk önünde her insan eşittir demek suretiyle kadın erkek ayrımı bile yapılmazken bazı yasal düzenlemelerde tecavüze uğrayan kadının genelevde çalışıyor olması nedeniyle faile daha az ceza verilmesi hiç anlaşılabilir bir durum değildir. Tecavüz başlı başına bir insanlık suçu iken tecavüze uğrayan kadının genelevde çalışıyor olması nedeniyle ceza indirimini açıklanacak mantıklı bir izah şekli yoktur. 1990 yılında yapılan bir yasal düzenleme ile TBMM tarafından bir başka garabet olan bu durumda ortadan kaldırılmıştır. Konuyu düzenleyen ceza kanununun 438. Maddesi kaldırılarak tarihin sayfaları arasına gönderilmiştir.³³ Bunun gibi kadınların yoğun baskıları sonucu bir genelge yayınlanarak “Bekâret kontrolünün” ancak şikâyet konusu suçlarda mağdurun rızası olması şartıyla yapılması, açılmış davalarda ise hâkim tarafından gerekli görüldüğünde istenmesi hususu düzenlenmiştir. Bu örnek kadın gruplarının yoğun baskısı sonucu kazanılmış hukuksal kazanımlara güzel bir örnek teşkil etmektedir.

³¹ Anayasa Mahkemesinin 29.11.1990 tarih 1990/30 esas ve 1990/31 karar sayılı kararı. Karar 02.07.1992 yılında 21272 sayılı resmi gazete de yayınlanmıştır.

³² Anayasa Mahkemesinin 23.09.1996 tarihli 1996/15 esas ve 1996/34 sayılı kararı.

³³ Bu maddenin kaldırılması kadın hareketlerine güzel bir örnektir. 438.madde yerel mahkeme tarafından Anayasa Mahkemesine götürüldü ancak Anayasa Mahkemesi maddeyi iptal etmedi. Bunun üzerine kadınların tam anlamıyla ayaklanmaları sonucu 1990 yılında madde TBMM tarafından kaldırıldı.

Kadınların sorunları kırsal kesime gittikçe daha fazla artmaktadır. Burada her türlü zorluğa gelenek ve töre baskıları da eklenmekte kadının durumunu daha zorlaştırmaktadır. Şehirlerde yaşayan kadınlar kırsala göre nispeten daha çok hakları haiz olsalar da şehirlerin homojen olmayan yapısı şehir dışına doğru gecekondulaşma şehirleşmenin nimetlerinden nispeten daha az faydalanılması sunucunu doğurmaktadır. Burada yaşayan kadınlarda kırsaldaki kadınlardan çok daha iyi durumda değildir. Bu konuyu gündemde tutmak ve araştırma amacıyla Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı bünyesinde 1996 yılında “Kırsal kalkınma da kadın” daire başkanlığı kurulmuştur. Başkanlık, ekonomik yön başta olmak üzere kadınların sorunlarının daha belirginleştirilerek çözümü noktasında politikalar üretilmesi çalışmaları başlatmıştır. Kırsal kesimdeki kız öğrencilerin ilkokulda okuduktan sonra eğitimlerine devam etmesi her zaman bir sorun olmuştur. Bu nedenle 1997 yılında ilköğretim 8 yıla çıkarılarak kızlarında lise düzeyine kadar zorunlu olarak eğitim görmeleri sağlanmıştır.³⁴

2002 yılında erkek merkezli düşünceye sahip Medeni Kanun kaldırılarak “Kadın-erkek eşitliği” merkezli düşünceye sahip yeni Medeni Kanun yürürlüğe girmiştir. Bunun gibi kadın erkek eşitliği merkezli bakış açısıyla hazırlanan “Türk Vatandaşlığı Kanunu” yürürlüğe girmiştir.³⁵ Kadınlar kocalarının soy isimlerini alarak edilgen şekilde yine kocaya bağımlı kılınmakta iken yapılan mevzuat değişikliği ile kadınların kendi soy isimlerini kullanabilmelerinin önü açılmıştır. Kadınlar açısından bir aşağılama unsuru olan kimliklerdeki “Boşanmış”, “Dul” gibi terimler kaldırılıp sadece “evli” veya “bekâr” yazılması sağlanmıştır. 2003 yılında aile mahkemeleri adı altında özel mahkemeler kurularak konusunda uzman hâkimlerin aile hukuku ile ilgili davalara bakmaları sağlanmıştır.

Uluslararası sözleşmeler doğrultusunda birçok düzenleme yapılarak temel kanunlarımızda bu yönde revizeler gündeme gelmektedir. Bu anlamda yukarıda söylendiği gibi temel kanunlarımızda kadın erkek eşitliğini sağlamaya yönelik düzenlemeler yapılmakta üniversitelerde konuya duyarlı çalışmalar yürütülmektedir. Bu çalışmalar kadın hakları konusunu her zaman gündemde tutmakta ve kadınların lehine bir durum oluşturmaktadır.

³⁴ 1997-1998 öğretim yılından itibaren 4306 sayılı yasa ile zorunlu eğitim 8 yıla çıkarılmıştır.

³⁵ 4721 sayılı Medeni kanun 22 Kasım 2001 tarihinde kabul edilmiş, 08.12.2001 tarih ve 24607 sayılı resmi gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.

1993 yılında Ülkemiz ile BM kalkınma programı, kadının kalkınmamıza katılımını güçlü hale getirmek için işbirliği yapmıştır. Bu kapsamda eğitim programları düzenlenmiş, istatistikler oluşturulmuş, araştırma projeleri yapılmıştır. Yapılan çalışmaların kamuoyuna duyurulması için kitaplar basılmış, cinsiyete ilişkin verilerin istatistiki bilgilerde kullanılması için DİE tarafından kadın istatistikleri şubesi kurulmuştur. Kadının kimliğinin tartışıldığı önemli bir kongre düzenlenmiş Ankara Üniversitesinin ev sahipliğini yaptığı bu önemli kongrede kadının çeşitli görünümleri tartışılmıştır.

1994 yılında Dünya Bankası ile yapılan anlaşma gereğince kadınların istihdamdaki alanlarının genişlemesi için yapılan projeler yürütülmeye başlanmış Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü tarafından kadınlar ile ilgili yapılan tüm çalışmalar, kitaplar, dokümanlar derlenerek bir kadın kütüphanesi oluşturulmuştur. Toplumsal cinsiyet algısının ne olduğu ve nasıl yok edilebileceği hususunda bir eğitim paketi hazırlanarak bunların uygulamaları yapılmıştır. (Derleme, 2023, çevrimiçi)

Şiddete uğrayan kadınlar ile ilgili dernekler kurulmuş belediyelerce sığınma evleri peşi sıra açılmıştır.³⁶ Bankalar tarafından kadın girişimciler ön plana çıkarılarak desteklenmeye çalışılmıştır. Bu örnekleri uzatmak mümkündür. Son yıllarda daha da hız kazanan kadın farkındalığı bağlamında daha bilinçli çalışmalar yapılmaya başlanmıştır.

Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerindeki Islahat Fermanı, Tanzimat, Meşrutiyet ve Türkiye Cumhuriyetindeki kadının hukuksal durumunu iyileştiren bütün düzenlemeler istisnalar dışında kadın hareketi sonucu elde edilen kazanımlar değildir. Bazı kazanımlar konjonktüre göre yönetim tarafından da verilmiştir. Bazen de kadınlar mücadele etmek yerine durumu kabullenmişlerdir. Bunun en somut örneği Nezihe Muhiddin'in önderliğinde kurulmak istenen "Cumhuriyet Halk Fırkasının" izin verilmediği için dernekleşmesi ve faaliyetlerine Türk Kadınlar Birliği olarak devam etmesidir. Bu dernek belli bir süre sonra "Kadınlar bütün haklarını elde etmişlerdir" gerekçesi ile kendisini feshetmiştir. (Metintaş, 2018, s. 93)

Kadın hareketine ilişkin doktrinlerin genellikle kadın erkek eşitliği ve feminizm temelinde tartışıldığı, öteden beri kadın hareketlerine doktrinel bakışların

³⁶ Kadın hareketinin bir girişimi olarak açılan ilk sığınma evi 1993 yılında "Kadın Dayanışma Vakfı" tarafından Ankara'da açılmıştır.

ve çıkışların daha çok feminizm üzerinden sergilendiği görülmektedir. (Sepper, 2021, s. çevrimiçi)

Kadına şiddet bağlamında, kadın hakları açısından doktrinde tartışılan ve irdelenen konuların başında kadına karşı işlenen kötü muamele suçu gelmektedir. Kadın erkek arasındaki cinsiyet farkından dolayı mağduriyeti azaltmak ve kadını korumak amacıyla yapılan düzenlemelerin aile kurumunu ne kadar koruyabildiği doktrinde tartışılmıştır. Doktrinde, Türkiye’de erkek egemen anlayışın ağır bastığı yerlerde küçük yaşta evlilik, başlık parası, erkek çocuğa önem verme ve kumalık gibi yönelimlerin öne çıktığı görülmekte ve konu üzerinde durulmaktadır.³⁷

Yeni TCK eski TCK’ya göre kadın konusuna daha duyarlı bir kanun olarak yürürlüğe girmiştir. Özellikle töre cinayetlerini yasa koyucu “Kasten adam öldürme” suçunun nitelikli halleri içerisine almış ve cezayı ağırlaştırmıştır. Ancak yasa koyucu namus Saik’iyle işlenen cinayetleri özel olarak tanımlamamıştır. Doktrinde bu durum tartışılmıştır. Çoğunluğun görüşü töre Saik’inin namus Saik’ini kapsayacak şekilde anlaşılması gerektiği yönündedir. Töre Saik’iyle işlenen suçlarda, töre Saik’inin ispatlanamaması durumunda fail lehine bir durum ortaya çıkacaktır. Çünkü namus Saik’iyle işlenen suçlar töre Saik’iyle işlenen suçlar olarak kabul edilmeyecek ve adam öldürme suçunun nitelikli halleri arasında yer almayacaktır. Namus cinayetleri ile ilgili başka bir doktrin tartışması da namus cinayetlerinde tahrik unsurudur. Eski TCK m.462 bağlamında Mahmut Tezcan namus cinayetlerinin tahrik nedeniyle aniden işlenen suçlar olarak görülemeyeceğini vurgulamaktadır. Tam tersine bu tür cinayetlerin önceden tasarlanarak planlanan ve kasıtlı işlenen suçlar olduğunu belirterek tahrik unsurunun uygulanmamasını savunmuştur. (Mehtap Hamzaoğlu & Emrah Konuralp, 2018, s. 69)

Cinsel saldırı suçlarının eşe karşı işlenmesinde eşin 18 yaş altı olması durumunda da doktrinde iki ayrı görüş tartışılmaktadır. Bir görüşe göre 18 yaş altı kadının evlilik ile rüştünü kazandığı için bu kişinin artık çocuk olarak değerlendirilemeyeceğidir. Diğer görüşe göre ise çocuk evlilik ile rüştünü kazanmış

³⁷ Konu ile ilgili olarak TBMM Kadın Erkek Eşitliği Komisyonu tarafından yayınlanan “Çocuk cinsiyeti nedeniyle Kadın Üzerinde Oluşturulan Psikolojik Şiddet, Başlık Parası ve Geleneksel Evlilikler Hakkında Komisyon Raporunda” detaylı araştırma sonuçları verilmektedir. Kadın Erkek Eşitliği Komisyonu yayınları no:5 Yayına hazırlayanlar: Gökalp İzmir- Aygül Fazlıoğlu, TBMM Basımevi 2011 Ankara

olsa bile kanunun uygulamasına göre çocuk olarak değerlendirilecek ve verilecek ceza çocuğun cinsel istismarı suçunu oluşturacaktır. (Kaplan, 2022, s. 43-44)

Türk hukukunda aile kavramı ve aile düzenine karşı suçların tartışılmasının yanı sıra, yine doktrinde kadının yaşam hakkının korunmasının gerekliliği vurgulanmaktadır. (Tahtalı, 2018, p. 73) Ülkemizde en sık görülen, basına, yargıya ve doktrine yansıyan konuların başında kadına ve çocuğa fiziksel şiddet gelmektedir. (Sünnetçi, 2016, s. 59)

Doktrinde kadın erkek eşitliğinin sağlanabilmesi için CEDAW standartlarına göre, umumi alanların yanı sıra aile içi ilişkiler açısından da düzenlemeler yapılması gerektiği düşünülmektedir. (Gökçeççek Ayata&Sevinç Eryılmaz Dilek& Bertil Emrah Oder, 210, s. 331)

6.3.1. Kadın haklarının anayasadaki yansımaları

Cumhuriyet öncesi anayasamız 1876 yılında hayata geçirilen “Kanun-u Esasi’dir.” Bu anayasanın bütün Osmanlıları kanun önünde eşit kabul etmesi doğal olarak kadını da içine almaktadır ama bu sadece kâğıt üstünde bir eşitlik olarak görülmektedir, çünkü şer’i hukuk uygulandığı için kadın erkek ile birçok açıdan eşit değildir. Buna rağmen bu anayasa döneminde açılan kız liseleri, yüksek kız öğretmen okulu ve anayasaca kabul edilen bütün Osmanlıların ilköğretim görmelerinin zorunlu olması önemli gelişmeler olarak kadın lehine yorumlanabilir.

Cumhuriyet döneminin 1921 tarihli ilk anayasası kadın ile ilgili bir hüküm getirmemiştir. 1924 yılında yayınlanan anayasamızda kadın ve erkeklerin eşitliği yukarıda görüldüğü gibi kâğıt üzerinde bir eşitliktir. Çünkü mecelle yürürlükte ve kadın yasal anlamda erkek ile eşit değildir. 1961 anayasasının kadın hakları bağlamında düzenlemeleri bulunmaktadır. Söz konusu anayasanın 12.maddesi herkesin kanun önünde dil, cinsiyet, inanç, ırk ayrımı gözetilmeden eşit olduğunu düzenlemektedir. Yine anayasanın 35. maddesi ailenin korunması ile ilgili düzenleme getirmektedir. Bu düzenlemede kadın bir anne olarak koruma altına alınmaktadır.

1982 anayasası bireyin hak ve özgürlükler açısından bir takım görevleri olduğunu düzenlemiştir. Bu görevler bağlamında temel hak ve özgürlüklere bazı kısıtlamalar getirilmiştir. Avrupa birliğine başvuru ve uyum sürecinde önemli değişiklikler yapılarak yasal düzenlemeler ile bu kısıtlardan bazıları değiştirilmiştir.

Örneğin 2001 yılında yapılan değişiklik ile “Ailenin toplumun temeli olduğu ve eşler arasında eşitlik olduğu” düzenlenmiştir. Yine anayasanın 10. Maddesindeki değişiklik ile “Kadın ve erkeğin eşit haklara sahip olduğu” düzenlemesi yapılmıştır ve devlete bu eşitliğin yaşama geçirilmesi için yükümlülük getirilmiştir. Anayasanın 90. maddesindeki değişiklik ise usulüne göre kabul edilen “Uluslararası sözleşmelerin” normlar hiyerarşisindeki yerini iç mevzuatta en üst düzeye yükseltmiştir. Bu düzenleme ile CEDAW’DA normlar hiyerarşisindeki yerini almıştır. (Şafak Kaypak, Mehmet Kahraman, 2016, s. 311-312)

1982 anayasası 09.11.1982 tarihli 17863 mükerrer sayılı resmi gazete ile yürürlüğe girmiştir. 1961 anayasasından farklı olarak bireyi sorumsuz olarak değerlendirmemekte bireylerin de görevleri olduğunu söylemektedir. Bireyin devletine, topluma ve diğer kişilere karşı görevlerinin yanında aileye karşı da görevleri bulunmaktadır. (Kuyaksil, 2009, s. 345)

Bir devletin anayasasında kadının konumuna bakarak temel hak ve özgürlüklerin durumunu gözleyebiliriz. Anayasamızda pozitif ayrımcılık olarak nitelenebilecek maddeler bulunmaktadır. Kadın ve erkeğin eşitliğinin pekiştirildiği “Kanun önünde eşitlik” ilkesi 2004 yılında ve 2010 yılındaki değişiklikler ile yapılmıştır. Anayasada yukarıda söylendiği gibi ailenin korunmasına ilişkin önemli düzenlemeler bulunmaktadır. Anayasanın 12.maddesinin 2.fıkrası kişinin ailesine karşı sorumluluklarını düzenlemekte, anayasanın 20. maddesi ise özel hayatın ve aile hayatının gizliliğini düzenlemektedir. Anayasanın 62.maddesi yurt dışındaki Türk vatandaşlarının aile birliği ve çocuklarının eğitimi hakkında düzenleme getirmiştir. Anayasanın 50.maddesinde çalışma yaşamı ile ilgili düzenleme bulunmaktadır.

Anayasanın kadınlar ile ilgili düzenlemeleri bazı hususlar da doktrinde tartışılmakta ve eleştirilmektedir. Anayasanın 50. maddesine göre “Kimse yaşına, cinsiyetine ve gücüne uymayan işlerde çalıştırılmaz. Küçükler ve kadınlar ile bedeni ve ruhi yetersizliği olanlar çalışma şartları bakımından özel olarak korunurlar.” Burada sözü edilen koruma “Kadınlara yapılan pozitif ayrımcılıktan çok muhtaç birinin korunmasını ifade eden bir lütuf olarak kaleme alınmıştır.” denmektedir. (Topuzkanamış, 2019, s. 67)

Kadın hakları konusu ele alındığında tezlere, makalelere konu olmuş ve Anayasa Mahkemesi kararlarında da incelenmiş ancak görüş birliğine bağlanamamış

“Kadının Bitmeyen Soyadı Sorunu” adlı makalesinde Kumru Kılıçoğlu Yılmaz “743 sayılı Türk Medeni Kanunu çerçevesinde kadının kocasının soyadını almasının zamanın koşullarına göre doğal karşılandığını ancak günümüzde kadının toplum önündeki statüsünün değiştii için bu düzenleme haksız ve yersiz hale gelmiştir.” demektedir. (Yılmaz, 2014, s. 581)

1982 anayasasının yürürlüğe girdiği tarihten günümüze kadar kadın hakları alanında ciddi gelişmeler olmuş buna paralel olarak yapılan anayasa değişiklikleri, imzalanan uluslararası sözleşmeler kadın hakları konusundaki gelişmelerin devam edeceğini göstermektedir. Ancak hemen belirtmek gerekir ki kadın hakkındaki politikaların gelişmesi uluslararası etki ile olmaktadır. Anayasa bağlamında bir eşitlik söz konusu olsa da ekonomik ve siyasal alana geldiğinde kadın erkek arasındaki eşitlik eşitsizliğe dönüşmektedir. (Ülger, 2015, s. 41-42)

6.3.2. Kadın haklarının medeni kanundaki yansımaları

Türk kadın hareketinin aşağıda yer alan TCK bağlamındaki somut başarısını Yeni Türk Medeni Kanununun içeriğinde görebilir miyiz? 743 sayılı 04.10.1926 tarihli medeni kanun mecelleye göre kadın hakları konusunda somut düzenlemeler getirmiş kadın erkek eşitliği konusunda ciddi adımlar atmıştır. Doğal olarak gelişen dünya ile birlikte zamanla bu adımlarda yetersiz kalmış 01.01.2002 tarih ve 4721 sayılı Yeni Medeni Kanun çıkarılmıştır.

Ahmet Cevdet Paşa tarafından olgunlaştırılan Mecellede kadın aleyhine olarak tanımlayabileceğimiz düzenlemeler bulunmakta idi. Mecelle aile hukuku konusunu eksik bırakmıştı. Evlilik yaşı ve kadının eşinden boşanması konusunda boşluklar bulunmakta idi. Hukuk-u Aile Kararnamesi ile bu sorunları giderebilmek için düzenlemeler getirilmiştir. Evlilik yaşı ile ilgili düzenleme getirilirken çok eşlilik konusunda fazla bir ilerleme sağlanamamış sadece eski eşe yeni eşi getirme hususunda izin verme hakkı getirilmiştir ki bunun işleyip işlemediğini tartışmak gerekir. (Güneğilmez, 2023, s. 25)

1926 tarihli Medeni Kanun kadın erkek eşitliği hususunda önemli bir adım atarak 8.maddesinde “Her şahıs, medeni haklardan istifade eder. Binaenaleyh kanun dairesinde haklara ve borçlara ehil olmakta herkes müsavidir.” Düzenlemesini getirmiştir. Bu madde insanların eşitliğine dayanmaktadır ve insan hakları açısından temel önemde bir düzenlemedir. Yine evlilik hukukunda önemli düzenlemeler

yapılarak nişanlanma, evlenme konusundaki karar verme yetkisi kişinin kendisine bırakılmıştır. Boşanma her iki eşe de tanınan bir hak olmuştur. Bilindiği gibi eski hukuk düzenimizde boşanma hakkı kadınlara tanınmamıştır. 1926 tarihli Medeni Kanunumuz boşanmanın şartlarını koyarak haklı bir sebep olmadan gelişigüzel sebeplerle boşanmanın önüne geçmiş kadına ve aileye ciddi bir devlet koruması getirmiştir. Tehdit altında yapılan evlilikler ile akıl hastalarının evlenmelerinin önüne geçerek aileye koruma sağlamıştır. (M.Kılıçoğlu, 2016, s. 1729-1730)

Yeni Medeni Kanunumuz aile hukuku ve mal rejimi konusunda önemli yeniliklere imza atmıştır. Kadın erkek eşitliğinin ön planda tutulduğu yeni medeni kanunda “Ailenin reisi kocadır” kavramı kaldırılarak “Evlilik birliğini eşler birlikte yürütürler” hükmü getirilmiştir. Eşlerin oturacakları evi birlikte seçmeleri hususunda düzenleme getirilmiştir. Velayetin eşler tarafından birlikte kullanılacağı düzenlenmiştir. Evlilik dışında doğan çocuğun velayeti anneye verilmiştir. Meslek ve iş seçiminde eşten izin alınmasına gerek olmadığı hükme bağlanmıştır. Evlilik birliği içinde edinilmiş mallara katılma rejimi getirilmiştir. Eski kanunda evin geçiminin erkek tarafından sağlanacağı hükmü yerine eşlerin güçleri oranında emek ve malvarlıklarıyla birlikte katılacağı düzenlenmiştir.

Özetle yeni medeni kanunumuzda toplumun temeli sayılan ailede erkeğin egemenliğine son verilerek kadın ve erkeğin eşit olacağı bir evlilik kurumu benimsenmiştir. Eşler artık aile içerisinde eşit haklara ve borçlara sahip olmaktadır. Evlenme yaşı bakımından erkek kadın arasındaki fark kaldırılmış, nişanın sona ermesi durumunda manevi tazminat isteminde kusurun ağırlığı şartı kaldırılmıştır. Eşlerin ortak konutlarını seçme hakları, evlilik birliğini birlikte yönetmeleri, evlilik birliğindeki masrafları birlikte karşılamaları getirilen yeni düzenlemelerdir. Evlilik birliğinin temsili konusunda eşitlik sağlanmıştır. Hukuki işlem yapma konusunda kadına hak verilmiştir. (Ceylan, 2016, s. 116-117)

Yeni Medeni Kanunumuz özellikle kadın erkek eşitliği ile ilgili konuları kapsamakta aile hukuku alanında ve mal rejimlerinde son derece köklü değişiklikler getirmektedir. Soyadı sorunu yeni medeni kanunda da çözülememiş bir sorundur. CEDAW’IN aile hukuku ile ilgili düzenlemeleri yeni medeni kanunumuza önemli katkılarda bulunmuştur. Ancak bu sözleşmenin eşitlik düzenlemelerine karşın soyadı sorununun çözülmemiş olması kadının aleyhine bir durumdur. Anayasamızın 90. maddesindeki milletlerarası sözleşmelerin usulüne göre onaylanması halinde iç

hukuku etkileme prensibine rağmen soyadı sorunu çözülememiştir. (Yüksel, 2014, s. 185)

Yargıtay'ın verdiği son kararlar ve Anayasa Mahkemesinin kararları ışığında kadının evlendikten sonra "Kızlık" soyadını kullanması mümkün hale gelmiştir ama sorunun çözüldüğünü söylemekte oldukça güçtür. Kaldı ki mesele evli kadının soyadını kullanması meselesi olarak görülmemelidir. Kadının evlilik birliği içindeki kullanacağı soyadını seçme hakkı ve çocukların soyadını belirleme konusunda da hakkı bulunmalıdır. Bu durum yukarıda detaylı açıklandığı üzere CEDAW sözleşmesine de aykırı bir durum teşkil etmektedir. Yargıtay 2012 tarihinde önüne gelen bir dosyada verdiği kararında uluslararası sözleşmelerde kadının soyadı ile ilgili açık bir hüküm bulunmadığını söylemiştir.⁴² Yine Yargıtay verdiği bu kararında Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmedikçe veya yeni bir yasa çıkmadıkça 187. maddenin uygulanması gerektiğini söylemiştir. Soyadı konusu yerel mahkemenin direnme kararı üzerine 2015 yılında HGK'YA da konu olmuştur.⁴³ Hukuk Genel Kurulu kararında AİHM'İN verdiği konu ile ilgili kararına vurgu yaparak kadının erkeğin soyadını taşıması hususunu cinsiyete dayalı farklı bir muamele olarak kabul etmiştir. Yine HGK Anayasanın 90. Maddesine de değinerek uluslararası sözleşmelere üstünlük tanınması gerektiğini vurgulamıştır. HGK kadının evlendikten sonra "Yalnız" kendi bekârlık soyadını kullanmasına ilişkin yerel mahkeme direnme kararını onaylamıştır. (Apaydın, 2015, s. 444-445)

Yargıtay HGK tarafından verilen 2015 tarihli karardan sonra Yargıtay 2. Hukuk Dairesi 2016 yılında verdiği kararında yerel mahkemenin verdiği "Bekârlık soyadını kullanma talebini" kabul etme kararını onaylamıştır.⁴⁴ Nüfus Müdürlüğünün müdahalesi ile önüne gelen bir dosyada Yargıtay Nüfus Müdürlüğünü haklı bularak yerel mahkemenin kararını bozmuştur.⁴⁵ Anılan karara konu yerel mahkeme kararında evli kadının bekârlık soyadını kullanma istemi kabul edilmiş ancak nüfus müdürlüğü kararı temyiz etmiştir. Konuyu inceleyen Yargıtay eşin hukuki durumunu

⁴² Yargıtay 2.Hukuk Dairesinin 21.02.2013 tarih 2012/2319 esas ve 2013/4523 karar sayılı kararı.

⁴³ Yargıtay Hukuk Genel Kurulunun 30.09.2015 tarih 2014/2-889 esas ve 2015/2011 sayılı kararı.

⁴⁴ Yargıtay 2.Hukuk Dairesinin verdiği 12.02.2016 tarih 2015/21685 esas ve 2016/2321 karar sayılı kararı.

⁴⁵ Yargıtay 2.Hukuk Dairesinin verdiği 25.02.2015 tarih 2015/20698 esas ve 2016/3466 karar sayılı kararı.

da etkileyeceğini söyleyerek eşin de davaya dâhil edilmesi gerektiğinden bahisle kararı bozmuştur. (Odabaşı, 2017, s. 98-99)

Sonuç olarak Anayasa Mahkemesi bireysel başvuruları kabul etmekte HGK’NUN verdiği karar doğrultusunda Yargıtay 2. Hukuk Dairesi de olumlu kararlar vermektedir. Yargıtay kararları zaman içerisinde değişmiştir ancak HGK’NUN verdiği karar içtihadı birleştirme kararı olmadığı için ve TMK.187 madde yasa koyucu tarafından değiştirilmediği sürece sorunun fiili bir durum yaratılmış olsa da hukuken bitmiş olmayacağı söylenebilir.

6.3.3. Kadının hareketinin önemli bir başarısı: yeni TCK

Yukarıda temel kanunlar bağlamında kadınla ilgili düzenlemeler ele alınmış olmakla birlikte bu bölümde yeni TCK ve kadın konusu daha detaylı incelenecektir. Çünkü Türkiye’deki kadın hareketlerinin başarısı açısından yeni TCK önemli noktalardan birisini oluşturmaktadır.

Birçok kadın kuruluşunun bir araya gelerek oluşturduğu “TCK Kadın Platformu” TCK’nın yasalaşması sürecinde tüm Türk kadınlarının sesi olmuş ve yürüttüğü kampanyalar ile 30’a yakın maddenin değiştirilmesinde etkili olmuştur. Bu açıdan bakıldığında yeni TCK cinsiyetçi bir kanun olarak görülmektedir. (Anıl, 2009, çevrimiçi)

2002 yılında çoğunluğunu avukatların ve akademisyenlerin oluşturduğu “TCK Kadın Çalışma Grubu” kurulmuş ve çalışmalarına başlamıştır. Grubun temel amacı TCK’daki ataerkil yapıyı kırarak kanuna kadının merkeze oturtulduğu bir ruh kazandırmaktır. Grup öncelikle kadını ikinci plana iten maddeleri belirlemiş daha sonra uluslararası standartları da dikkate alarak yeni maddeler hazırlamıştır. Türkiye’nin her bölgesinden kadınlara açık bir platform olan çalışma grubunda oy birliği olmasa da önemli tartışmalar sonunda kanun maddeleri ortaya çıkarılmıştır. Kadın çalışma platformunun talepleri şu başlıklar altında toplanmıştır; cinsel suçlar, önemli bir konu olan namus cinayetleri konusu, tecavüz ve cinsel bütünlüğe saldırı, evlilik içi tecavüz, kız kaçırma ve zorla evlendirme. (Yılmaz, 2006, s. 140)

Kadın örgütlerinin ısrarlı kampanyalarının özünde maddelerin tek tek değiştirilmesi değil zihniyet olarak TCK’nın ataerkil düşüncesinin değiştirilmesi vardır. Bu çalışmalar sonucu cinsiyetçi bir TCK çıkarılmış namus cinayetleri, bekâret testleri gibi konuların ele alınması sağlanmıştır. 35 maddenin değiştirilmesi talebine

karşılık 30 maddenin değiştirilmesi söz konusu olmuştur. Bu büyük bir başarı olarak görülmektedir. (Ziya, 2012, s. 133)

Türk Ceza Kanunu açısından en önemli konuların başında namus cinayetleri gelmektedir. Namus cinayetlerinde önceki TCK uyarınca haksız tahrik hükümleri, iyi hal ve yaş gibi unsurlar dikkate alınarak ciddi indirimler söz konusu olmaktadır. Önceki TCK düzenlemesinin yer aldığı 462. madde ataerkil sistemin namus ve şeref taşıyıcılarının kadın olarak görüldüğü bir ön kabulün eseridir. Bu nedenle tahrik unsuru önceki yasada faili kurtarıcı bir rol oynamaktadır. Yargıtay önceki kanun yürürlükte iken verdiği kararlarda daha çok tahrik unsurunu ön planda tutmakta iken yeni TCK yürürlüğe girdikten sonra görüşünü yeni TCK'ya göre değiştirmiş ancak doktrinde bazı tartışmalar henüz bitmemiştir.(Mehtap Hamzaoğlu & Emrah Konuralp, 2018, s. 69)

Yeni TCK'da kadına yönelik şiddetin engellenmesi amacıyla düzenlemeler yapılmıştır. Önceki TCK döneminde yer alan “Adabı umumiye ve nizamı aile aleyhinde cürümler” ifadesi içerisinde yer alan tecavüz, cinsel taciz suçları yeni TCK'da “Cinsel dokunulmazlığa karşı suçlar” olarak tanımlanmıştır. Böylece yeni TCK konuyu kamu ve aile düzeni cürümleri içerisinden çıkarıp cinsel dokunulmazlığa karşı suçlar içerisine sokmuştur. Bu yolla kadının birey olarak görülmesi sağlanmıştır. Yeni TCK'da yer alan 105. madde ile cinsel taciz konusu da şiddet düzenlemeleri arasında yer alarak cezalar ağırlaştırılmıştır. Namus cinayetleri hakkındaki 82. Madde şiddetin engellenmesi hususundaki en önemli maddelerden birisidir. Töre cinayetleri bağlamında ele alınacak bir husus kadınların intihara teşvik edilmesi hususudur. Yeni TCK'nın 84/4. maddesi bu konuyu ele almaktadır. Kadına şiddeti engellemeye yönelik bir başka düzenleme kadına yapılan eziyettir. Aile içi şiddet bağlamında ele alındığında maddenin önemi ortaya çıkmaktadır.

Türk Ceza Kanunumuzun 3. maddesi ayrımcılık yasağını dile getirerek ceza hukukunun insancıl yönünü ön plana çıkarmaktadır. Örneğin 765 sayılı kanunda yer almış olan ve feminist bakış açısıyla ciddi eleştirilere tabi tutulan bazı düzenlemeler yeni kanunda yer almamıştır. Eski kanundaki 434. madde bu eleştirilere hedef olan maddelerden birisidir. Yeni TCK'ya bu hüküm alınmamıştır. TCK'nın 3. maddesinin gerekçesinde kanun koyucu eşitlik ilkesine yer vermek suretiyle ceza hukukunun insancıl yönünün ön palanda tutulduğunu ceza kanunlarının uygulanmasında ayırım yapılmamasının hukuk devletinin gereği olduğunu ve hukuk devletinin özünü

oluşturan insan onurunun korunmasının ceza kanununda temel değer olarak kabul edildiğini ifade etmiştir. (Kaplan, 2022, s. 36-37)

Yeni TCK'nın bütün özverisine rağmen günümüz dünyasının en büyük sorunlarından birisi haline gelen cinsel istismarların hukuk şemsiyesi altına girmesinin önünde bazı engeller bulunmakta ve bu nedenle hukukun koruyuculuğu sekteye uğramaktadır. Cinsel suçların çoğu fail ile mağdur arasında kaldığı için ispat problemi ortaya çıkmaktadır. Mağdurun çeşitli sebeplerle şikâyet etmemesi veya şikâyette gecikmesi sonucu deliller kaybolabilmektedir. Sadece beyanla ispat söz konusu olabilmektedir ki bu durumda tarafların ilişkileri, geçmiş vb. birçok unsur ön plana çıkmaktadır. (Paksoy, 2021, s. 233)

Bazı cinsel suçların gün yüzüne çıkmamasının ve cezasız kalmasının nedenlerinden birisini de toplumun geleneğinde aramak doğru olacaktır. Gelenek söz konusu olunca kız kaçırma (evlenme vaadi söz konusu ise) tecavüz hatta kadına uygulanan şiddet ve kadının öldürülmesi bile hoşgörü ile karşılanabiliyor. Özellikle kırsal kesimin ekonomik yönden güçlendirilmesi, eğitimin bu bölgelerde yaygın hale getirilmesi sorunu bir nebze çözebilecektir. (Tezcan, 2003, s. 48)

6.3.4. 6284 Sayılı kanun

Kadına yönelik şiddet uzun yıllar göz ardı edilerek bir tabu olarak görülmüştür. Son yıllarda bu konu büyüteç altına alınabilmıştır. Kadına yönelik şiddet sadece kırsal kesimin geleneksel toplumların sorunu değildir. Uygar ülkelerin ve okumuş kesiminde sorundur. Yapılan şiddet araştırmaları bu konuda kadının korunmasının zaruri olduğunu göstermektedir. Ailelerin %39'unda fiziksel şiddet uygulanmakta %46'sında ise sözlü şiddet uygulanmaktadır. Bu neredeyse her iki evden birisinde şiddet olduğunu göstermektedir. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü öncülüğünde yapılan "Aile İçi Şiddet Araştırması" sonuçları dikkate değerdir. Kuzeydoğu Anadolu da kadına yönelik şiddet oranı %53, Güneydoğu Anadolu da ise %48'dir.⁴⁶ İlginç olan şiddete uğrayan kadınların çoğu şiddetin haklı gerekçesi olduğunu düşünmektedir. Şiddet ile ilgili farkındalık son yıllarda artmasına rağmen kadına yönelik şiddet bazı kadınlar tarafından bir sorun olarak görülmemektedir. (Moroğlu, 2012, s. 369-370)

⁴⁶ T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, ICON-Institut Public Sector GmbH and BNB Danışmanlık (2009), Türkiye'de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması 2008, www.ksgm.org.tr

Bu veriler ışığında kadının hukuk tarafından korunması önemlidir.

Ülkemiz açısından önemli bir kanun olan 6284 sayılı kanun kadını ne kadar korumaktadır. Kadına karşı şiddet bütün dünyanın sorunudur ve bu konuda tüm devletler ellerinden gelen düzenlemeleri yapmaktadırlar. BM'nin de dâhil olduğu kadına yönelik şiddet konusu tüm düzenlemelere karşın önlenememekte dijital çağın getirdiği olanaklar ile de katmerlenerek artmaktadır. Bu noktada ülkemiz kadını açısından önemli olan “6284 Sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun” birçok düzenleme getirmesine karşın “Kadına yönelik şiddet” konusunda yeterli olmadığı izlenimini vermektedir.

1980’li yıllarda dünya gündemine getirilen kadına yönelik şiddet önemli bir konu olarak gündemdeki yerini korumaktadır. Kadına yönelik şiddetin cezalandırılması yönünde TCK’da düzenlemeler bulunmaktadır ama önemli olan cezalandırmak değil önlemektir. Bu sağlanabilir mi? Bu bağlamda 6284 sayılı kanuna eleştiriler yöneltilmektedir. İlk eleştiri 4320 sayılı kanun varken 6284 sayılı kanuna gerek olup olmadığı yönündedir. 4320 sayılı “Ailenin Korunmasına Daire Kanun” yürürlükte iken aksayan eksik yönleri ile uygulamada ki sorunları düzeltmek yerine kısa ve öz olan bu kanun kaldırılarak yeni bir kanunun çıkarılması konusu eleştirilmektedir. Bu eleştiriye karşı olarak da doktrinde şöyle bir görüş yer almaktadır. Kadına karşı şiddetin gittikçe artması yeni bir kanuna gerekliliği beraberinde getirmiştir. Yeni kanunun kısa bir zamanda yürürlüğe konulması ve metnin üzerinde tam bir mutabakat sağlanamaması bir başka eleştiri konusudur. (Şenol, 2019, s. 426-427)

Doktrinde anılan kanunun bazı eksiklikleri dile getirilirken önerilerde de bulunmaktadır. Kapsamın net olmaması bir eleştiri konusudur. Buna göre “Herkes” ve “Her türlü şiddet” kanunun kapsamındadır ama “Bireyleri cinsiyet temelli şiddetten korumak” kanunun asıl amacıdır bu nedenle kanun kişi ve konu bakımından daha net olmalıdır. Şiddet uygulayan kişinin öfke kontrolü gibi etkinliklere katılması isteğe bağlanmışken gelişmiş ülkelerde şiddet sorununu çözme amaçlı tedavi etkinlikleri zorunludur. Uygulamada da bazı aksaklıklar göze çarpmaktadır. Örneğin mahkemeler koruma tedbiri kararı verirken kanundaki belirtilen tüm tedbirlere değil somut olayın özelliğine göre ihtiyaç duyulan uygulanabilir tedbirlere hükmetmelidirler. Yani iki ayrı şehirde ikamet eden taraflara tedbir kararı verirken müşterek konuttan uzaklaştırma kararı anlamsız olacaktır,

zaten ayrı şehirlerde oldukları için ayrı konutta bulunmaktadırlar. Yine bunun gibi “Benzeri tedbirler” ifadesini şiddeti önlemeye yönelik tedbirler olarak görmek gerekir yoksa tarafları barıştırmaya yönelik tedbirler olarak görmemek gerekir. (Öztürk, 2017, s. 28-29)

Kanun olumlu olarak birçok değişikliğe imza atmıştır. 4320 sayılı “Ailenin Korunmasına Dair Kanuna” göre kapsam daha net ve geniştir. 6284 sayılı kanun “Kadına Yönelik Şiddet ve Ev İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesine” atıfta bulunmaktadır. Bu önemli bir husustur. Ayrıca kanunda “Ev içi şiddet”, “Kadına yönelik şiddet” tanımları ayrıntılı olarak yapılmıştır. Kanunda kadınların yaptığı başvurulardaki makamların görev ve sorumlulukları açık olarak tanımlanmıştır. Yine kanunda “Şiddet önleme ve izleme merkezlerinin açılması” önemlidir. Bir olumlu durumda şiddete maruz kalan kadınlara mülki amirler tarafından sosyal yardım verilmesidir. Bu olumlu durumlarına rağmen kanunun eleştirilen yönleri de bulunmaktadır. Kanunun ailenin korunması adıyla başlaması bireylerin haklarını ikinci plana düşürmektedir. Kanunun hangi kadınları kapsayacağı hususu berrak değildir. Kanunda “Toplumsal cinsiyet” tanımının yokluğu bir eksikliklerdir. Kanuna dayanılarak açılan kadın sığınma evleri yetersizdir ve bazı belediyeler bu konuda yükümlülüklerini yerine getirmemektedir. (Şener, 2012, s. 2-3)

Özetle 6284 sayılı kanuna getirilen eleştirilere rağmen genel olarak bu kanun olumlu bir gelişme olarak değerlendirilmektedir. Bu haliyle bile kanun kadına karşı şiddeti önemli ölçüde azaltabilecek konumdadır. Ancak kanun kapsamında korunan ve kanunu uygulayanlar açısından kanunun yeterince bilinmediği de bir gerçektir. Bu durumda kanunun etkinliğini zaafa uğratmaktadır. Bu noktada medyaya önemli görevler düşmektedir. Kanunun yeterince gündeme getirilmesi gerek uygulayıcılar ve gerekse kanundan yararlananlar açısından önemlidir. Kamu spotlarının bu konuda dikkat çekici olduğu bir gerçektir. Şiddetin yok edilmesi sadece hukukun sorunu değildir. Konunun psikolojik, sosyolojik, ekonomik, ahlaki, geleneksel ve kültürel yönlerinin de ele alınması gerekmektedir. Bütün kurumların işbirliği çok önemlidir. Şiddeti önleme ve izleme merkezlerinin bütün kurumların yardımı ile daha etkin kullanılması önem arz etmektedir.

6.3.5. Kazanımların genel olarak mevzuat ve içtihatlarla yansımaları

Fiziki üstünlüğü elinde tutan erkeklerin biçimlendirdiği kadına yüzyıllar boyunca şiddet uygulanmıştır. Kadınları koruyan ilk uluslararası sözleşme CEDAW olmuştur. Ülkemizde ise TCK'dan ayrı olarak "Aile İçi Şiddetin Önlenmesi" ile ilgili kanun 1998 yılında yürürlüğe girmiştir.

Ülkemizde 1980 sonrası hızlanan kadın hareketleri sonucu mevzuatımızda birçok değişiklikler yapılmıştır. Yeni Medeni Kanun ile yeni Türk Ceza Kanunu kadın hareketinin önemli başarılarından ikisidir. Bunun dışında mevzuatın en temel metni olan Anayasanın 41. ve 66. maddeleri 2001 yılında 10. ve 90. maddeler 2004 yılında, 10. madde ise 2010 yılında güçlendirilmiştir. Anayasamızın 10. maddesi kadın ve erkeğin eşit haklara sahip olduğunu belirtmektedir. Yine anayasamızın 41. maddesinde ailenin Türk toplumunun temeli olduğu belirtilerek eşler arasında eşitlik olduğu belirtilmiştir. 90. madde içerdiği "Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası anlaşmalarla ulusal kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi durumunda çıkabilecek ihtilaflarda milletlerarası anlaşma hükümleri esas alınır." cümlesi ile CEDAW (Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi) Sözleşmesi ulusal düzenlemelere üstün duruma getirilmiştir.

Yeni Medeni Kanun kadınlara yönelik birçok hüküm içermektedir. Medeni Kanun evlilikte eşleri eşit kabul etmiştir. Hiç kimsenin zorla evlendirilemeyeceği ve evleneceği kişiyi seçmekte özgür olduğu hükmü getirilmiştir. Zorla istemediği kişi ile evlendirilen kadın Cumhuriyet savcısına başvurarak şikâyette bulunabilir ve bu evliliğin iptalini isteyebilir. Kadınlar daha önce evlendikleri erkeğin soy ismini almak zorunda idiler ancak yeni Medeni Kanun ile kadınların evlilik sonrası kızlık soyadlarını kullanmalarına olanak tanınmıştır. Oturulacak konut konusunda eşlerin mutabık kalarak ortak konutu seçmeleri esası getirilmiştir. Medeni Kanun usulü bir kolaylık getirerek nafaka davalarının oturulan yer mahkemesinde değil ülkenin tüm mahkemelerinde açılabilmesini düzenlemiştir. Yasal mal rejimi olarak edinilmiş mallara katılma rejimi benimsenmiştir. Evlatlık ile evlenme yasaklanmıştır. Evlilik birliği dışında doğan çocuğun velayeti anneye aittir bunun için mahkemeden karara gerek yoktur.⁴⁷

⁴⁷ Hak ehliyeti vd. 8.m. ve devamı. Aile hukuku ile ilgili maddeler 118 ve devamı. Evlenme ile ilgili düzenlemeler 124.m. ve devamı. Boşanma hükümleri 161.m. ve devamında düzenlenmiştir. Mal

Aile Mahkemeleri kurularak aile hukukundan doğan davaların ihtisaslaşmış bir mahkemede görülmesi sağlanmıştır.⁴⁸

Yeni TCK cinsiyetçi bir kanun olarak düzenlenmiştir. TCK’da kadın ve erkek eşitliğini ön planda tutmaktadır. Kadına karşı işlenen suçlar topluma karşı işlenen suç olarak görülmüştür. Yeni TCK’da kadın ve kız ayrımı kaldırılmıştır. Yeni kanunda cinsel suçların tümü kişilere karşı suçlar olarak tanımlanmış ve cezaları ağırlaştırılmıştır. Çocuklara ve kişilere karşı cinsel istismar suçu bakım veren, akraba, üvey baba vb. işlenmesi durumunda verilecek cezalar ağırlaştırılmıştır.

Ülkemiz açısından önemli sorunlardan birisi kabul edilen töre cinayetlerinde ceza kanununun en ağır cezası olan “Ağırlaştırılmış müebbet hapis” cezası getirilmiştir. Birden fazla evlilik yasaklanarak, evlilik içi tecavüz suç sayılmıştır. Ülkemizde ve dünyada günümüzde de büyük bir problem olan işyerindeki taciz cezalandırılmakta ve mağdurun bu fiilden dolayı işsiz kalması durumunda ceza ağırlaştırılmaktadır. Hâkim veya savcı talebi olmadan bekâret kontrolü yasaklanmıştır.⁴⁹

2003 yılında yürürlüğe giren iş kanununda kadınlar lehine pozitif düzenlemeler mevcuttur. Buna göre bir işyerinde eşit değerdeki işe cinsiyet düşüncesiyle daha az ücret verilemez. Hamilelik veya doğum izini alınması durumunda iş akdinin feshi yasaklanmıştır. Bir işyerinde cinsel tacize uğramış bir kadın eğer isterse derhal haklı olarak iş akdini feshedebilir. Çalışmakta iken evlenen kadının bir yıl içerisinde istemesi halinde kıdem tazminatı olarak işten ayrılma hakkı bulunmaktadır.⁵⁰

Kadın konukevlerinin açılması ve işletilmesi hakkındaki yönetmelik 05.01.2013 tarih ve 28519 sayılı Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu düzenlemeden sonra yerel belediyeler kadın sığınma evleri açarak mağdur durumdaki kadınlara maddi ve manevi destekler vermeye başlamışlardır.

rejimi ile ilgili düzenlemeler 202.m. ve devamında düzenlenmiştir Nafaka ile ilgili hükümler 364.m. ve devamında düzenlenmiştir..

⁴⁸ Ailenin korunması ve kadına karşı şiddetin önlenmesine dair kanun 2012 20.03.2012 tarih ve 28239 sayılı Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Aile Mahkemelerinin kuruluş, görev ve yargılama usullerine dair kanun 18.01.2003 tarih ve 24997 sayılı Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.

⁴⁹ Kasten öldürme m.81 vd. vücut dokunulmazlığına karşı suçlar m.86, işkence ve eziyet m.94 ve devamı, çocuk düşürtme m.99 ve devamında düzenlenmiştir. Cinsel saldırı m.102 ve devamında düzenlenmiştir. Hürriyete karşı suçlar m.106 ve devamında düzenlenmiştir.

⁵⁰ Eşit davranma ilkesi m.5, fesih düzenlemesi m.18 vd. süt izni m74.

Kadın hareketlerinin baskısı ile kadınlar hukuk alanında görünür oldukça yüksek mahkemelerdeki içtihatlarda paralel olarak oluşmaya başlamıştır. Kadın haklarına duyarlı temel kanunlarımızdan yeni İş Kanunu, Medeni Kanun ve Ceza Kanunumuzun yürürlüğe girmesinden sonra yüksek mahkeme kararlarında bu yönde de içtihatlar oluşmaya başlamıştır. Temel kanunlarda insan hakları yönünden önemli değişiklikler olmuştur. İnsan hakları kavramının soyut bir kavram olduğu düşünüldüğünde bu soyut kavramın mahkeme kararları ile somut hale getirilmesi önem arz etmektedir. Temel kanunlardaki değişime yol açan insancıl bakış açısı Anayasamızın 10. maddesine eklenen “Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür” cümlesi ile Anayasal bir güvenceye de kavuşmuş bulunmaktadır. (Benli, 2008, çevrimiçi)

Anayasa Mahkemesinin kadın-erkek eşitliği doğrultusunda verdiği farklı kararları bulunmaktadır. Bazı cinsiyetçi kararlarına karşın, cinsiyetçiliği reddeden kararları da bulunmaktadır. AYM, 1997 tarihinde eski TCK 462. maddeyi konu edinen kararında⁵¹ maddeyi anayasaya aykırı bulmamış, eşitlik ilkesini ihlal etmediğine kanaat getirmiştir. AYM, İzmir 4. Sulh Hukuk Mahkemesi tarafından yapılan başvuru üzerine 1990 yılında verdiği bir kararında ise eski Medeni Kanunun “Karının meslek veya sanatı” başlıklı 159. maddesini iptal ederek kadın erkek eşitliği konusunda somut bir karar vermiştir.⁵² AYM erkeğin zinası ile ilgili verdiği 1996 tarihli kararında eski TCK’nın 441. maddesini iptal etmiştir. Ancak AYM’NİN düzenleme yapılması için verdiği süre sonunda düzenleme yapılmaması nedeniyle erkeğin zinası suç olmaktan çıkmış ancak kadının zinası suç olmaya devam etmiştir. Bu garabeti de 1998 yılında verdiği karar ile gidermiş ve eski TCK’nın 440. maddesini iptal etmiştir.⁵³

Anayasa Mahkemesi bazı kararlarında ise kadının sosyal konumu açısından olumsuzluk doğurabilecek kararlar vermiştir. Kadının ikametgâhı ile ilgili eski Medeni Kanunun 21. maddesi ile ilgili Kaman Asliye Hukuk Mahkemesinin

⁵¹ AYM, 16.07.1997 tarih 1997/45 esas ve 1997/48 karar sayılı kararı resmi gazetede yayınlanış tarihi 22.11.2003 Resmi Gazete numarası:25297 (Gerekçeli karar karardan 5 yıl sonra yayınlanmıştır)

⁵² AYM’NİN 29.11.1990 tarih 1990/30 esas ve 1990/31 karar sayılı kararı. Karar 02.07.1992 tarihli 21272 sayılı Resmi Gazetede yayınlanmıştır.

⁵³ AYM eski TCK’nın 441.maddesini 23.09.1996 tarih 1996/15 esas ve 1996/34 sayılı kararı ile iptal etmiştir. Karar 27.12.1996 tarihli 22860 sayılı Resmi Gazetede yayınlanmıştır. AYM devamında eski TCK’nın 440. maddesini ise 23.06.1998 tarih 1998/3 esas ve 1998/28 karar sayılı kararı ile iptal etmiş, karar 13.03.1999 tarihli 23638 sayılı Resmi Gazetede yayınlanmıştır.

başvurusu üzerine verdiği kararında aile bütünlüğünü ön planda tutarak Anayasaya uygun bulmuştur.⁵⁴ (Kanadoğlu, 2021, s. 153)

Yargıtay kadınların kazanımlarının korunmasında önemli kararlar vermektedir. Yargıtay doğum izni ve işyerindeki ayrımcılık hususunda verdiği bir kararında⁵⁵ doğum izninde iken yerine başka birisi alınmış ve doğum izni sonrası başka bir işyerinde çalışması istenen kadının “Ayrımcılık tazminatını” hak ettiğini ve kadın işçinin mahrum kaldığı diğer haklarını da alabileceğini söylemiştir. Yine ILO sözleşmeleri doğrultusunda İş Kanunumuz tarafından da koruma altına alınan “Doğum öncesi ve sonrası koruma” Yargıtay’ın verdiği kararda ön plana çıkmıştır.⁵⁶ Anılan karara göre doğum sonrası kadın işçiye verilmeyen ücretsiz izin hakkı için kadın işçi, haklı nedenle fesih hakkını kullanabilecek ve kıdem tazminatı isteyebilecektir. (Savaş Taşkent & Dilek Kurt, 2014, s. 39)

Tüm dünya da olduğu gibi ülkemizde de kadının çalışma hayatında cinsel tacize uğradığı ve mobbinge maruz kaldığı bilinen bir gerçektir. Yargıtay verdiği kararında mobbing uygulanan kadın çalışanın iş akdini haklı nedenle feshedebileceğini belirtmiştir.⁵⁷ Yine Yargıtay hamile kadın işçinin işyerindeki çalışma koşullarının zorlaştırılarak kadına mobbing uygulanması hususunda verdiği kararında⁵⁸ işçinin haklı nedenle fesih yapabileceğini ve kıdem tazminatına hak kazanılacağını belirtmiştir. (Karakuş, Güz 2013, s. 187-188)

Kadınların işyerlerinde cinsiyet ayrımcılığına tabi tutulmaması konusu uluslararası hukukta kadın hareketli kazanımlarından birisidir. Bu aynı zamanda çağdaş dünyada bir standart haline gelmektedir. Yargıtay’ımız bu konuda verdiği kararlar ile de kadın haklarının korunmasında içtihatlar oluşturmaktadır. Yargıtay verdiği 2020 tarihli bir kararında⁵⁹ eşit işe eşit ücret konusunu vurgulamıştır. Yargıtay anılan kararında iş yerinin aynı bölümünde çalışan personelin diğer personellerden daha az ücret alması nedeniyle iş akdini haklı nedenle

⁵⁴ AYM, 02.12.1993 tarih 1993/23 esas ve 1993/55 karar sayılı kararı. Karar 25.12.1999 tarihli 23917 sayılı Resmi Gazetede yayınlanmıştır.

⁵⁵ Yargıtay 9. Hukuk dairesinin 29.11.2011 tarih ve 2009/19835 esas ve 2011/46440 karar sayılı kararı.

⁵⁶ Yargıtay 9. Hukuk Dairesinin verdiği 26.09.2008 tarih ve 2008/27521 esas ve 2008/25157 karar sayılı kararı.

⁵⁷ Yargıtay 9. Hukuk Dairesinin 2008/37500 esas ve 2010/31544 sayılı kararı.

⁵⁸ Yargıtay 9. Hukuk Dairesinin 2009/13475 esas ve 2011/23573 sayılı kararı.

⁵⁹ Yargıtay 9. Hukuk Dairesinin 2017/16279 esas ve 2020/10415 karar sayılı kararı

feshedebileceğini ve ücret farkı isteyebileceğini karara bağlamıştır. (Konuk, 2022, s. 1547)

İdare hukuku anlamında da kadın erkek eşitliği konusunda bir standart oluşmaya başlamıştır. Örneğin Danıştay 12. Dairesinin verdiği 2006 tarihli kararda⁶⁰ iş ilanına çıkan MTA Genel Müdürlüğünün “Cinsiyeti erkek olmak” şeklindeki kısıtlamasını iptal etmiştir. MTA Genel Müdürlüğü her ne kadar çalışma koşullarının zorluğundan bahsederek kendisini savunmuş ise de Danıştay, Anayasanın 10. ve 70. maddelerini gerekçe göstererek kadın erkek eşitliğine vurgu yapmıştır. Kamu hizmetine girmede bazı istisnalar olsa da genel olarak cinsiyet ayrımcılığı yapılamayacağı hususunda Danıştay tavrını net olarak ortaya koymuştur. (Cin, 2011, s. 1068)

⁶⁰ Danıştay 12. Dairesinin 2004/4382 esas ve 2006/539 karar sayılı kararı.

7. SONUÇ

Kadın binlerce yıl süren insanlık macerasında insanlığı uygarlığın eşiğine getirmiştir. Tarihsel veriler tarım toplumuna geçişte, göçebe hayatın yerleşik hayata geçmesinde, kadınların rolüne dikkat çekerler. Eski toplum adlı yapıtında Morgan kadınların bu meziyetlerine değer verilmesini şu cümlesi ile dile getirir; “Kadın erkeğin baş kadını olmanın ötesinde bir anlam taşımaya başlamıştı.” (Morgan, 2021) Sonuçta kendisi hakkında dünya hakkında soru soran önce kadındır. (Cıbroğlu, 2016, s. 109) Ancak binlerce yıl boyunca anaerki yapıda yaşayan insanlık uygarlığın eşiğinde birden tutum değiştirmiş ve kadın yok sayılmaya başlanmıştır. Şimdiye kadar yapılan araştırmalar kadının nasıl yok edildiğini tam olarak açıklayamasa da gerçek olan kadının tarihin bir döneminden sonra arka planda kaldığıdır. Kadının yok edilmesinin nedenini feminist hukuk teorisi hukuka bağlar. Bazı düşünürler kadının eğitimden uzaklaştırılmasına bağlar. Sebep ne olursa olsun kadın için verilmesi gereken bir savaş vardır; ”Kadının var olma savaşı”

Bu savaş günümüzde de devam etmektedir. Kadın tarihte var olma mücadelesi vermiş ama bu bireysel başarılarından öteye geçememiştir. Kadını kimi zaman Mısırda bir kraliçe, kimi zaman Fransız Devriminde en önde koşan yarı çıplak bir kadın olarak görürüz. Kadın kimi zaman ünlü bir doktor, kimi zaman bir yazar, kimi zaman da toplumu peşinden sürükleyen bir devrimci olmuştur. Ama bu bireysel çıkışlardan başka bir şey değildir. Bu tarz var olma kadın adına kazanım sağlamamıştır. Güçlü kadınlar olarak tarihe adlarını yazdıran Fransa kraliçesi Catherine Medici ve Kraliçe I. Elizabeth bile mal olarak görülmemek için mücadele etmiştir.

Kadının var olma çabası bir hareket olarak Fransız Devrimi sırasında ve sonrasında başlamıştır denebilir. Kadın hareketi bu tarihlerden sonra çeşitli isimler ile anılmış kavram kargaşası her zaman olmuştur. Günümüzde bile kavramlar iç içe geçmiştir. Sürekli olarak kadın özgürlüğü ile ilgili olarak kavramlar icat edilmektedir. Kavram kargaşası ne olursa olsun kavramları ile paralel düzlemde giden kadın hareketi son 300 yılda kurum haline gelmiştir. Bu tarihten sonra tarih

boyunca bireysel de olsa kadının verdiği mücadelenin birikimi eklenerek birçok kazanım elde edilmiştir.

Kadınların verdiği mücadele sonucunda elde edilen hukuksal kazanımlar önemlidir. Eğer hukuk alanında bir kazanım elde edilmemiş ise buna kazanım diyemeyiz. Kazanım ancak yasaya bağlandıktan sonra bir anlam taşımaktadır. Bu anlamda Birleşmiş Milletlerin çabaları önemlidir. Birleşmiş Milletlerin 1979 yılını “Kadın Yılı” ve devamında kadının on yılını ilan etmesi sonucu dünya devletlerinde kadının hukuksal hakları konusunda ciddi gelişmeler olmuştur.

Buna rağmen bazen Birleşmiş Milletler öncülüğünde küresel ölçekte yapılan toplantılarda alınan kararlar bir temenniden ileriye gitmemektedir. Bu temenniler hukuksal alanda bir yaptırıma dayanmadığı zaman devletlerin kendi iç yaşamlarında uygulama farklılıkları da olabilmektedir. Küresel ölçekte en organize örgütlerden Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği tarafından benimsenen ve sözleşmeye bağlanan metinlere bazı uygar ülkeler bile imza koymamıştır. İmza koyan devletlerin bazıları maddelerinin bir kısmını uygulamamıştır. Bu da her ülkenin kendi somut gerçeğinden yola çıkarak kadınların küresel ölçekte daha çok mücadele vermeleri gerektiğini göstermektedir. Hukuksal anlamda yasalara bağlanan kazanımların bile birçok ülkede kendi somut koşulları içerisinde uygulama alanı bulamadığı görülmektedir.

Günümüzde “Kadın hakkı insan hakkıdır” düşüncesi egemen olmaya başlamıştır.

Kadın haklarını insan hakları olarak görmek demek kadın haklarının güvence altına alındığı, alınabildiği anlamına gelmemektedir. Hukuk adına neler yapılmış olursa olsun günümüzde kadınların mücadele verdiği konuların başında boşanma ve çocuk velayeti konusu, kadınların iş dünyasında yükselmeleri, işyerindeki taciz, aile içi şiddet, cinsel saldırı, kadınların kendi işyerlerine sahip olmaları gibi konular gelmektedir. Gelişmiş ülkelerde bile bu sorunların çoğu günümüzde devam etmektedir. Bu ihlaller kadın hareketlerinin başladığı günlerden bugüne devam etmektedir. Ancak toplumlar oy hakkı, işe girme hakkı, kadının politikaya katılma hakkı vb. haklar ile o kadar meşgul durumda olmuşlardır ki kadınları yok eden cinsellik ve şiddet, ekonomik özgürlük vb. odaklı ihlallere bir süreliğine de olsa kapalı kalmışlardır. Günümüzde artık mızrağın çuvala sığmadığı ve dikkate

alınmayan sorunların tümünün bir bir insanlığın önüne çıktığını görmekteyiz. Günümüzde aile içi şiddet, taciz, tecavüz kadınların iş hayatına yoğun olarak girmesiyle işyerlerine de taşınmış sorun katmerli hale gelmiştir.

Sanayi devriminden sonra tüketimin pompalanarak çılgınlık seviyesine ulaşmasında reklamların gücünü kimse yadsıyamaz. Kadını ve reklamı bir araya getiren kapitalist ekonomi düzeni kadını bir imge olarak cinsellik ile öylesine bağdaştırmıştır ki arabaların bile modelleri kadın hatlarını hatırlatacak şekilde tasarlanmaya başlanmıştır. Özellikle otomobil reklamlarında ön plana çıkarılan cinsellik erkekleri etkilemeye yönelik olarak kullanılmaktadır. Kadın cinsel bir metaya dönüştürülmektedir. (Birsen Çeken & Sonnur Özdemir, 2016, s. 112) Bu yüzden kadının olduğu yerde cinsel taciz, tecavüz ve suiistimal kaçınılmaz olmaktadır. Tarih boyunca kadınlar her zaman şiddete ve cinsel tacize muhatap olmuşlardır. Günümüzde insan haklarının en üst düzeyde olduğu kabul edilen ülkelerde bile kadınların cinsel istismara uğradığını görmekteyiz. İsveç Ulusal Suç Önleme Konseyinin yaptırdığı bir araştırma da Avrupa ülkelerinin içerisinde en fazla tecavüz vakasının olduğu ülkelerden birisinin İsveç olduğu ortaya konulmuştur. Avrupa İstatistik Kurumu “Eurostat” verilerine göre 2013-2017 yılları arasında en fazla tecavüz vakasının görüldüğü ülkelerin başında İsveç ve İngiltere gelmektedir. (Günaydın, 2020, çevrimiçi).

Günümüzdeki en önemli sorunlardan birisi kadın hareketi sonucu, kadınların kazanımlarının yasal örtü altına alınması hususu değil daha çok yasal örtünün verimli kullanılıp kullanılmama sorunudur. 10 Aralık 1948 yılında kabul edilen “İnsan Hakları Evrensel Beyanamesi” ilk maddesi ile bütün insanların hür, haysiyet ve haklar bakımından eşit doğduklarını kabul etmiş ve sonraki maddelerde detaya inerek bu hakları daha ayrıntılı düzenlemiştir. Yine bunun gibi 4 Kasım 1950 yılında yürürlüğe girmiş olan “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi” her yerde etkin olarak uygulanması hususunda hedefi olduğunu söylemesine rağmen kadınların kazanımları konusunda yukarıda ele alındığı gibi özellikle eşit işe eşit ücret, kadınların işyerlerinde yükselmesi hususlarında Avrupa ülkelerinde bile sorunları çözememiştir. CEDAW kadın erkek eşitliğini tanıyan ve uluslararası bağlayıcılığı olan tek yasal sözleşme olmasına rağmen uygulamada ülkelere göre değişiklikler olabilmektedir.

Kadının mücadelesi günümüzde klasik hakların verilmesinden çok değişik bir görünüm de almaya başlamıştır. Kürtaj sorunu, kadına uygulanan şiddet sorunu,

Covit-19 pandemisinin artması ile ev içi ve sanal şiddette artış sorunu, işyerindeki kadına uygulanan cinsel taciz, mobing gibi sorunlar bunların bir kaçıdır. Günümüzde işsizlik sigortası vb. gibi kazanımlar bile en gelişmiş devletlerin bütçelerini sorgulanır yapmaktadır. Oluşan maddi külfet nedeniyle sosyal kazanımların bazılarında geri dönmeye çalışılmaktadır. Sosyal politikalardan geri adım atılması daha fazla kadının işsiz kalmasına yol açmakta veya hiç istemedikleri işlerde düşük ücretler ile çalışmaya zorlanmaktadırlar. Kadının bu şekilde fakirleşmesine ataerkil yapı bir isim bile bulmuş yoksulluğun feminizasyonu adını vermiştir.

Günümüzde toplumsal cinsiyet algısı hala bir sorun olarak devam etmektedir. Tarih boyunca insanlığın genetiklerine kodlanmış olan toplumsal cinsiyet algısı özellikle geleneksel yapıda yaşayan bazı kadınların da benimsediği daha doğrusu içselleştirdiği ve hiç sorgulamadığı bir sorun olmaya devam etmektedir. Toplumsal cinsiyet algısı tarih boyunca insanların genetik kodlarına kadar işlemiştir. Bu genetik kodları yenileri ile değiştirmek kolay değildir. Kadının hak ettiği yere gelme mücadelesi daha çok zaman alacak gibi görünmektedir çünkü karşısında binlerce yılın tortusu vardır.

Hukuk herkesin sığınacağı bir limandır ve bu en güvenli limanda kadınlarında hak ettiği yasal örtüye kavuşmaları gerekmektedir. Binlerce yılın tortusu ile mücadele eden kadının mücadelesi devam etmektedir.

KAYNAKÇA

- A.Esra Peker & Yeşim Kubar**, 2012. Türkiye'de Kırsal Kesimde Kadın İstihdamına Genel Bakış. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi*, XIV(2), pp. 173-188.
- Acar, Z. B.**, 2020. *Sessiz Rivayetler (Anarko-Feminizm Kitabı)*. 1.Baskı dü. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Ahmet Özkiraz & M. Nazan Arslanel**, 2011. İkinci Meşrutiyet Döneminde Kadın Olmak. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 3(1), pp. 1-10.
- Akarpınar, B.**, 1997. *Anadolu'da Çok Tanrılı Dinler Döneminde Görülen Bereket Törenleri*. Ankara, Türkbilig.
- Aksoy, H.**, 2020. *Destan Dünyasında Kadın- Kırgız Destanlarında Kadın Tipler-*. 1.Baskı s.307 vd. dü. İstanbul: Kömen Yayınları.
- Aksoy, Y.**, 2017. *Osmanlı Devletinde Kız Öğretmen Okulları (Darülmualimat) ve Kadının Meslek Hayatına Katılması (1870-1920)*, Denizli: Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
- Akyılmaz, G.**, 2017. Osmanlı Devleti'nde Kadınların Mülkiyet Hakları ve Karşılaştıkları Hukuki Sorunlar. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 0(Özel Sayı), pp. 325-364.
- Anıl, E.**, 2009. *Kadınıninsanhaklari.org*. [Çevrimiçi] Available at: <https://kadininsanhaklari.org/wp-content/uploads/2018/06/LegalStatus.pdf> [Erişildi: 16 08 2023].
- Anon.**, 1967. *Kars İl Yıllığı*. s.191-198 dü. Ankara: Tisa Matbaacılık.
- Anon.**, 2016. *Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele-Ulusal Eylem Planı (2016-2020)*, Ankara: Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü.
- Antaleva, N.**, 2013. *bbc.com*. [Çevrimiçi] Available at: https://www.bbc.com/turkce/haberler/2013/01/130109_indiangirls [Erişildi: 04 08 2023].
- Apaydın, B. Ö.**, 2015. Son Yargı Kararları Işığında Kadının Soyadı Meselesi Çözümü Kavuşturulmuş mudur?. *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 6(2), pp. 425-458.
- Argıt, B. İ.**, 2005. Osmanlı Çalışmalarında Kadın. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 3(5), pp. 575-621.
- Arıkan, H.**, 2016. Resimlerarası Alıntı Bağlamında Eugene Delacroix'in "Halka Yol Gösteren Özgürlük" Adlı Eserinin Yeniden Yorumlanması. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(2), pp. 49-60.
- Ar, M.**, 2020. Mekansal Açından Sinemada Kadın Temsili: Suffragette (Direni!) Filminin Feminist Bir Eleştirisi. *Esam Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1(2), pp. 151-172.

- Arslan, M.**, 2009. *Erillikten Dişiliğe Türkiye'de Kadın Belediye Başkanlığı*, Antalya: Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
- Ataman, Ö.**, 2022. Süfraj Hareketi: Özgürlüğün Acı ve Azimle Kazanımı. *SineFilazofî Dergisi*, Issue özel sayı (4), pp. 285-299.
- Atsız, N.**, 2015. *Türk Edebiyatı Tarihi*. 13.Baskı s.182 dü. İstanbul: Ötüken Neşriyat A.Ş..
- Attâr, F.-D.**, 2020. *Mantiku't-Tayr- Kuşların Diliyle*. 6.basım s.185 dü. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Avcı, M.**, 2016. Osmanlı Devleti'nde Kadın Hakları ve Kadın Haklarının Gelişi İçin Mücadele Eden Öncü Kadınlar. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 0(55), pp. 225-254.
- Aydınör, F.**, 2006. *Tarziyat Döneminde (1839-1876) Kadın Yaşamındaki Modernleşme*, Eskişehir: Eskişehir Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aydın, H.**, 2015. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Türkiye'de Kadın. *Sosyal Bilimlerde Güncel Araştırma* , 1(3), pp. 84-96.
- Aydın, M. A.**, 2001. *İslam Ansiklopedisi*. [Çevrimiçi] Available at: <https://islamansiklopedisi.org.tr/kadin#2-islamda-kadin> [Erişildi: 16 07 2023].
- Babila, M. H. A.**, 2016. Eski Mısır'da Kadın. *KSÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(1), pp. 129-144.
- Bader, A. E.**, 2019. Yahudilik Hristiyanlık ve İslam'da Kürtaj. *Antakya Mustafa Kemal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2(1), pp. 116-141.
- Bakırcı, K.**, 2015. İstanbul Sözleşmesi. *Ankara Barosu Dergisi*, pp. 133-204.
- Bakır, K.**, 2015. Emme Goldman'ın Anarşizminde "Kadının Özgürleşme Trajedisi". *Artvin Çoruh Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(2015 kış), pp. 49-78.
- Balıkçısı, H.**, 1989. *Anadolu Efsaneleri*. 6.Basım s.146-150 dü. İstanbul: Bilgi Yayınevi.
- Balıkçısı, H.**, 1990. *Anadolu Tanrıları*. 6.Baskı dü. İstanbul: Bilgi Yayınevi.
- Balzac, H. D.**, 2019. *Evde Kalmış Kız*. 4.Basım s.32 dü. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Banu Hatice Gürcüm&Arzu Arslan**, 2016. Süfraj Hareketini Hazırlayan Etmenlerin Tekstill Sanayi Bağlamında İrdelenmesi. *İdil Dergisi*, 5(25), pp. 1305-1350.
- Başaran, U.**, 2017. *Atasözlerinde Kadın Algısı- 9.Milletlerarası Trk Halk Kültürü Kongresi*. Ordu, Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Başçı, V.**, 1999. Kadının statüsü üzerine bir inceleme. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Issue 14, pp. 67-78.
- Baştürk, İ.**, 2018. Türk Anayasa Yargısı Perspektifiyle Erkeğin Zinası Suçu. *Hacattepe HFD*, 8(1), pp. 27-46.

- Beauvoir, S. d.,** 2021. *İkinci Cinsiyet- Olgular ve efsaneler-*. 3.Baskı dü. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Beauvoir, S. D.,** 2021. *İkinci Cinsiyet -Olgular ve efsaneler-*. 3.Baskı dü. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları:224.
- Belkıs, Ö.,** 2018. *deu.edu.tr.* [Çevrimiçi] Available at: <https://dekaum.deu.edu.tr/kadınlar-gununde-tuketim-cilginligi-vurgusu/> [Erişildi: 29 07 2023].
- Benli, F.,** 2008. *muharrembalci.com.* [Çevrimiçi] Available at: <https://www.muharrembalci.com/hukukdunyasi/alintilar/209.pdf> [Erişildi: 20 08 2023].
- Beuavoir, S. d.,** 2021. *İkinci Cinsiyet-Olgular ve Efsaneler-*. 3.Baskı dü. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Beydaba,** 2017. *Klile ve Dimne.* 1.baskı dü. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Beydeba,** 2017. *Kelile ve Dimne.* 1.Baskı dü. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Bingöl, O.,** 2014. Toplumsal Cinsiyet Olgusu ve Türkiye'de Kadınlık. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 16(Özel sayı 1), pp. 108-114.
- Birikiye, S. K.,** 2018. Kadınların Tarih Boyunca Suskunluğuna İki Örnek:Sessizlik ve Öphelia. *Yaratıcı Drama Dergisi*, 13(1), pp. 37-52.
- Birinci, G.,** 2017. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin Kısa Tarihi 1: Milletler Cemiyeti'nden Birleşmiş Milletler'e. *Nevşehir Hacı Bektaş Üniversitesi SBE Dergisi*, 7(2), pp. 50-81.
- Birsen Çeken & Sonnur Özdemir,** 2016. Otomobil Reklamlarında Kadının Cinsel Objeye Olarak Kullanımı. *Akdeniz Sanat Dergisi*, 9(17), pp. 112-125.
- Bitmez, M. N.,** 2019. İnsan ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Bağlamında Türkiye'de Kadına Yönelik Politikalar. *Toplum ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, Issue 4, pp. 53-80.
- Black, J.,** 2020. *İngiltere Tarihi.* 2.Basım dü. Ankara : Doğubatı Yayınları.
- Bolcan, A. E.,** 2006. *Avrupa Birliği'ne Uyum Sürecinde Türkiye'de Çalışma Hayatında Kadının Yeri ve Kadın İşsizliği,* İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü yüksek lisans tezi.
- Boratav, P. N.,** 2016. *Köroğlu Destanı.* 1.Baskı s.323 dü. Ankara: Bilgesu Yayınları.
- Bozkurt, E.,** 2021. "Mor Bir Halka İlişkiler" Örneği Olarak ABD Bağlamında Oy Hakkı Hareketi. *Fe Dergi*, 13(1), pp. 127-143.
- Börü, Ş. P.,** 2017. Kadının Korunmasına İlişkin Uluslararası Sözleşmeler ve Türkiye'nin Konumu. *TBB Dergisi*, 0(özel sayı), pp. 43-63.
- Burkett, E.,** 2023. *Britannica.* [Çevrimiçi] Available at: <https://www.britannica.com/event/womens-movement> [Erişildi: 16 07 2023].
- Bülten, B.,** 2017. *amnesty.org.* [Çevrimiçi] Available at: <https://www.amnesty.org/en/latest/press-release/2017/11/amnesty-reveals-alarming-impact-of-online-abuse-against-women/> [Erişildi: 31 05 2023].

- Ceylan, E.**, 2016. Yeni Türk Medeni Kanununa Göre Kadın'ın Hukuki Durumu. *Aydın Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2(2), pp. 75-125.
- Cıaldım, R. B.**, 2020. *İknanın Psikolojisi*. 1.Baskı dü. İstanbul: Kapital Medya Hizmetleri A.Ş..
- Cıbroğlu, Y.**, 2016. *Kadının Yazısız Tarihi*. 2.Baskı dü. İstanbul: Payel Yayınevi.
- Cıcero**, 2020. *Yaşlı Cato veya Yaşlılık Üzerine*. 4.baskı s.22 dü. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Cihan, E. Z.**, 2018. Modernleşme ve Kadın. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(1), pp. 269-280.
- Cin, E.**, 2011. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Türk Danıştay Kararları Işığında Kamu Hizmetlerine Girmede Cinsiyet Ayrımı. *İÜHFİM*, L'XIX(1-2), pp. 1051-1074.
- Çağıl, A.**, 2020. Feminizm ve Politika İlişkisi Bağlamında Radikal Feminizm. *Ağrı İslami İlimler Dergisi*, Cilt 6, pp. 137-143.
- Çakar, A. S.**, 2015. Kadının İnsan Haklarından Bir Sapma Örneği: Hindistan'da Sati Geleneği. *TBB Dergisi*, 120(1509), pp. 73-86.
- Çakmak, D.**, 2007. Fransız Devrim'inde Kadın: Eksik Yurttaş. *Ege Akademik Bakış*, 7(2), pp. 727-745.
- Çakmak, D.**, 2007. Fransız Devrimi'nde Kadın:Eksik Yurttaş. *Ege Akademik Bakış*, 7(2), pp. 727-745.
- Çamurcu, M. H.**, 2021. İstanbul Sözleşmesi:Türkiye'de İç Hukuka Etkisi ve Toplumun Tepkisi. *Ankara Barosu Dergisi*, pp. 63-106.
- Çanakçı, D.**, 2017. *Avrupa Birliğinde İnsan Hakları Çevreçevisinde kadın hakları: Fransı, İsveç, Yunanistan, ve Aday Ülke Türkiye Karşılaştırması*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Avrupa Birliği Anabilim dalı.
- Çelikçi, H.**, 2020. Radikal Hayalciler /Kadınlar. *Kadem Kadın Araştırmaları Dergisi*, 6(2), pp. 343-348.
- Çelik, Ö.**, 2012. Kadınların İnsan Hakları Hareketi. *Gazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 14(1), pp. 149-170.
- Çelik, Ö.**, 2012. Kadınların İnsan Hakları Hareketi. *Gazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 14(1), pp. 149-170.
- Çetin, Z.**, 2016. *Gaiadergi.com*. [Çevrimiçi] Available at: <https://gaiadergi.com/celiskili-bir-donemin-kadini-olmak/#:~:text=Victoria%20%C3%87a%20%C4%9F%20%C4%B1n%20h%20aray%20%C4%B1c%20%C4%B1lar%20ise,mecliste%20hak%20sahibi%20olmak%20istemi%20C5%9Flerdir>. [Erişildi: 15 04 2023].
- Çevrimiçi**, 2009. *history.com*. [Çevrimiçi] Available at: <https://www.history.com/topics/first-ladies/abigail-adams> [Erişildi: 12 03 2023].
- Çevrimiçi**, 2020. *inspiredelearning.com*. [Çevrimiçi] Available at: <https://inspiredelearning.com/blog/sexual-harassment-in-the-workplace-statistics/> [Erişildi: 21 05 2023].

- Çevrimiçi,** 2021. *3.weforum.* [Çevrimiçi] Available at: https://www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2021.pdf [Erişildi: 27 05 2023].
- Çevrimiçi,** 2021. *localhistories.org.* [Çevrimiçi] Available at: <https://localhistories.org/a-timeline-of-womens-rights-uk/> [Erişildi: 06 08 2023].
- Çevrimiçi,** 2022. *eeoc.gov.* [Çevrimiçi] Available at: <https://www.eeoc.gov/data/sexual-harassment-our-nations-workplaces> [Erişildi: 21 05 2023].
- Çevrimiçi,** 2022. *nps.gov.* [Çevrimiçi] Available at: <https://www.nps.gov/people/sojourner-truth.htm> [Erişildi: 01 08 2023].
- Çevrimiçi,** 2022. *openknowledge.worldbank.org.* [Çevrimiçi] Available at: <https://openknowledge.worldbank.org/entities/publication/b187725b-29ff-5c61-91e7-5110ab3c4a71> [Erişildi: 27 05 2023].
- Çevrimiçi,** 2023. *coe.int.* [Çevrimiçi] Available at: [https://www.coe.int/en/web/cyberviolence/cyberviolence-against-women#:~:text=Some%20women%20are%20particularly%20exposed,%2C%20gender%20stereotypes%2C%20sexism\).](https://www.coe.int/en/web/cyberviolence/cyberviolence-against-women#:~:text=Some%20women%20are%20particularly%20exposed,%2C%20gender%20stereotypes%2C%20sexism).) [Erişildi: 29 05 2023].
- Çevrimiçi,** 2023. *http://ncw.nic.in.* [Çevrimiçi] Available at: <http://ncw.nic.in/important-links/List-of-Laws-Related-to-Women> [Erişildi: 04 03 2023].
- Çınar, A.,** 2018. Lilith: Yahudi Mitolojisinde Aana Tanrıça'nın Düşüş ve Şeytana Dönüşüm Serüveni. *Bilimname: Düşünce Platformu*, 2018/1(35), pp. 361-395.
- Çınar, A.,** 2018. Lilith:Yahudi Mitolojisinde Ana Tanrıça'nın Düşüş ve Şeytana Dönüşüm Serüveni. *Bilimname*, Cilt 2018/1, pp. 361-393.
- Danış, Z. K. Ş.,** 2022. *Tubitak Ansiklopedi.* [Çevrimiçi] Available at: <https://ansiklopedi.tubitak.gov.tr/ansiklopedi/feminizm> [Erişildi: 16 07 2023].
- Debat, G.,** 2020. *sms.hypotheses.org.* [Çevrimiçi] Available at: <https://sms.hypotheses.org/25827#:~:text=Women%20gained%20quite%20a%20number,underage%20individuals%20under%20the%20law.> [Erişildi: 14 03 2023].
- Derleme,** 2023. *antalyakadinmuzesi.org.* [Çevrimiçi] Available at: <http://www.antalyakadinmuzesi.org/dosyalar/dosyalar/T%C3%BCrkiye'de%20Kadin%20Haklarinin%20Tarihsel%20Geli%C5%9Fimi.pdf> [Erişildi: 12 06 2023].
- Diana Woodward & Fatih Özbilgin,** 1998. İngiltere ve Türkiye'de Fırsat Eşitliği. *Öneri*, 2(9), pp. 35-40.
- Dinçer, O.,** 2014. *Birleşmiş Milletler Kadının Statüsü Komisyonunun Çalışma Öncelikleri ve Çıkan Politika Metinleri Üzerine Bir Analiz*, Ankara: Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü.

- Doç.Dr.Hasan Çiftçi**, tarih yok *Şeyh Ebül-Hasan-i Harakânî (R.A.)*. . 54-58 dü. basım yeri bilinmiyor:Şeyh Ebül-Hasan-i Harakânî (R.A.) derneği yayınları.
- Doğanay, G.**, 2015. Eril Yargıya Karşı Kadının Soyadı Mücadelesi Anayasa Mahkemesi Kararlarının Değerlendirilmesi. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 18(2), pp. 46-107.
- E.Wiesner-Hanks, M.**, 2020. *Tarihte Toplumsal Cinsiyet- Küresel Bakış Açılıarı*. 1.Baskı dü. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Editör**, 2017. *history.com*. [Çevrimiçi] Available at: <https://www.history.com/topics/womens-history/seneca-falls-convention> [Erişildi: 01 08 2023].
- Editör**, 2017. İLO Sözleşmelerinde Kadınlar. *Petrol iş Kadın Dergisi*, Issue 56, pp. 34-37.
- Editör**, 2023. <https://nationalwomenshistoryalliance.org/>. [Çevrimiçi] Available at: <https://nationalwomenshistoryalliance.org/resources/womens-rights-movement/detailed-timeline/> [Erişildi: 01 08 2023].
- Enginyurt, D.**, 2018. Sosyal Hareketler Sosyolojisi Açısından Feminizm. *USE Uluslararası Sosyoloji ve Ekonomi Dergisi*, Issue 1, pp. 36-59.
- Ercan, C. A.**, 2013. Mitolojide Çocuk Katili Kadınlar:Lilith,Lamia,Medea. *ZFWT Journal of World of Turks*, 5(1), p. 89 vd..
- Erdinç Gülcü & Samiye Tunç**, 2012. Osmanlı Basın Hayatında Kadınlar Dünyası Dergisi. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(2), pp. 155-176.
- Eren, S. S.**, 2021. Toplumsal Cinsiyet, Kadın Bedeni ve Kürtaj Hakkı Üzerine Bir Değerlendirme. *Atatürk Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi*, 3(2), pp. 89-101.
- Erhat, A.**, 2019. *Mitoloji Sözlüğü*. 26.Basım dü. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Erhat, A.**, 2019. *Mitoloji Sözlüğü*. 26.Baskı s.178 dü. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Erkal, A.**, 2018. *Narmanlı Âşık Sümmâni*. 1.baskı s.64 dü. İstanbul: Ketebe Yayınları.
- Erlat, J.**, 2008. Fransız Devrimi, Manon Phlipon ve Diğerleri. *Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 25(2), pp. 95-112.
- Ersöz, F. G.**, 2020. Tanzimat ve Meşrutiyet döneminde kadın haklarına ilişkin basın odaklı Genel Değerlendirme. *Uluslararası Toplum ve Kültür Çalışmaları Dergisi*, 5(Gürsoy Akça özel sayısı), pp. 225-234.
- Fadlan, İ.**, 2021. *İbn Fadlan Seyahatnamesi*. 10.Baskı s.52 dü. İstanbul: Yeditepe Yayınevi.
- Fidan, M. K.**, 2022. Hristiyanlıkta Kadın İmgesi: Günâhkar Havva ve Bakire Meryem Düalizmi. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 22(2), pp. 239-252.
- Frazer, J. G.**, 2021. *Altın Dal*. 3.Baskı dü. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

- Galeano, E.**, 2021. *Ve Günler Yürümeye Başladı*. 6.Baskı dü. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Galib, Ş.**, 2019. *Hüsn-ü Aşk*. 10.Basım s.234 dü. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Gazali, İ.**, 2019. *Kimyâ-yı Saâdet*. 3.Baskı dü. İstanbul: Ataç Yayınları.
- Genç, Kılıç, Aksoyak**, 2014. *Dede Korkut Kitabı Han'ım Hey*. 1.Baskı dü. Ankara: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği.
- Göçeri, N.**, 2004. Kadın Hareketini Etkileyen Fikir Akımları. *Ç.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4(2), pp. 61-76.
- Gögen, S.**, 2011. Bir Savaş Silahı Olarak Kadına Yönelik Cinsel Şiddetin Sağlık Üzerine Etkileri: Bosna Savaşı Örneği. *TAF Preventive Medicine Bulletin*, 10(1), pp. 119-126.
- Gökalp İzmir & Aygül Fazlıoğlu**, 2011. *Kadın Üzerine Oluşturulan Psikolojik Şiddet, Başlık Parası ve Geleneksel Evlilikler Hakkında Komisyon Raporu*. 1.Baskı dü. Ankara: TBMM Basımevi.
- Gökalp, Z.**, 2017. *Türkçülüğün Esasları*. 1.baskı dü. İstanbul: Anonim Yayıncılık.
- Gökçeçiçek Ayata&Sevinç Eryılmaz Dilek&Beril Emrah Oder**, 210. *Kadın Hakları Uluslararası Hukuk ve Uygulama*. 1.Baskı dü. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Gönenç, A. Y.**, 2006. Fransa'da ve Türkiye'de Kadın Hareketleri. *İletişim Fakültesi Dergisi*, 2006(27), pp. 63-84.
- Görgeç, S.**, 2011. Bir Savaş Silahı Olarak Kadına Yönelik Şiddetin Sağlık Üzerine Etkisi. *TAF Preventive Medicine Bulletin*, 10(1), pp. 119-126.
- Göztepe, E.**, 1996. Kadının ve Kadın Yurttaşın Haklar Bildirgesi Olympe De Gouges. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 45(1-4), pp. 185-193.
- Granger, E.**, 1979. *Mitoloji*. s.92 dü. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Grevo, 2018.** *GREVIO(İlk)Değerlendirme Raporu (Gayriresmi çeviri)*, İstanbul: Bilgi Üniversitesi İnsan Hakları Merkezi.
- Gültekin, V.**, 1973. *Hayat Ansiklopedisi*. İstanbul: Doğan Kardeş Yayınları.
- Gülten Adalı Aydın&Şükrü Aydın**, 2021. 8 Mart Dünya Emekçi Kadınlar Günü Temalı Reklamlarda Femvertising Stratejisinin kullanımı üzerine bir araştırma. *Istanbul University Journal of Communication Sciences*, Issue 61, pp. 1-32.
- Gülten Adalı Aydın&Şükrü Aydın**, 2021. 8 Mart Dünya Emekçi Kadınlar Günü Temalı Reklamlarda Femvertising Stratejisinin Kullanımı Üzerine Bir Araştırma. *Istanbul University Journal of Communication Sciences*, Issue 61, pp. 1-32.
- Gülten Bal & Onur Alp Kayabaşı**, 2019. Sibiryah Sahası Türk Destanlarında Kadının Yeri ve Bu Bağlamda Eski Türklerin Kadına Bakışı. *Türkiyat Mecmuası*, 29(2), pp. 419-434.

- Günaydın, E.,** 2020. *tr.euronews.com*. [Çevrimiçi] Available at: <https://tr.euronews.com/2020/10/10/isvec-te-tecavuz-oranlar-neden-yukse> [Erişildi: 09 08 2023].
- Güneş, G.,** 2010. Türk Kadınının Muhtarlık ve Köy İhtiyar Heyetlerine Seçme Seçilme Hakkını Kazanması ve Türkiye'nin ilk Kadın Muhtarı Gül Esin (Hanım). *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, IX/20-21(Bahar-Güz), pp. 171-190.
- Güneş, G.,** 2010. Türk Kadınının Muhtarlık ve Köy İhtiyar Heyetlerine Seçme Seçilme Hakkını Kazanması ve Türkiye'nin ilk Kadın Muhtarı Gül Esin (Hanım). *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, IX/20-21(Bahar-Güz), pp. 171-190.
- Günseren, T.,** 2009. *Mitoloji Sözlüğü II*. Atlas dergi eki s.4 dü. İstanbul: Geo.
- Hacıp, Y. H.,** 2019. *Kutadgu Bilig*. 7.Basım s.323 dü. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Halsall, P.,** 1998. *Fordham University*. [Çevrimiçi] Available at: <https://sourcebooks.fordham.edu/ancient/1075assyriancode.asp> [Erişildi: 20 05 2023].
- Hamuroğlu, A.,** 2017. *Bilim ve Ütopya*. [Çevrimiçi] Available at: <https://bilimveutopya.com.tr/buyuk-fransiz-devrimi-ve-kadinlar> [Erişildi: 12 03 2023].
- Hamuroğlu, A.,** 2017. *Bilim ve Ütopya*. [Çevrimiçi] Available at: <https://bilimveutopya.com.tr/buyuk-fransiz-devrimi-ve-kadinlar> [Erişildi: 23 07 2023].
- Hamuroğlu, A.,** 2017. *Bilim ve Ütopya*. [Çevrimiçi] Available at: <https://bilimveutopya.com.tr/buyuk-fransiz-devrimi-ve-kadinlar> [Erişildi: 23 07 2023].
- Hamuroğlu, A.,** 2017. *Bilim ve Ütopya*. [Çevrimiçi] Available at: <https://bilimveutopya.com.tr/buyuk-fransiz-devrimi-ve-kadinlar> [Erişildi: 04 08 2023].
- Hamuroğlu, A.,** 2017. *Bilim ve Ütopya*. [Çevrimiçi] Available at: <https://bilimveutopya.com.tr/buyuk-fransiz-devrimi-ve-kadinlar> [Erişildi: 04 08 2023].
- Hamuroğlu, A.,** 2017. *bilimveutopya.com.tr*. [Çevrimiçi] Available at: <https://bilimveutopya.com.tr/buyuk-fransiz-devrimi-ve-kadinlar> [Erişildi: 02 04 2023].
- Hanks, M. E.,** 2020. *Tarihte Toplumsal Cinsiyet*. 1.Baskı dü. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Harman, Ö. F.,** 2001. *İslam Ansiklopedisi*. [Çevrimiçi] Available at: <https://islamansiklopedisi.org.tr/kadin> [Erişildi: 28 04 2023].
- Harman, Ö. F.,** 2001. *TDV İslam Ansiklopedisi*. [Çevrimiçi] Available at: <https://islamansiklopedisi.org.tr/kadin> [Erişildi: 22 01 2023].
- Hasan Taylan&İhsan Kutlu,** 2022. *Şiddet Sosyal Riskler ve Önleyici Sosyal Politikalar*. 1.Baskı dü. Ankara: Hegem Vakfı Yayınları.

- Hesiodos**, 2018. *Theogonia İşler ve Günler*. 4.baskı s.25-26 dü. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Homeros**, 1975. *İlyada*. 3.Baskı dü. İstanbul: Sander Yayınları.
- İleri, C. N.**, 2017. *Kadınlarımız*. 1.Baskı dü. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- İsmayılızada, G.**, 2022. *"Feminist Bir Bakış Açısıyla Felsefe Tarihi:Kayıp Kadın Filozoflar"*, Bursa: Bursa Uludağ Üniversitesi Felsefe Anabilim Dalı Sistematik Felsefe Ve Mantık Bilim Dalı.
- J.Adams, C.**, 2018. *Ne Adam Ne Hayvan*. 1.Baskı dü. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Kafkasyalı, A.**, 1996. *Mikâyil Azaflı -Hayatı, Sanatı, Eserleri-*. 1.Baskı s.175 dü. Erzurum: Eser Ofset .
- Kanadoğlu, O. K.**, 2021. Feminizm ve Kadın Hakları. *YÜHFD*, XVIII(2021/1), pp. 141-169.
- Kaplan, M.**, 2022. Türk Ceza Hukukunda Kadın. %1 içindeE. Özdaşlı, dü. *Türkiye'de Kadın: Siyasi, Sosyal ve Kültürel Alanda Değişim*. Ankara: Türk Akademisi Siyasi Sosyal Stratejik Araştırmalar Vakfı (TASAV), pp. 35-57.
- Karaahmetoğlu, A.**, 2020. İş Hukuku Açısından Kadınların Gece Postalarında (Vardiyasında) Çalışması. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 7(6), pp. 381-389.
- Karadaş, S.**, 2019. *Kadınların Fransız Devrimi'ndeki rolü:Oyuncu Claire, Lacombe,oyun yazarı Olympe de Gouges örneği*, İstanbul: Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
- Karakaya, H.**, 2018. Toplumsal Cinsiyet Algısı, Din ve Kadın. *Journal of Analytic Divinity*, 2(2), pp. 36-62.
- Karakuş, H., Güz** 2013. Bir İçerik Analizi Örneği: Çalışma Hayatında Mobbing Olduğuna Kanaat Getiren Yargıtay Kararları. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* , 6(28), pp. 181-199.
- Karatabanoğlu, S.**, 2023. *teyit.org*. [Çevrimiçi] Available at: <https://teyit.org/analiz/zekiye-midyatin-turkiyenin-ilk-kadin-belediye-baskani-oldugu-iddiasi> [Erişildi: 13 08 2023].
- Kaval, M.**, 2016. İlahi Denlerde Kadın'ın Kıymet Problemi. *Akademik Bakış Dergisi*, Issue 55, p. 317.
- Kaval, M.**, 2016. İlahi Dinlerde Kadının Kıymet Problemi. *Akademik Bakış Dergisi*, Issue 55, pp. 306-324.
- Kaya, K.**, 2019. *Dhammapada*. 1.baskı s.80 dü. İstanbul: Türkiye İş Bankası yayınları.
- Kaya, K.**, 2020. *Papağanın Yetmiş Masalı -Şukasaptati-*. 11.baskı dü. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Kaya, M. A.**, 2017. Troya ve Troya Savaşı:Efsane ve Tarih. *Akademik-Dr, Tarih, Eğitim,Bilim ve Kültür Dergisi*, Sonbahar(1), pp. 1-14.

- Kia, R. A.**, 2015. AtinaDdaki Demokrasiden Orta Çağ'a Kadının Dünyası ve Kadın Filozoflar. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 73(1), pp. 7-20.
- Kızmaz, Z.**, 2022. *Sosyolojik Açından Şiddet ve Suç*. 1.Baskı dü. Ankara: Hegem Yayınları.
- Komut, S.**, 2011. Türkiye'de Kadın, Cinsellik ve Kürtaj. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 3(1), pp. 87-95.
- Konuk, G.**, 2022. Uluslararası Hukuk Kaynakları Çerçevesinde İş Hukukunda Cinsiyet Ayrımcılığı. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 71(4), pp. 1509-1557.
- Köse, E.**, 2016. *Osmanlı Devlet'inde Kadınların Hak Arama Kültürü*. İstanbul, Oniki levha.
- Kurtoğlu, A.**, 2015. 8 Mart Dünya Kadınlar Günü Hakkında Kısa Bir Hikaye. *Fe Dergi*, 7(1), pp. 78-85.
- Kurtoğlu, A.**, 2015. 8 Mart Dünya Kadınlar Günü Hakkında Kısa Hikaye. *Fe Dergi*, 7(1), pp. 78-85.
- Kuyaksil, A.**, 2009. Türk Anayasalarında Kadın Hakları ve Gelişimi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(11), pp. 328-352.
- Küçüktaşdemir, Ö.**, 2019. *Kadın Cinayetlerini (Femicide) Önlemede Zorlayıcı Tahakküm (Coercive Control) Kavramının Önemi ve Alınabilecek Hukuksal Tedbirler*. Ankara, II. Uluslararası Kadın ve Hukuk Sempozyumu tbb Yayınları.
- Kürklü, E. E.**, 2020. *"Pagan İnanışında Ana Tanrıça: Antik Ege'de Kutsal Alanlar"*. basım yeri bilinmiyor:Trakya Üniversitesi Görsel Kültür Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.
- Lafargue, P.**, 2020. *Tembellik Hakkı*. 1.baskı s.36 dü. İstanbul: Türkiye İş Bankası kültür yayınları.
- Leylicem Seçgin & Kevser Tarı Selçuk**, 2023. Sanal Ağların Distopyası: Kadına Yönelik Dijital Şiddet. *Dünya İnsan Bilimleri Dergisi*, 2023(1), pp. 203-217.
- Lukianos, S.**, 1999. *Seçme Yazılar I-II-III*. 1.Baskı dü. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- M.Kılıçoğlu, A.**, 2016. Medeni Kanunumuzu Nasıl Değiştirdik. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 22(3), pp. 1717-1757.
- Maden, S.**, 2020. *Gılgamış Destanı*. 11.baskı 4.tablet dü. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Mehtap Hamzaoğlu & Emrah Konuralp**, 2018. Türk Hukuk Sisteminin "Namus'la İmtihani: Ulusal Mevzuat ve Uluslararası Düzenlemeler Açısından Namus Cinayetleri. *Marmara Üniversitesi Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Araştırmaları Dergisi*, 2(2), pp. 67-83.
- Mehtap Hamzaoğlu & Emrah Konuralp**, 2018. Türk Hukuk Sisteminin 'Namus'la İmtihani: Ulusal Mevzuat ve Uluslararası Düzenlemeler Açısından

Namus Cinayetleri. *Marmara Üniversitesi Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Araştırmaları Dergisi*, 2(2), pp. 67-83.

- Melek Kaymaz Mert & Zeynep Ece Ünsal**, 2022. Siyasi Temsil ve Kadınlar: Yeni Zelanda Örneği. *Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi*, 8(1), pp. 35-45.
- Melike Çakır & İfat Karakoç**, 2023. Türkiye Cumhuriyeti'nde Parlamentoda Kadın Temsili. *Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 24(1), pp. 278-293.
- Metintaş, M. Y.**, 2018. Nezihe Muhiddin ve Türk Kadınının Siyasi Haklar Mücadelesi. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Türk Dünyası Uygulama ve Araştırma Merkezi Yakın Tarih Dergisi*, 1(3), pp. 74-97.
- Michals, D.**, 2016. *womenshistory.org*. [Çevrimiçi] Available at: <https://www.womenshistory.org/education-resources/biographies/deborah-sampson> [Erişildi: 01 08 2023].
- Morgan, H.**, 2021. *Eski Toplum cilt-I*. 1.Baskı dü. İstanbul: İnkılâp Kitabevi .
- Morgan, L.**, 2021. *Eski Toplum cilt u*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Moroğlu, N.**, 2012. Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesi 6284 Sayılı Yasa ve İstanbul Sözleşmesi. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Issue 99, pp. 357-380.
- Nalbant, F.**, 2019. Feminist Teori Temelinde Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Türkiye Bağlamında Değerlendirilmesi. *AÇÜ Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(2), pp. 165-186.
- Nations, U.**, 1993. *ohchr.org*. [Çevrimiçi] Available at: <https://www.ohchr.org/en/about-us/history/vienna-declaration> [Erişildi: 11 05 2023].
- Naymansoy, G.**, 2009. Gölgeden Genççe Osmanlı'dan Bugüne Aydın Kadınlarımız. *Erdem-İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*-, 0(54), pp. 137-148.
- Neil A. Engleharteen & Melissa K. Miller**, 2014. The CEDAW Effect: International Law's Impact on Women's Rights. *Journal of Human Rights*, 13(1), pp. 22-47.
- Novara, E.**, 2022. <https://blogs.loc.gov/>. [Çevrimiçi] Available at: <https://blogs.loc.gov/manuscripts/2022/08/from-suffrage-day-to-womens-equality-day/> [Erişildi: 25 07 2023].
- Odabaşı, Ö. E.**, 2017. Anayasa Mahkemesi ve Yargıtay Kararları Çerçevesinde Evli Kadının Soyadı. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 19(1), pp. 43-109.
- Onaran, A. Ş.**, 2020. *Binbir Gece Masalları*. 26.baskı önsöz dü. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Onaran, A. Ş.**, 2020. *Binbir Gece Masalları*. 26.Baskı s.183 dü. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

- Onur Acar & Nisa Beril Bora**, 2023. Taşlaşma Motifi Açısından Medusa ve Zülfü Mavi Hikâyelerinin Karşılaştırılması. *Ardahan Üniversitesi İnsani Bilimler Fakültesi Dergisi*, Issue Özel Sayı, pp. 314-320.
- Ozansoy, E.**, 1994. 9. Yüzyılda İstanbul'da Yaşamış Olan Bizanslı Büyük Kadın Ozan Kassiane. *Lucerna Klasik Filoloji Araştırmaları*, 2(2), pp. 37-42.
- Ögel, B.**, 2020. *Türk Mitolojisi- Kaynakları ve açıklamaları ile destanlar-*. 8.Baskı dü. İstanbul: Altınordu Yayınları.
- Önok, M.**, 2013. Avrupa Konseyi Siber Suç Sözleşmesi Işığında Siber Suçlarla Mücadelede Uluslararası İşbirliği. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 19(2), pp. 1229-1270.
- Örnek, S.**, 2015. ABD'de Kadın Haklarının Gelişimi. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Issue 29, pp. 105-129.
- Özberk, E.**, 2003. *Nüfus Politikaları ve Kadın Bedeni Üzerindeki Denetim*, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kadın Çalışmaları Ana Bilim Dalı.
- Özçelik, F. K.**, 2016. Kadınlara Karşı Her Biçimiyle Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi'nin Usule ve Esasa İlişkin Düzenlemeleri ve Türk Anayasa Hukuku'na Yansımaları. *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, 0(8), pp. 317-340.
- Özdemir, E.**, 2006. İşyerinde Cinsel Taciz. *Çalışma ve Toplum Dergisi*, 4(11), pp. 83-96.
- Özdemir, S. S.**, 2019. *Kadın Hakları Bağlamında Türkiye'de Pozitif Ayrımcılık İlkesi*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı.
- Özdener, K. S.**, 1988. İslam Öncesi Türklerde Kadının İçtimai Yeri. *Istanbul Journal of Sociological Studies*, Issue 22, pp. 226-235.
- Özlem Tür& Çiğdem Aydın Koyuncu**, 2010. Feminist Uluslararası İlişkiler Yaklaşımı: Temelleri, Gelişimi, Katkı ve Sorunları. *Uluslararası İlişkiler*, 7(26), pp. 3-24.
- Özmen, T.**, 1970. Eyi Garı Kötü Garı. *Kars Eli Dergisi*.
- Öztürk, E.**, 2022. *çatlakzemin.com*. [Çevrimiçi] Available at: <https://catlakzemin.com/19-eylul-1893-kadinlarin-oy-hakki-elde-ettigi-ilk-ulke-yeni-zelanda/> [Erişildi: 27 03 2023].
- Öztürk, M.**, 2012. *Düşünenlerin Düşünceleri*. 1.Baskı dü. Ankara: Sage Yayıncılık.
- Öztürk, M. & Öztürkler, Y.**, 1997. *Benim de Hayatım Roman*. 1.Baskı dü. İstanbul: Cinius Yayınları.
- Öztürk, N.**, 2017. Ailenin Korunması ve Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesine Dair Kanunun Getirdiği Bazı Yenilekler ve Öneriler. *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 8(1), pp. 1-32.
- Öztürk, Z. T.**, 2020. *Cumhuriyetin Kuruluşundan Günümüze Türkiye'de Kadın Hakları*, Karabük: Kürübük Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.

- Özvarış, Ş. B.**, 2023. *8 Mart Dünya Kadınlar Günü İçin...* [Çevrimiçi] Available at: https://huksam.hacettepe.edu.tr/Turkce/SayfaDosya/8martkadin_2012.pdf [Erişildi: 24 07 2023].
- Padmavathi**, 2018. *egyankosh.ac.in.* [Çevrimiçi] Available at: <http://egyankosh.ac.in/handle/123456789/41972> [Erişildi: 04 08 2023].
- Paksoy, M. E.**, 2021. Cinsel Suçlarda İspat Meselesi. *HKÜHFD*, 11(22), pp. 223-237.
- Pehlivan, P. V.**, 2017. Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Kuramsal Yaklaşımlar: Bir Literatür Taraması. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Bahar 2017/1(31), pp. 497-521.
- Polat, İ.**, 2020. *Türk Masal ve Efsanelerinde Olağanüstü Güçler ve Varlıklar*. 1.Baskı s.79-81 dü. İstanbul: Selenge Yayınları.
- Pope, A.**, 2020. *Bukleye Tecavüz*. 3.Baskı s.12 dü. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Price, R.**, 2016. *Fransa'nın Kısa Tarihi*. 2.Baskı dü. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Prokopios**, 2020. *Bizans'ın Gizli Tarihi*. 10.Baskı dü. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Puri, L.**, 2014. <https://tr.euronews.com>. [Çevrimiçi] Available at: <https://tr.euronews.com/2014/03/08/hindistanda-kadin-olmak-> [Erişildi: 03 08 2023].
- Purvis, J.**, 1995. *Women's History Britain,1850-1945*. 1.Baskı dü. Londra: Routledge.
- Rona Aybay & Demirhen Burak Çelik**, 2022. *İnsan Hakları Hukuku*. 5.Baskı dü. İstanbul: Der Yayınları.
- Saavedra, M. d. C.**, 2020. *Don Quijote -II-*. 32.Baskı dü. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Sami, Ş.**, 2020. *Taaşşuk-ı Talat ve Fitnat*. 1.Baskı dü. İstanbul: Can Yayınları.
- Saraç, S.**, 2013. Toplumsal Cinsiyet. %1 içindeL. Gültekin , G. Güneş, C. Ertung & A. Şimşek, düz. *Toplumsal Cinsiyet ve Yansımaları*. Ankara: Atılım Üniversitesi Yayınları, pp. 27-32.
- Sarıkaya, M.**, 2016. Binbir Gece Masallarında Kadın İmajı. *Şarkiyat Mecmuası*, Issue 29, pp. 133-153.
- Sarkar, L.**, 2016. <https://www.cwds.ac.in/>. [Çevrimiçi] Available at: <https://www.cwds.ac.in/wp-content/uploads/2016/09/WomensMovement.pdf> [Erişildi: 4 3 2023].
- Savaş Taşkent & Dilek Kurt**, 2014. Uluslararası Düzenlemeler Çerçevesinde Türk İş Mevzuatında Kadın İşçinin Korunması. *Çalışma ve Toplum*, 1(40), pp. 29-50.
- Sears, K.**, 2018. *Mitoloji 101*. 7.Baskı s.200-205 dü. İstanbul: Say Yayınları.
- Sedat, F.**, 1932. *Genç Kızlara Muaşeret Usulleri*. İstanbul: Milliyet Matbaası.
- Seneca**, 2020. *Bilgenin sarsılmazlığı üzerine & inziva üzerine*. 4.basım s.3 dü. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

- Sepper, E.**, 2021. *heinonline.org*. [Çevrimiçi] Available at: <https://heinonline.org/HOL/LandingPage?handle=hein.journals/mslr2021&div=39&id=&page=> [Erişildi: 18 08 2023].
- Serebryakova, G.**, 2012. *Fransız Devriminde Kadınlar*. 2.Baskı dü. İstanbul: Evrensel Basım Yayın.
- Sina, A.**, 2004. Eleusis'de Demeter Kültü ve Kadın Ritüelleri. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 44(1), pp. 37-52.
- Smiles, S.**, 1975. *Karakter*. İstanbul: Doğan Kardeş Matbaacılık Sanayi A.Ş..
- Smilles, S.**, 1975. *a.g.e 189*. basım yeri bilinmiyor:yazarı bilinmiyor
- Sünnetçi, B.**, 2016. Üniversite Öğrencilerinin Flört Şiddeti Algıları Üzerine Bir Araştırma. *Ufku Ötesi Bilim Dergisi*, 16(1), pp. 56-83.
- Swift, J.**, 2020. *Gulliver'in Gezileri*. 12.basım dü. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Şafak Kaypak, Mehmet Kahraman**, 2016. Türkiye'de Kadının İnsan Hakları ve Anayasal Yansıması. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13(33), pp. 298-315.
- Şahin, E.**, 2009. *Leylâ Erbil'in eserlerine feminist bir yaklaşım*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı doktora tezi.
- Şahin, G. M.**, 2017. Hitit Yasalarında Kadının Yeri. *Çeşm-i Cihan: Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları e-dergisi*, 4(2), pp. 134-143.
- Şantideva**, 2020. *Bodhiçaryavatara -Aydınlanma Yoluna Giriş-*. 1.Basım s.40 dü. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Şemşek, V.**, 2020. Osmanlı Döneminde Kadının Yeri Üzerine. *Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 4(3), pp. 191-200.
- Şemşek, V.**, 2020. Osmanlı Döneminde Kadının Yeri Üzerine. *International Journal of Social and Humanities Sciences*, 4(3), pp. 191-200.
- Şener, Ü.**, 2012. *6284 Sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun Ne Getiriyor?*, Ankara: TEPAV Değerlendirme notu.
- Şenol, H. K. E.**, 2019. Ailenin korunması ve ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun Üzerine Bir İnceleme. *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, 7(13), pp. 423-459.
- Tahtalı, M. B.**, 2018. *Kadının Yaşam Hakkının Korunmasında İdari Kolluğun Rolü ve Önemi*, Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı Doktora Tezi.
- Talibli, A.**, 2018. *Türktoyu.com*. [Çevrimiçi] Available at: <https://turktoyu.com/turk-toplumunda-qadinin-yeri-ve-deyeri/> [Erişildi: 04 06 2023].
- Tasso, C.**, 2021. *Çalışma Yaşamında şiddet ve taciz 190 sayılı sözleşme ve 206 sayılı tavsiye kararına ilişkin rehber*, Cenevre: Uluslararası Çalışma Örgütü.

- Taş, G.**, 2016. Feminizm Üzerine Genel Bir Değerlendirme: Kavramsal Analizi, Tarihsel Süreçleri Ve Dönüşümleri. *Akademik Hassasiyetler*, 3(5), pp. 163-175.
- Tellioğlu, İ.**, 2016. İslam Öncesi Türk Toplumunda Kadının Konumu Üzerine. *A.Ü.Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 0(55), pp. 209-224.
- Tezcan, M.**, 2003. Türk Kültüründe Kız Kaçırma Geleneklerinin Antropolojik Çözümlemesi. *Aile ve Toplum*, 2(6).
- Tezokur, H.**, 2006. Manu Yasalarında Kadın. *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 8(1), pp. 82-107.
- Topuzkanamış, Ş. E.**, 2019. 1982 Anayasasında ve Türk Anayasa Mahkemesi Kararlarında "Kadın". *İzmir Barosu Dergisi*, 84(1), pp. 47-82.
- Tulunay, Z. M.**, 2006. *İran ve Mısır'da kadın hareketleri*, İstanbul: Marmara Üniversitesi Ortadoğu Araştırma Enstitüsü.
- Tuskan, A. A.**, 2020. *Kadın Hakları Mevzuatı*. 1.Baskı dü. İstanbul: Ege Reklam ve Basım Sanatları Tic.Ltd.Şti.
- Tuzak, M.**, 2017. Cumhuriyetin İlk Yıllarında Nezihe Muhiddin Özelinde Türk Kadınlarının Siyasi Haklar İçin Mücadelesi. *Marmara Üniversitesi Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Araştırmaları Dergisi*, Cilt 1, pp. 43-51.
- Uhlig, H.**, 2022. *Tanrı Başlangıçta Tanrıçaydı*. 1.Baskı dü. İstanbul: Totem Yayınları.
- Uhlig, H.**, 2022. *Tanrı Başlangıçta Tanrıçaydı*. 1.Baskı dü. İstanbul: Totem Yayınları.
- Ulutaş, A.**, 2023. Uluslararası Hukuk Perspektifinden Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesi Konusundaki Bölgesel ve Küresel Düzenlemeler ile Yeni Çareler. *İstanbul Medeniyet Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 8(1), pp. 179-207.
- UNFPA**, 2012. *ICPD Eylem Programının Uygulamasına ilişkin Uluslararası Beşinci Parlemlenterler Konferansı*. İstanbul, Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu.
- Uzun, M.**, 2015. Kadına Yönelik Şiddete Genel Bakış ve Türk Ceza Kanunu'nun Kadına Yönelik Şiddet ile İlgili Hükümleri. *İstanbul Barosu Dergisi*, 89(4), pp. 130-150.
- Ülger, G. E.**, 2015. Türk Anayasalarında Kadın Hakları ve Uygulamalarıyla ilgili bir değerlendirme. *Yasama Dergisi*, Cilt 31, pp. 24-45.
- Wikipedi**, 2014. *Wikipedi*. [Çevrimiçi] Available at: <https://tr.wikipedia.org/wiki/S%C3%BCfrajat#:~:text=20.%20y%C3%B Czy%C4%B1%C4%B1n%20ba%C5%9Flar%C4%B1nda%20Birle%C5%9Fik%20Krall%C4%B1k,haklar%C4%B1%20savunucular%C4%B1%20s%C3%BCfrajat%20olarak%20nitelendirilmi%C5%9Ftir.> [Erişildi: 26 2 2023].
- Wiesner-Hanks, M. E.**, 2020. *Tarihte Toplumsal Cinsiyet*. 1.Baskı dü. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Wiesner-Hanks, M. E.**, 2020. *Tarihte Toplumsal Cinsiyet*. 1.Baskı dü. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.

- Wikipedia**, 2022. *Wikipedia*. [Çevrimiçi] Available at: https://tr.wikipedia.org/wiki/Voltairine_de_Cleyre [Erişildi: 03 05 2023].
- wikipedia**, 2023. *Wikipedia*. [Çevrimiçi] Available at: https://en.wikipedia.org/wiki/History_of_women_in_the_United_Kingdom [Erişildi: 13 04 2023].
- Wollstonecraft, M.**, 2020. *Kadın Haklarının Gerekçelenendirilmesi*. 7.Baskı dü. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Wollstonecraft, M.**, 2020. *Kadın Haklarının Gerekçelenendirilmesi*. 7.Baskı dü. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Wollstonecraft, M.**, 2020. *Kadın Haklarının Gerekçelenendirilmesi*. VII. Basım dü. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Wollstonecraft, M.**, 2020. *Kadın Haklarının Gerekçelenendirilmesi*. 7.Baskı dü. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Woolf, V.**, 2020. *Kendine Ait Bir Oda*. 1.Baskı dü. İstanbul: Kapra Yayıncılık.
- Yağcı, Ö.**, 1996. *Karacaoğlan -Yaşamı ve Bütün Şiirleri-*. s.202 dü. İstanbul: Gün Yayınları.
- Yazıcı, T.**, 2018. Adana Türkülüründe Kadın Teması. *Adana Alpaslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), pp. 21-28.
- Yelda Hatice Demirağ & Ümit Çağlayan Aslan**, 2017. *Sanayi Devrimi: Sonuçları ve uluslararası Sisteme Yansımaları*. [Çevrimiçi] Available at: https://www.academia.edu/35814711/Sanayi_Devrimi_Sonu%C3%A7lar%C4%B1_ve_Uluslararası_Sisteme_Yans%C4%B1m%C4%B1 [Erişildi: 06 08 2023].
- Yiğit, D.**, 2022. Erken Modern Dönemde İngiltere'de Cadılık ve Macbeth'in Cadıları. *Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Issue 11, pp. 239-258.
- Yıldız, G.**, 2003. *Karahanlı Aşık Murat Yıldız Hayatı- Sanatı-Eserleri*. 1.Baskı dü. Ankara: Özgün Matbaacılık.
- Yılmazbilek, M.**, 2022. Gönüllü Çocuksuzluk ve Kürtaj Tartışmalarına Feminist Bir Bakış. *Marmara Üniversitesi Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Araştırmaları Dergisi*, 6(1), pp. 201-213.
- Yılmazcan, D.**, 2020. *Antik Yunan'da Toplumsal Cinsiyetin İnşası*. 1.Baskı dü. Çankırı: Akademisyen Kitabevi A.Ş..
- Yılmaz, İ.**, 2006. *1990 Sonrası Türkiye'de Demokratikleşmeye Kadın Hareketinin Etkisi: TCK Kadın Platformu Örneği*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.
- Yılmaz, K. K.**, 2014. Kadının Bitmeyen Soyadı Sorunu. *Ankara Barosu Dergisi*, Issue 4, pp. 579-592.
- Yörük, A.**, 2009. Feminizm/ler. *Sosyoloji Notları*, Issue 7, pp. 63-85.
- Yüksel Arslantaş & Rüstem Kadri Septioğlu**, 2016. Çivi Yazılı Hukukî Belgelere Göre Mezopotamya'da Kadın. *Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Dergisi*, 16(1), pp. 1-41.

- Yükselbaba, Ü.**, 2016. Feminist Perspektiften Hukuk. *Journal of Istanbul University Law Faculty*, 74(1), pp. 123-138.
- Yüksel, S. R.**, 2014. Türk Medeni Kanunu Bağlamında Kadın-Erkek Eşitliği. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, XVIII(2), pp. 175-200.
- Yürüt, B.**, 2017. Tanzimat Sonrası Osmanlı Kadın Hareketi ve Hukuki Talepleri. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 0(Özel sayı), pp. 365-396.
- Yüzgüller, S.**, 2023. *Biamag cumartesi*. [Çevrimiçi] Available at: <https://m.bianet.org/biamag/diger/205532-yunan-mitolojisinde-kadin-imgesi-kutsal-mi-lanetli-mi> [Erişildi: 04 Ocak 2023].
- Zeyrek, Y.**, 1988. *Posoflu Aşık Zülali*. 1.Baskı s.150 dü. İstanbul: Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı Yayınları.
- Ziya, H. E.**, 2012. Türk Ceza Kanunu Değişiminde Kadın Aktivistler: Bir lobcilik Hikâyesi. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 15(1), pp. 119-149.
- Zola, E.**, 2020. *Germinal*. 14.Baskı dü. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.

ÖZGEÇMİŞ

İlk, Orta ve Lise tahsilimi Kars'ta yaptım. Atatürk Üniversitesinde kısa bir süre felsefe okuduktan sonra Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesini bitirdim. Serbest avukat olarak Kars ilinde çalışmaktayım. Avukatlığımın yanı sıra “Şiddeti Önleme Formatörü”, “Arabulucu”, “Sosyal arabulucu” olarak da okullarda, meslek odalarında seminerler vermekteyim.

Yaklaşık 7 yıl boyunca Türkiye'nin ilk ve tek “Peynir” dergisi “Cheese Life Magazine” dergisinin genel yayın yönetmenliğini yaptım.

“Benimde Hayatım Roman”, “Otobandan Önce Son Çıkış”, “Düşünenlerin Düşünceleri”, “Ha Gayret Boşanmaya Az Kaldı”, “Peynir Deyip Geçmeyin” adıyla yayınlanmış 5 adet kitabım bulunmaktadır.